

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками

Інноваційні методи реформування правовідносин у сучасних умовах

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

10 квітня 2012 р.

**УКРАЇНА
Тернопіль
2012**

Інноваційні методи реформування правовідносин у сучасних умовах:
матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. -
Тернопіль, 2012.- с.

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних питань, які оприлюднені на
інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

Адреса оргкомітету:
46010, м. Тернопіль, а/с 1079
тел. 0979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не
завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно
збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.
Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові
керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів
конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Грубінко Андрій Васильович

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету

Колотка Христина Володимирівна

студент юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Місцеве самоврядування як публічна інституція має тривалу й драматичну історію. Лише в другій половині ХХ ст. місцеве самоврядування було визнане більшістю демократичних країн світу складовою демократичного розвитку, що знайшло відображення в міжнародних документах, зокрема у Європейській хартії про місцеве самоврядування, яку нині ратифікувала й Україна. Історія розвитку місцевого самоврядування підтверджує його демократичність та ефективність, що особливо сильно проявилось у країнах із соціально орієнтованою ринковою економікою. Зниження питомої ваги державних витрат на урядування, створення ефективної моделі державного управління виявилось неможливим без децентралізації державної влади і відповідного розвитку місцевого самоврядування. Сучасна наука трактує поняття “місцеве самоврядування” як політико-правовий інститут, в межах якого здійснюється управління місцевими справами в низових адміністративно-територіальних одиницях (громадах) через самоорганізацію місцевих жителів за згодою і при підтримці держави [1, 235].

Україна не стоїть осторонь процесів реформування структури влади шляхом переведення значної частки державних проблем на місцевий рівень. Однак відповідні конституційні і законодавчі механізми для створення ефективної системи місцевого самоврядування на рівні територіальних громад все ще перебувають на стадії формування. Відбувається повільний і складний процес подальшої децентралізації державної влади шляхом розвитку місцевого самоврядування на районному, обласному, міському і селищному рівнях.

Проблема виділення основних етапів розвитку місцевого самоврядування в Україні піднімалась різними авторами. В цілому, можна погодитись з періодизацією розвитку місцевого самоврядування, що

запропонована І. Грицяком: 1) зародження, становлення і розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування – часи утворення держави східнослов'янських племен на українських землях до середини XIV ст.; 2) європеїзація місцевого самоврядування, що характеризувалась поєднанням місцевих форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації (зокрема, у відповідності з магдебурзьким правом), починаючи з середини XIV ст. і до першої половини XIX ст.; 3) русифікація українського місцевого самоврядування, обумовлена входженням більшої частини українських земель до складу Російської імперії; 4) українізація місцевого самоврядування, пов'язана зі спробами українізації в 20-ті рр. XX ст., а також після здобуття Україною незалежності. Доцільно виділити п'ятий період – сучасне реформування місцевого самоврядування, який характеризується суперечливими процесами вибору оптимальної моделі організації місцевого самоврядування, виходячи з основних міжнародних муніципальних стандартів і самобутніх особливостей розвитку української громади [2, 34].

Місцеве самоврядування України в її сучасних територіальних вимірах пройшло складний і суперечливий історичний шлях, зазнаючи протягом століть впливу східної та західної політичних культур. Важливе значення для розвитку місцевого самоврядування в Україні мало магдебурзьке право, що поширилося на українські міста з середини XIV ст. Роль і значення магдебурзького права, яке упродовж століть визначало статус європейських міст, істориками кожної доби оцінювалось по-різному, виходячи з певних політичних і філософських переконань [3, 68].

Магдебурзьке право (Magdeburger Weichbildrecht) – феодальне міське право, що стало символом феодального міського самоврядування. В ході подальшої розбудови суверенних держав-націй у XVI – XVII ст. відбулося підпорядкування міст та інших менших форм місцевого самоврядування центральній державній владі, після чого місцева влада почала набувати форм адміністративних підрозділів центрального уряду. Цей попередній автономний розвиток міст заклав підґрунтя для вирішення прав місцевих громад і розвитку їх самоврядування, а процес утвердження домінування центрального уряду окреслив роль самоврядних органів як таких, що надають місцеві послуги та вирішують місцеві проблеми.

Власне термін “самоврядування” виник і набув поширення в період Великої французької революції, щоб підкреслити самостійність громади від держави. У 1808 р. прусський міністр барон фон Штейн використав ідею самоврядування в законі про статус міст, що визначав міську громаду як політичну одиницю [2, 37-39]. Ця модель передбачала крім правової автономії міської громади ще й особливу свободу для міщан, регулювання їх повинностей, а також просторову перебудову міст. Місто з

усією територією вилучалось з-під місцевої адміністративної влади і одержувало самоврядування з власними урядами і судами.

Передвісником сучасних форм місцевого самоврядування на території України стали магдебурзькі грамоти – статuti міст, запроваджені в багатьох українських містах. У місцевих жителів була власна система юридичних норм, що відповідало ролі міст як центрів виробництва і товарно-грошового обігу. Це було перше в Європі універсальне законодавство, яке можна було застосувати в будь-якому торгово-ремісничому центрі і яке базувалось на принципі самоуправління громади [4, 170]. З початку XIII ст. найважливішими джерелами магдебурзького права були правничі повідомлення й правничі листи лавників (судових засідателів) до міст, які перейняли міське врядування магдебурзького зразка. Вказане право широко використовувалось як джерело кодифікації українського права у XVIII – XIX століттях.

Міста з магдебурзьким правом поділялися на дві групи: міста, де мала чинність магістратська управа; міста з управою ратушною. Ратушними містами і містечками керували війти і два-три бурмістри, які виконували функції королівських чи князівських намісників. Магістрат складався з двох колегій – лави, що відала судовими справами, і ради, яка займалася адміністративно-господарськими справами. Члени магістрату називалися лавниками і радниками. Місця в магістратах посіли найзаможніші. Магістрат дбав про стягнення податків з млинів, броварень, гончарень та ін. Судові функції виконувала лава, яка під головуванням війта становила колегію з одинадцяти лавників. Процес в містах з магдебурзьким правом був усним, гласним і змагальним [5, 108]. Суд за магдебурзьким правом фактично відмінний від адміністрації. Рада зосереджувала в своїх руках суддівські та адміністративні функції. Вищою апеляційною інстанцією для магістратських судів вважався суд міст з магдебурзьким правом. Наприклад, для Галичини і Поділля Львівський магістрат був вищим апеляційним судом [6, 243; 7, 64].

Зі зміцненням Московської держави найбільш ефективною формою створення виконавчого апарату стало обрання на місцях самими підданими чиновників для несення державних функцій. Змінилося і місцеве управління, в основу якого був покладений принцип самоврядування, оскільки створювані губні хати обиралися з певних верств населення. Станово-представницькими органами на місцях стали в середині XVI ст. земські хати, на чолі яких стояли земські старости. Аналіз історичних фактів показує, що держава, встановивши земський устрій, намагалася полегшити тягар управління, але не створити самостійний інститут влади. Небажання до кінця довести реформи земства стало однією з причин формування поліцейської держави, опричинни, а потім і встановлення смутного часу [8, 17].

З посиленням царської влади відбувалося поступове скорочення повноважень місцевого самоврядування. Соборне уложення 1649 р. скасувало участь представників громад в судових справах. Петро I намагався використовувати стару систему місцевого управління, поступово вводячи замість земських виборні елементи управління. У 1708 р. створені губернії, все управління в яких знаходилося в руках коронних чиновників, а місцеві громади до нього не були залучені [5, 154]. Реформа управління Петра щодо міст пов'язана з виданням регламенту Головного магістрату в 1721 р. На чолі кожного міста був поставлений особливий магістрат, що замінив земські хати.

Нова реформа в галузі земського і міського управління відбулася за Катерини II. 7 листопада 1775 р. Катерина II затвердила “Устав для управління губерній Російської імперії” – один з найважливіших актів місцевого управління в Росії. Адміністративними одиницями ставали губернія, повіт і округ. Уряд прагнув створити з усіх станів ряд місцевих організацій – “станові громади”, надавши їм права з внутрішнього управління громадами, а також поклавши на ці організації здійснення більшості завдань місцевого управління. Створивши органи місцевого самоврядування, де поряд з коронними чиновниками засідали і місцеві виборні люди, Катерина намагалася провести принцип децентралізації влади і створити окремі самоврядні одиниці на місцях. У Жалуваній Грамоті містам вперше встановлювалося загальностанова “громада гродська”, яка повинна була включати в себе все населення міста. Громада обирала зі свого складу думу. Однак у більшості повітових міст було введено спрощене самоврядування: безпосередні збори всіх членів міської громади і при ній невелика виборна рада з представників різних груп міського населення для вирішення поточних справ. У невеликих містах колегіальні засади управління були фактично ліквідовані [5, 144-145].

Значення Магдебурзького права для України важко переоцінити. Магдебурзьке право майже за чотириста років існування на українських землях стало невід'ємною частиною української історії, синтезувало вітчизняні традиції і здобутки західноєвропейської культури. Виборність органів влади і посадових осіб, закріплена в магдебурзькому праві створила реальні передумови для розвитку громадянського суспільства. Це стало прогресивним фактором в історії місцевого самоврядування як особливого суспільного явища.

Демократичний розвиток українських міст на більшості територій було перервано, коли українські землі увійшли до складу Російської імперії. Однак досвід широкого міського самоврядування та управління містом, закладений протягом майже чотирьох століть продовжується. Вважаємо, що продовження традиції магдебурзького права в контексті сучасних українських реалій у статутах територіальних громад

прискорить процеси впровадження статутів у практичну діяльність місцевого самоврядування, дасть громаді повноцінні механізми реалізації місцевого самоврядування. За цих умов статут громади буде чітко регламентувати соціальні, політичні, економічні, географічні, екологічні, культурні, історичні та інші особливості життя територіальної громади, стане її своєрідною “конституцією”, реальним та ефективним механізмом системи місцевого права.

Джерела:

1. Сучасний словник із суспільних наук / за ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова. – Х.: Прапор, 2006. – 432 с.
2. Роланд Піч. Магдебурзьке право в Україні / Піч Роланд. – К.: Генеза, 1998. – 187 с.
3. Музиченко П. Магдебурзьке право в Україні / П. Музиченко. // Юридичний вісник. – 2004. – № 3. – 68-72 с.
4. Історія держави і права України: курс лекцій / [О. О. Шевченко, В.О. Самохвалов, М.О. Шевченко, В.П. Капелюшний]; ред. В.Г. Гончаренко. – К.: Вентурі, 2006. – 320 с.
5. Киричук В.В., Тимцуник В.І. Історія державного управління в Україні: навч. посіб. / В.В. Киричук, В.І. Тимцуник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 280 с.
6. Коваленко А. А. Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні: монографія / А.А.Коваленко. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – 520 с.
7. Біленчук П.Д., Кравченко В.М. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право) / П.Д. Біленчук, В.М. Кравченко. – К.: Атіка, 2005. – 304 с.
8. Самохвалов В. Міське самоврядування в Росії: реформи і відкати / В. Самохвалов // Юридичний вісник. – 2000. – № 18. – 16-21 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ З ПРАВОВОЮ СИСТЕМОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Камолих Дар'я Андріївна

студентка магістратури Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна"

Дослідження процесу інтеграції правової системи України та правової системи Європейського Союзу останнім часом набуває неабиякої актуальності в аспекті скорішого набуття Україною членства в

Європейському Союзу з метою забезпечення створення нових можливостей для розвитку не тільки правової, економічної, політичної складових, а й ідеологічної, культурної свідомості українського суспільства. Однак відсутність єдиних Європейських правових стандартів, дотримання чи імплементація яких забезпечила б об'єднання з правовою системою Європейського Союзу, ускладнює входження України в Європейське співтовариство.

Для вирішення зазначеного завдання нами було проаналізовано особливості правової системи Європейського Союзу, а також напрями гармонізації правових систем України та Європейського Союзу, на підставі чого зроблено такі висновки.

По-перше, правова система України, з метою її узгодження з правовою системою Європейського Союзу, вимагає запровадження конституційного механізму, який би містив сукупність засобів і методів, які б забезпечили гармонізацію національного та міжнародного права. Загальні засади такого механізму взаємодії зазначених правових систем мають закріплюватись, на наше переконання, в Конституції, а сама процедура визначатись в проекті Закону «Про нормативно-правові акти».

Об'єктивна необхідність трансформації національної правової системи з метою її узгодження з правовою системою Європейського Союзу вимагає ухвалення Концепції правової реформи, яка б передбачала реформування правової системи України у відповідності із європейськими стандартами.

Зазначена Концепція має об'єднати в собі основні принципи створення та функціонування правового механізму взаємодії (узгодження) правових систем Європейського Союзу та України.

Реформування правової системи України згідно із положеннями вищевказаної Концепції має відбуватися з урахуванням таких основних ідей: реформування правової системи України має здійснюватися одночасно з реформуванням інших складових соціальної системи суспільства (в економічній, політичній, соціальній сферах тощо); таке реформування має ґрунтуватися на основних принципах і нормах міжнародного права з метою забезпечення інтеграції з європейськими міждержавними правовими системами.

Основними шляхами такої правової реформи варто визнати такі основні положення: оптимізація органів державного управління, усунення дублювання їх повноважень, підвищення професійного рівня державних службовців тощо; визначення в проекті Закону «Про нормативно-правові акти» місця і ролі норм міжнародного права в системі права України, на підставі чого сформулювати основні принципи права України, структуру системи права тощо; підвищення ефективності нормотворчої та правозастосовчої діяльності державних органів, окреслення критеріїв

оцінки ефективності їх роботи; запровадження на законодавчому рівні структури системи права, в якій визначити основні правові інститути та галузі права, порядок створення нових галузей, а також визначення критеріїв розмежування права на публічне і приватне; наведення основних форм (джерел) права України та встановлення ієрархії між ними; встановлення за правило використання в законотворчій і нормотворчій діяльності використання загальновизнаних норм і принципів права; систематизація законодавства шляхом створення кодифікованих нормативних актів за основними сферами правового регулювання та зменшення кількості підзаконних нормативно-правових актів; встановлення процедури приведення правової системи України згідно із міжнародними правовими стандартами.

Ефективність правового механізму взаємодії (узгодження) правових систем Європейського Союзу та України має забезпечуватись системою правових засобів, яка має включати: виявлення особливостей правових систем Європейського Союзу та України за допомогою проведення їх компаративного (порівняльно-правового) дослідження; формування оптимальних та дієвих форм і засобів проведення гармонізації законодавства з метою зближення обох вищевказаних систем; окреслення рівнів і меж гармонізації та сфер її застосування; прийняття відповідних колізійних норм тощо.

Наприкінці варто зауважити, що необхідною умовою належного функціонування правового механізму взаємодії правових систем Європейського Союзу та України є фіксація основних його положень у Конституції та законах України, обов'язкове визначення в них співвідношення міжнародного права, права Європейського Союзу та України тощо.

Лише такий підхід, на наше переконання, може забезпечити повне зближення України з об'єднаною Європою не лише в законодавчій сфері, але й в інших сферах суспільного життя (політичній, економічній, соціальній тощо).

УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: РОЗВИТОК У II ПОЛОВИНІ XIX – XX СТ.

Трихліб Крістіна Олексіївна

аспірантка кафедри теорії держави та права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Починаючи з II пол. XIX ст., учені наголошували на питаннях упорядкування юридичної термінології, оскільки цей період відкрив

новий етап у розвитку юридичної термінографії. Отже, перші спроби систематизації української правничої термінології в словниках припадають на останнє двадцятиріччя ХІХ ст.

Зауважимо, що фіксація юридичних термінолексем у лексикографічних працях бере свій початок ще з кінця ХVІ – поч. ХVІІ ст. — часу появи перших тлумачних словників Л. Зизанія, П. Беринди, Є. Славінецького й А. Корецького-Сатановського та ін., коли «бар'єр церковнослов'янської мови був прорваний під впливом життєвої необхідності довести текст юридичного документа до розуміння контрагентів». Джерелами збору правничих термінів слугували актові книги, законодавчі акти, статuti, договори, грамоти, результатом чого й стало введення спеціальних термінів із вказівкою на джерело до реєстру тлумачних словників ХVІ — поч. ХІХ ст. Відомо, що значна кількість юридичних термінів фіксувалася в словниках П. Білецького-Носенка, О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Закревського, Є. Желехівського, Є. Тимченка, М. Комарова, Б. Грінченка та ін. [1, с. 209].

Переломним етапом цього багатовікового процесу стало упорядкування праці «Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs von der Kommission für slawische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Ausgabe — Юридично-політична термінологія для слов'янської мови Австрії», що побачила світ 1851 р. і яку можна вважати першим українським термінологічним словником юридичної лексики. Укладачами словника були Я. Головацький. Г. Шашкевич, Ю. Вислобоцький — члени першої української правничої комісії, очолюваної П. Шафариком. На основі цієї праці аж до кінця ХІХст. видавалися словники з правознавства, оскільки зміни в системі законодавства й регулюванні правових відносин вимагали подальшого впорядкування й унормування термінології, зокрема правничої.

На початку ХХ ст. створюються комісії з питань опрацювання юридичної термінології, активізується робота щодо збирання термінів усіх галузей права, оскільки українська правнича термінологія на той час лише перебувала в стані формування. Це пояснюється впливом російського та австрійського самодержавства на майже не розвинуту українську юриспруденцію. Адже в 1914р. Микола ІІ виніс указ про скасування української преси, припинена діяльність товариства “Просвіта”. Після Жовтневої революції до влади приходить інший уряд, проте заборона української культури не закінчується. У 1924 р. виходить один із законів Польської республіки про обмеження вживання української мови в адміністративних органах, суді, школі. Проте робота з нормалізації юридичної термінології проводилась і спричинила на цьому дещо новому історичному етапі, в період існування Центральної ради, появу комісії з питань української термінології, про діяльність якої не залишилось ніяких

відомостей. Згодом цю місію продовжила аналогічна комісія, заснована урядом П. Скоропадського 20 травня 1918 р., членами якої стали С. Шелухін, К. Квітка, О. Левицький, В. Гаврик, М. Квятницький, М. Підвисоцький та ін. Відомо, що комісія припинила свою роботу восени 1918 р. [1, с. 210].

Важливий внесок у розвиток юридичної термінографії зробила нова правничо-термінологічна комісія, створена після заснування Академії наук у 1919 р. Склад комісії неодноразово змінювався, що створювало деякі проблеми щодо виконання покладених на неї обов'язків: перегляд і систематизація словників та законодавчих документів українською мовою з юриспруденції, виявлення нових правових термінів і, зрештою, видання ґрунтовного академічного словника правничої термінології. За довгий період своєї діяльності (1919-1931 рр.) її члени провели кропітку роботу, результатом якої став фундаментальний «Російсько-український словник правничої мови» 1926 р., який вмістив понад 67000 слів. Однак словник потрапив під детальний нагляд цензури й був заборонений владою, а протягом кількох десятиліть питання систематизації української правничої термінології навіть не ставилося на порядок денний.

У 20-ті рр. ХХ ст. поширюються гострі дискусії щодо шляхів розвитку юридичної термінології, її функціонування в усіх галузях права. Стійко закріпився курс Наркомюсту щодо української мови, який полягав у насадженні та закріпленні юридичних термінів більш співзвучних із російськими.

Установлення жорстких умов і створення воєнної ситуації в радянському суспільстві створило значну прогалину в українській лексикографії загалом, і в юридичній зокрема. За півстоліття (1927 – 1974 рр.) не видано жодного юридичного словника, хоча історики-термінознавці, як і їх попередники, плідно працювали. В цей період видано «Юридичний словник» (1974 р.), укладачами якого були Б. Бабій, Ф. Бурчак, В. Корецький, В. Цетков. У 1983 р. виходить його друге перероблене й доповнене видання із (2300 реєстрових слів). І лише через два роки побачив світ перекладний «Русско-украинский словарь юридической терминологии», який нараховував уже близько 30000 реєстрових одиниць [1, с. 211 – 212].

Новим етапом у розвитку юридичної термінології та термінографії є останнє двадцятиріччя ХХ ст. Особлива увага надається перекладним юридичним словникам. Так, у кінці 80 на початку 90-х рр. було опубліковано низку термінографічних праць, у яких правничу термінологію репрезентувалася російською, англійською, німецькою мовами. Над цими виданнями працювала затверджена Українською правничою фундацією та Указом Президента України комісія з питань правничої термінології.

Термінологія юридичної науки стала унормовуватися з розвитком юридичної лінгвістики – нової прикладної науки, фундамент для якої заклали наукові дослідження на стику юриспруденції та лінгвістики таких українських і російських учених, як О. Александров, Н. Артикуца, Т. Губаєва, Ю. Прадід та ін. І лише в кінці ХХ ст. вона зазнала ґрунтовної систематизації в усіх її проявах [1, с. 211 – 212].

Більшість інтернаціональних слів та термінів виникає в українській лексиці в ХІХ-ХХ ст. Найбільше значення мають такі історичні джерела запозичень у російську мову, а з неї в українську, як німецька (наприклад, *паспорт, секретар* /в ХVІІІ ст./; *спекулювати, бухгалтер, контора* /ХІХ ст./), голандська, французька (*маніфест, бюджет, балістика, акт, віза, дипломат*, та ін.), а останнім часом і англійська мови (*мітинг, імпічмент, електорат, мажоритарний, парламент, дефолт* – протягом ХІХ – ХХ ст. тощо).

Основну і кількісно переважаючу частину правничої термінології становлять слова слов'янського походження, які належать в основному до найдавнішого лексичного шару української мови [2, с. 185 – 186].

Однак і іншомовні засвоєння в складі юридичної термінології займають досить важливе місце, хоча порівняно з загальною кількістю слів слов'янського походження епохи Київської Русі, утворених на українському мовному ґрунті, їх питома вага відносно незначна [3, с. 120].

Але входження іншомовної термінології в систему правничої термінології української мови становить перед дослідниками ряд важливих завдань. Значний науковий інтерес становить, зокрема, процес освоєння українською мовою правничих термінів іншомовного походження, особливо зважаючи на пріоритет євроінтеграції України до єдиного правового простору Європейського Співтовариства.

Література:

1. Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. Вип. 5. – Сімф: Б. В., 2004. – с. 208 – 214. Самойлович Л. В., Прадід О. Ю. Розвиток юридичної термінографії у ІІ пол. ХІХ – ХХ ст. (загальний огляд).
2. Сергєєва Г. А. Про склад української правничої термінології з погляду її походження // Харківський Національний університет імені В. Н. Каразіна. – Вісник Харківського Національного університету імені В. Н. Каразіна № 473. Серія. Філологія. – Х.: Б.ч., 2000. – с. 183 – 187.
3. Худаш М. Л. Виробничо-професійна та адміністративно-юридична лексика українських ділових документів кінця ХVІ поч. ХVІІ ст. // Дослідження і матеріали з української мови. К. 1960. Т. 2. – С. 106 – 122.

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ НАЦІОНАЛІСТИЧНИМ РУХОМ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕКТОРУ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ У БОРОТБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ухач В.З.

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Ухач О.В.

педагог-організатор ТЗОШ № 19

В умовах сьогодення важливим і необхідним є вивчення історичного досвіду будівництва Української держави, зокрема відображеного у програмових положеннях та практичній діяльності Організації українських націоналістів, що ставила перед собою мету - побудову Української Самостійної Соборної Держави (далі - УССД), мала чітке її бачення та здійснювала реальні кроки до її досягнення.

Пропонована стаття покликана висвітлити окремі питання стратегії організаційного оформлення духовно-освітнього сектору ОУН, який по-перше, зароджувався і був новим в організаційній структурі, по-друге, був покликаний не тільки оформити ідеологічно-програмові засади руху, але й активно сприяти «боротьбі за душу молодого українця», яку ОУН розглядала «боротьбою за державність».

Переконані, що системне дослідження державно-правових ідей в українському націоналістичному русі ще попереду, хоча окремі аспекти окресленої проблеми висвітлювалися у працях В. Трофимовича, В. Мороза, А. Рибак, І. Патриляка, Д. Веденєєва, Г. Биструхіна, Г. Стародубець, В. Ухача.

Етнос, який формується в націю, торкається в процесі свого історичного розвитку двох найважливіших кіл питань, а саме: національно-державного самовизначення (зовнішні стосунки) та власного внутрішнього устрою.

Національна ідея як внутрішній чинник нації виходить з концепції пріоритету нації, воля якої не є ідентичною із сумою поодиноких воць [1, с. 755], оскільки вона означає самоутвердження нації, забезпечення її свободи та незалежності.

Український націоналізм, як система ідей, спрямованих на захист української національної ідеї, виник на початку XIX століття як реакція на утиск народу. На різних етапах український націоналізм (як, власне, і українська національна ідея) мав своїх носіїв і специфічний конкретний

зміст. Серед основних ідей українського націоналізму були: 1) пріоритет національного питання перед соціальним; 2) розуміння українського народу як єдиної демократичної нації, згуртованої єдністю національних завдань тощо. Ідея українського націоналізму згуртувала українців розумінням єдності поколінь, спільністю походження, мови, історії, культури, території і, головне, “тою містичною силою, котра зветься волею до життя, волею творити окрему одиницю між расами” [2, с. 213].

Із втрати державності українськими націоналістами було зроблено правильний висновок: хоча втрачено державність, проте живою залишилась ідея нації та держави, а отже, й потреба консолідації національних сил. Власне через коєкзистенцію [33], а далі – консолідацію ряду націоналістичних угруповань у м. Відні в лютому 1929 року створено єдину Організацію Українських Націоналістів [3, арк. 33].

ОУН поставила завдання необхідності української революції одночасно в духовно-культурному, внутрішньо-суспільному та зовнішньополітичному значенні, бо тільки духовно суцільна й самостійна нація у випадку потреби спроможна виконати акт внутрішнього перевороту. Отже, повне духовне оновлення української нації необхідне, передусім для побудови власної держави, для виховання українця-державника, що у всіх своїх починаннях керувався б, у першу чергу, поглядами на добро визвольної справи [4, с. 11].

Таким чином, основним завданням українського націоналізму як ідеології було визволити українську людину з накинутах на неї політичною неволею духовних пут, вселити їй прагнення стати гідним господарем у власній хаті і перетворити це прагнення, як писав Ю. Вассиян, у свідому організовану дію, розбудити національну чуттєвість українця і направити її в цілеспрямовану динаміку державотворчої волі, спрямувати українське політичне думання з пошуків по горизонтах на провідну мету – самостійність України як державної нації [5, арк 65].

Необхідність духовно-культурної революції, як невід’ємної складової на шляху поступу української нації до державної незалежності, висувала перед керівним активом ПУН–ОУН потребу оформити теоретичні засади культурно-освітньої діяльності організації, основні положення якої зводилися до наступного:

- розвиток української культури мав проходити у тісному взаємообміні та взаємозбагаченні з кращими зразками світової. Отже, по-перше, потрібно відійти від орієнтації тільки на культурну Москву, яка є політичним поневолювачем України. По-друге, культурне відродження української нації повинно мати глибоке коріння в історії та духовності нашого народу, опиратися на героїчні зразки вітчизняної культурної спадщини. По-третє, культурно-просвітницька діяльність в масах української громадськості мала бути для членства ОУН не лише

самоціллю, але й важливим засобом для досягнення політичної незалежності;

– розбудова української національної освіти, в основу якої буде покладена система національної, державної, обов’язкової, єдиної та безплатної школи, буде пріоритетним напрямом діяльності держави. Встановлення ефективної навчально-виховної системи сприятиме вихованню української молоді в національно-патріотичному дусі, забезпечить всебічний, гармонійний розвиток особистості.

Водночас, гостро постало питання системно оформити культурно-освітній сектор, який зароджувався і був новим в організаційній структурі ОУН, в програмові положення.

Перший Конгрес Українських Націоналістів (Відень, 28 січня – 3 лютого 1929 р.) підбив підсумки проведеної до цього значної підготовчої, ідеологічної та організаційної роботи [6, акр. 1, 69] і прийняв політичну програму українського націоналізму, стратегічною метою якої була боротьба за створення незалежної Української Держави [7, арк. 33].

Основні положення програми Організації Українських Націоналістів, опубліковані в “Розбудові Нації” за березень-травень 1929 року, базувалися на наступних положеннях: 1) український націоналізм – це духовний і політичний рух, який зародився з самої природи української нації, з її стремління та боротьби за вільне й творче життя [8, арк. 29]; 2) нація розуміється як найвищий вияв людської суспільної самоорганізації і як мета для морального самоутвердження кожного націоналіста; 3) внутрішньою формою нації є національна ідея, яка визріває історично і весь час збагачується новими здобутками, формулює національні ідеали [9, арк. 82]; 4) найвищим виявом духовної сили і зростання нації є її культура, що, з одного боку, “затісняє внутрішню спайність нації”, а з іншого – “простеляє їй шлях відосереднього впливу на оточення” [10, арк. 1]. Культура є не тільки чинником національної окремішності, але й важливим фактором духовної сили нації [11, с. 131]; 5) суспільною формою існування нації, яка гарантує її вільний і стабільний розвиток є держава, за допомогою якої нація може стати повноцінним членом світової спільноти.

На Першому Конгресі ОУН утворено окрему культурно-освітню комісію на чолі з О.Бабієм, у висліді праці якої прийнято основні засади культурно-освітньої політики Організації Українських Націоналістів. Зокрема у “Постановах Великого Збору” передбачалося, що Українська Держава буде сприяти піднесенню рівня культури й цивілізації в Україні, узгоджуючи культурний процес, побудований на основі свободи культурної творчості, з духовною природою українського народу, його історичними традиціями та вимогами сучасності [12, арк. 70], викорінюючи, водночас ті шкідливі впливи в сфері духовності, які

з'явилися внаслідок чужого поневолення і відбилися на культурі та психології народу. ОУН змагатиметься за розвиток мистецьких традицій, які пов'язані з величним героїко-християнським духом нашої давнини, з культом лицарства, вольовито-творчим ставленням до життя, що зможе збудити “здоровий гін нації до сили і могутності” [13, арк. 29].

Наступним етапом на шляху оформлення ідеології, політичної платформи були постанови Другого Великого Збору ОУН(м) (серпень 1939 року) та ОУН(б) (квітень 1941 року). Слід вказати, що, незважаючи на всі моменти розколу [14, арк. 3], основними розбіжностями між двома ОУН були політично-стратегічні завдання щодо постановки боротьби серед хаосу світової війни. Негативним моментом, на нашу думку, була моральна сторона розколу, який, не зачепивши основних ідей та мети організації, вплинув на процес консолідації національно-патріотичних сил навколо ОУН, як однієї з реальних сил, спроможної очолити керівництво національно-визвольним рухом. Щодо впливу розколу в ОУН на культурно-освітню діяльність, ми можемо говорити, що він відбився на підготовці культурно-мистецьких кадрів, які в складі Похідних груп обох ОУН вирушили на Велику Україну, а також у виборі форм розбудови та методів боротьби за національно-культурне відродження. Організація Українських Націоналістів, керуючись всеукраїнськими ідеалами, чіткою самостійницькою позицією [15, арк. 1-2], у цей скрутний час воєнного лихоліття змогла піднятися вище своїх внутрішніх амбіцій, закликавши всіх українців консолідуватись і ставати до боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу [16, арк. 4].

Програмові постанови передбачали окремі розділи з питань організації духовного життя нації [17, арк. 20.]. Так, в політичній програмі, прийнятій Другим Великим Збором ОУН (серпень 1939 року), в четвертому розділі “Духове життя нації та його організація. Культура, національне виховання та освіта” наголошувалося, що тільки національна культура, оперта на духовній природі й традиціях народу, сприятиме повноцінному розвитку особистості та нації [18, с. 37]. Водночас, культура має бути предметом свідомої організації. Це розуміння стосується не лише сучасного культурного процесу, але й духовно-культурної спадщини минулого. Суттєвий наголос зроблено на важливості збереження засади внутрішньої свободи творчості [19, арк. 25].

Важливою політичною, культурною подією в окупованій фашистами столиці, було проведення з ініціативи ОУН у серпні 1942 року Всеукраїнського з'їзду самостійників, який визначив розуміння і значення спільного національного фронту сил в боротьбі за державу, в якому має і мусить бути місце для всіх патріотів-державників, незалежно від їхніх політичних переконань [20, с. 80]. У роботі з'їзду, окрім ОУН, брали участь представники Братства Української Державності (БУД), Спілки

Визволення України (СВУ), Спілки Української Молоді (СУМ), Української Військової Організації (УВО), збройних осередків 1921-1923 років та Повстанського центру. Єднала їх спільна платформа боротьби за самостійну Українську Державу.

У прийнятих з'їздом резолюціях окремо наголошувалося на важливості проведення якнайширшої акції за зміцнення культурної роботи, що за таких умов є “найуспішнішим засобом для побудови органічного і тривалого національного фронту” [21, с. 81]. Про це, зокрема, йшлося у виступі члена ОУН, соратника О.Ольжича О.Штуль-Ждановича (Шуляк) [22].

У постановах Другої (квітень 1942 р.) [23, с. 3] та Третьої (17-21 лютого 1943 р.) [24, арк. 3] конференціях ОУН(б) проголошувалося: “Боремося за повний розвиток української культури, за її націоналістичний зміст, за повну духовну незалежність її від московсько-більшевицького світу й від світу німецького. Стоїмо за опанування й вироблення шарів українського вчителства всіх ступенів, за вироблення молоді в національно-державницькому дусі, за надання всім формам шкільництва національно-державницького змісту” [25, с. 146].

Важливою віхою в ідеологічній та політичній діяльності Організації Українських Націоналістів були постанови Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН (21-25 серпня 1943 р.) [26, арк. 18]. У прийнятих Резолюціях III НВЗ ОУН фактично було відкинуто політичну модель однопартійної диктатури, пропагуючи концепцію українського націоналізму як революційно-демократичної сили, завдання якої – вести боротьбу проти обох тоталітарних держав, опираючись при цьому на власні сили, хоча і в зв'язку з іншими революційними рухами поневолених народів [27, с. 48]. Основними відхиленнями від традиційної націоналістичної доктрини, передбачених у Постановах Збору, а згодом і в платформі УГВР (липень 1944 р.), були наступні: 1) відречення від обов'язкового “ідеалізму” та допущення філософського світоглядного плюралізму як у визвольному русі, так і в майбутній українській державі; 2) відмова від етнічної винятковості та визнання засад рівноправ'я всіх громадян України, без уваги на етнічне походження; 3) висунення досить детальної соціально-економічної програми, яка окреслювала майбутній господарський лад в Україні як комбінацію усупільненого, кооперативного й приватновласницького секторів [28, с. 802].

Визнаючи право всіх народів на самостійне життя у власних державах, повний їх культурний та економічний розвиток, побудову справедливого політичного і соціального ладу, III НВЗ ОУН наголосив на необхідності розвитку “вільної української по формі й по змісту культури, духовності, героїзму, високої моралі, громадської солідарності, дружби та дисципліни” [29, с. 7].

Таким чином, по-перше, як суспільний рух ОУН прагнула охопити своїм впливом життя українського народу у всіх його проявах, не обмежуючись суто політичними завданнями, а прагнула впливати на культурно-освітні процеси. Це дало поштовх до зародження в ОУН цілого процесу; по-друге, теоретичне обґрунтування основних напрямів культурно-освітньої політики українського націоналізму було дано теоретиками ідеології, “професійними” діячами ПУН - ОУН, знайшло програмове затвердження у постановах Великих Зборів, конференцій ОУН, проходили закономірний процес еволюції в подальшій ідеологічній та політичній діяльності організації. Центральним було розуміння того, що відродження незалежної Української держави, як мети ОУН, було немислиме не лише без відродження культурних надбань минулого, але й без створення умов для подальшого розвитку української національної культури, освіти та виховання молоді. Культурний процес мав бути побудований на основі свободи культурної творчості, у поєднанні з духовною природою українського народу, його героїчним історичним минулим та вимогами сучасності. ОУН стояла на позиції необхідності викорінення всіх проявів шовінізму, наслідків тоталітаризму пануючих держав як у ділянці культури, так і у психіці народу (звідси й вимога ОУН творити нову українську національну культуру, нову людину).

Джерела:

1. Мала енциклопедія етнодержавознавства // НАН України. Ін-т держави і права ім. В.Корецького. – К.: Довіра: Генеза, 1996.– С. 755.
2. Донцов Д. Націоналізм. / Д. Донцов – Лондон – Торонто, 1966. – С. 213.
3. Коекзистенція – співіснування.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 32-35.
5. Мох Р. Перспективи нашої боротьби. / Р. Мох – Б.М., 1949. – С. 11,26.
6. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 255. – Арк. 64-65 зв.; Бойко Ю. Джерела українського національного солідаризму (До проблем націоналістичної історіософії) / Ю. Бойко // Українське Слово – Париж. – 1992.– 12 квітня.
7. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 1; Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі - ЦДІА України у Львові). – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 964. – Арк. 52 зв.; Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 1031. – Арк. 69-70.
8. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 33.

9. ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.2. – Спр.3. – Арк.29.
10. Книш З. Устрій Організації Українських Націоналістів. / З. Книш – Вінніпег – Буенос-Айрес, 1952. – С. 82-83.
11. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 59. – Арк. 1.
12. Розбудова Нації. – Прага. – 1929. – Ч. 3-4. – С. 131-132.
13. ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 1031. – Арк. 69-70.
14. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 29.
15. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 26. – Арк. 1-47 зв., Арк. 1-51 зв. Див. “Біла книга ОУН (Про диверсію-бунт Ярого-Бандери)” та “Чому була потрібна чистка в ОУН”. 10 лютого 1940 року – у Кракові сформовано новий Революційний Провід ОУН на чолі з Степаном Бандерою.
16. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 87. – Арк. 1-2 ; Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі - ЦДАГО України). – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 338. – Арк. 29.
17. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 345. – Арк. 4.
18. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 20.
19. Духове життя нації та його організація // Політична програма й устрій ОУН. – Б.м., 1940. – С. 37.
20. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 37. – Арк. 25.
21. Городинський З. Всеукраїнський з’їзд самостійників у Києві. Календар-альманах Нового Шляху. / З. Городянський – Торонто, 1996, – С. 80.
22. У майбутньому Голова Проводу Українських Націоналістів.
23. Політичні Постанови Другої Конференції ОУН // Ідея і чин. – 1942. – 1 листопада.
24. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 352. – Арк. 1-5.
25. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр.: Збірник документів: Видання ЗЧОУН, 1955. – С. 146.
26. ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 352. – Арк. 16-27.
27. Потічний П. Політична думка українського підпілля 1943–1951рр. / П. Потічний // Державність. – 1995. – № 1. – С. 48.
28. Мала енциклопедія етнодержавознавства // НАН України. Ін-т держави М 18 і права ім.В.Корецького. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 802.
29. Ідея і чин. – 1943. – №5. – С. 7.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ФОРМАЛІЗАЦІЯ

Озімок Ірина Володимирівна

*ад'юнкт кафедри конституційного та міжнародного права
Національного університету внутрішніх справ України*

Земля є важливим економічним ресурсом, джерелом національного багатства, від порядку її використання залежить економічне зростання, рівень життя і здоров'я нації. Якщо звернути увагу на юридичну сторону цієї проблеми то варто, насамперед, зазначити, що важливим напрямом забезпечення правового статусу людини і громадянина є дослідження конституційного права власності людини на землю.

Зразу ж хотілося наголосити на тому, що цим питанням присвячено чимало праць вітчизняних вчених, зокрема це Ю.О. Вовк, А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.І. Анреїцев, П.Ф. Кулинич, Н.Р. Малишева, В.Л. Мунтян, В.В. Носик, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, Ю.С. Шемшученко та ін. Однак, варто визнати, що переважна більшість вітчизняних наукових робіт, пов'язаних з цією темою, присвячена, як правило, спеціальним вузькогалузевим проблемам реалізації права власності на землю, тоді як конституційні засади цього права народу досі залишаються маловивченими.

До того ж, хотілося б зазначити, що незважаючи на велику кількість наукових праць і досліджень з обраної теми, доводиться констатувати той факт, що майже відсутні праці щодо поняття та формалізації конституційного права власності на землю. Тому існує ціла низка актуальних проблем у цій сфері, яка потребує детального дослідження, вирішення та вдосконалення, задля економічного зростання нашої держави, як умови процвітання.

Отже, конституційне право власності на землю, є базою для забезпечення багатьох прав та свобод людини, проголошених Конституцією України. Забезпечення конституційного права власності на землю в усі часи було і залишається до сьогодні, одним із найскладніших питань. Саме тому у ст. 14 Конституції України проголошено: «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону». [1] Земля її надра є об'єктами права власності українського народу.

Таким чином, конституційне право власності на землю - це закріплена в Конституції України та деталізована в інших нормативно-правових актах можливість володіти, користуватися і розпоряджатися землею, фізичних та юридичних осіб, що гарантується та захищається державою. Із цього визначення можна виділити наступні ознаки конституційного права власності на землю:

а) є конституційним, тобто закріпленим в Конституції України та деталізованим в інших нормативно-правових актах;

б) включає:

- можливість володіти землею. При цьому під правом володіння слід розуміти можливість фактичного утримання землі. Відомо, що не можна використовувати земельну ділянку, не маючи можливості фактичного утримання землі. Проте, право володіння земельною ділянкою має певну своєрідність. Це викликано невід'ємністю земельної ділянки від навколишнього природного середовища, їх екологічним взаємозв'язком, неможливістю її вилучення та переносу, скажімо в інше місце;

- можливість користуватися землею. Право користування - це право власника використовувати корисні властивості землі з метою задоволення матеріальних/нематеріальних інтересів власника, виходячи з тієї мети, для якої була надана земельна ділянка. У широкому розумінні можна говорити про використання земельної ділянки як засобу виробництва або просторово-операційного базису. У вузькому — використання земельної ділянки з певною метою: підприємницька діяльність (фермерське господарство, приватне підприємство тощо), для задоволення особистих майнових і естетичних потреб (садівництво, присадибне господарство, дачне і гаражне будівництво) тощо.

- можливість розпоряджатися землею. Право розпорядження передбачає самостійне і незалежне визначення власником юридичної і фактичної долі земельної ділянки. На думку Андрейцева В.І., право розпорядження — це юридично забезпечена можливість громадян та інших осіб щодо вільного і самостійного використання належних їм на праві власності земельних ділянок згідно з їх цільовим призначенням на підставі легалізованої в установленому порядку земельно-правової документації для відчуження іншим особам на договірних засадах або передачі в оренду або для безперешкодного користування окремими земельними ділянками у порядку, встановленому чинним законодавством [3];

в) надається фізичним та юридичним особам. Конституція України гарантує кожному громадянину України право на землю (ст. 14). Це право громадяни реалізують в процесі безоплатної приватизації землі. Крім того громадяни мають право придбати земельні ділянки у власність за грошові кошти, або ж орендувати їх;

г) гарантується державою. Гарантії права власності на землю – це сутність гарантій, співвідношення засад охорони і захисту права власності на землю, система засобів захисту, відповідальність за порушення гарантій. Гарантування права власності на землю за новим Земельним кодексом України – відтворення аналогічної конституційної правової ідеї (ч. II ст. 14), що свідчить про правонаступність та деталізацію її в науковому, спеціальному законі, який регулює земельні правовідносини та виступає важливим принципом земельно-правового регулювання [7];

д) захищається державою. У статті 13 Конституції України записано: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» [1]. Певною мірою захист права власності здійснюється за допомогою норм права, що належать до різних галузей законодавства. Скажімо, окремі види протиправної поведінки, що загрожує порушенню права власності, розглядаються кримінальним правом як злочини і передбачають застосування відповідних санкцій з боку правоохоронних органів.

Формалізація конституційного права власності на землю являється однією з найактуальніших проблем юридичної науки в Україні. При цьому формалізація – це представлення якої-небудь змістовної галузі (знань) у вигляді формальної системи [4].

В Україні має місце надзвичайно низький рівень формалізації власності (5 - 8%, в залежності від методик підрахунку), [5] тобто лише вельми незначний відсоток матеріальних об'єктів має належні правовстановлюючі документи. Решта майна є «недовласністю», оскільки відчуження такого майна чи інші види використання його в цивільному обороті (інвестуванні) як засобу гарантування виконання зобов'язань тощо — можливі лише в поза легальному (тіньовому) секторі економіки, що робить українців-власників мало конкурентоспроможними та практично не інтегрованими в світову економічну систему.

Водночас, наявність величезної кількості неформалізованого майна означає неможливість, з одного боку, встановлення законності поточного володіння таким майном, а з іншого - беззахисність добросовісних володільців перед «правом сильного», тобто перед рейдерством та дерибаном.

Саме наявність в Україні величезної кількості неформалізованого майна та порівняна легкість його привласнення шляхом зловживання владою або службовим становищем спонукає злочинців домагатись виборних чи чиновницьких посад у владі всіх рівнів. Це - об'єктивна реальність, змінити яку можливо лише шляхом підвищення відсотку формалізованого майна.

Закономірність у вигляді прямої залежності відсотку формалізованого майна в державі від розміру її ВВП та рівня корупції — вивів всесвітньовідомий перуанський економіст Ернандо де Сото в своїй книзі «Містерія капіталу». [6].

На мою думку, беручи до уваги ситуацію яка склалась на сьогодні в Україні, вкрай необхідно вживати заходів щодо формалізації конституційного права власності на землю. Для того щоб в реальному житті це право було не лише гарантовано Конституцією України кожному громадянину, але й існувало для того, щоб кожний громадянин нашої держави міг спокійно, безперешкодно і, що не менш важливо, доступно, реалізувати його.

Одним із найважливіших кроків на шляху переходу від економіки з централізованим плануванням до економіки ринкової є захист конституційного права власності на землю та на нерухоме майно взагалі.

Країни з сучасною ринковою економікою забезпечують економічне зростання, тому що загально поширені офіційні майнові права, зареєстровані у системі, яка діє за встановленими законом правилами, забезпечують незаперечний доказ прав власності і захищають від невизначеності та шахрайства. Цивілізоване життя у країнах із ринковою економікою має місце не просто завдяки більш високому рівню добробуту, а й завдяки тому порядку, який забезпечується формалізованими майновими правами. Раціональне і високоефективне використання земель — це важлива економічна проблема. Оскільки саме земля — друга після народу, обов'язкова умова існування держави.

Джерела:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. - № 30.- Ст.141.
2. Земельне право України/ за ред. О.О. Погрібного, І.І. Каракаш — К.: Істина, 2003.
3. Андрейцев В.І. Конституційно-правові обтяження використання права власності на землю/http://amc.gov.ua/papers/2004/issue4_04/andreyceev.html.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови/Уклад і голов. ред. В 27 В.Т. Бусел.-К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002.-1440 с.
5. Операція «Формалізація» Україна 2.0 — Україна 2.0 — Ukraine 2.0.
6. Ернандо де Сото «Містерія капіталу» /http://en.wikipedia.org/wiki/Hernando_de_Soto_Polar.
7. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. - №3-4.- Ст. 27.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Залізняк Віталій Анатолійович

*кандидат юридичних наук, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

Одним з найважливіших видів цивільних правовідносин, спрямованих на задоволення потреб громадян у житлі, є житлові зобов'язання, що випливають як із договору купівлі-продажу житлових приміщень так і з договору найму жилого приміщення та деяких інших угод.

Під житловими приміщеннями розуміють опалюване приміщення, розташоване у надземному поверсі, призначене для цілорічного проживання і яке відповідає санітарно-епідеміологічним вимогам щодо мікроклімату і повітряного середовища, природного освітлення, допустимих рівнів нормованих параметрів відносно шуму, вібрації, ультразвуку та інфразвуку, електричних та електромагнітних полів та іонізуючого випромінювання [3].

Таким чином, житловий фонд - це сукупність житлових приміщень незалежно від форм власності: житлових та спеціальних будинків (гуртожитків, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинків, інтернатів при школах і шкіл-інтернатів), квартир (у т. ч. у багатоквартирних житлових будинках), садибних житлових будинків, службових житлових приміщень та інших житлових приміщень у будівлях, придатних для проживання.

В цілому житловий фонд можна класифікувати за двома критеріями:

- за формою власності;
- за метою використання (за призначенням).

За формою власності житловий фонд можна поділити на такі групи:

- Державний житловий фонд [1]. - житловий фонд, який перебуває у оперативному управлінні або повному господарському віданні державних підприємств, установ, організацій.

- Комунальний житловий фонд - сукупність жилих будинків та приміщень, що належить на праві власності територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах.

- Приватний житловий фонд - житловий фонд, що належить на праві власності фізичним або юридичним особам. Приватний житловий

фонд в свою чергу можна поділити на житловий фонд, що належить на праві власності фізичним особам та житловий фонд, що належить на праві власності юридичним особам (зокрема кооперативним організаціям, профспілкам, іншим громадським організаціям).

За призначенням житловий фонд можна поділити на:

- Житловий фонд загального призначення - сукупність житла всіх форм власності, призначеного для проживання фізичних осіб, що використовується на загальних приватноправових засадах;
- Житловий фонд соціального призначення - сукупність соціального житла, що надається громадянам України, які відповідно до закону потребують соціального захисту [2]. Соціальне житло, або житло із житлового фонду соціального призначення, що безоплатно надається громадянам України, які потребують соціального захисту, на підставі договору найму на певний строк, надається громадянам в порядку, передбаченому Законом України "Про житловий фонд соціального призначення".

В межах житлового фонду соціального призначення можна виділити житло соціального захисту, до якого відносяться: соціальні гуртожитки, спеціалізовані будинки для інвалідів, самотніх громадян похилого віку, притулки, спеціалізовані будинки для бідних та безпритульних.

- Житловий фонд спеціального призначення - до якого можна віднести службове житло, гуртожитки для проживання самотніх громадян та гуртожитки сімейного типу, житлові приміщення із фонду тимчасового проживання.

Також необхідно відрізнити допоміжні приміщення від підсобних приміщень жилого будинку.

- Допоміжні приміщення жилого будинку є приміщення призначені для забезпечення та утримання будинку, а також побутового обслуговування населення за місцем проживання (вестибюль, сходові клітки, перехідний шлюз, міжквартирний коридор, колясочна, підвали, горища тощо);

- Підсобні приміщення є це приміщення кухні, ванної кімнати чи душової, санвузла, квартирної коридору чи прихожої, вбудованих у квартирі кладових або шаф. Вони не можуть бути предметом окремого договору оренди (найму).

Отже, можна зробити висновок, що віднесення об'єкта нерухомості до житлового фонду можливе за наявності двох ознак: юридичної та фактичної. Так житловий будинок (приміщення) має бути таким за юридичним статусом (спроектований, побудований, зданий в експлуатацію та зареєстрований саме як житловий). До складу житлового фонду не належать дачі, літні садові будиночки, спортивні та туристичні

бази, мотелі, кемпінги, санаторії, будинки відпочинку, пансіонати, будинки для приїжджих, готелі, залізничні вагони й інші будівлі та приміщення, що використовуються для сезонного і тимчасового проживання.

Крім того, житловий будинок (приміщення) має бути придатним для постійного проживання в ньому, а отже відповідати нормам щодо опалення, санітарно-епідеміологічним вимогам, параметрам шуму, вібрації, випромінювання тощо [4]. Придатність житла для проживання визначається шляхом планового обстеження житлових будинків, яке має здійснюватися на підставі Положення про порядок обстеження стану жилих будинків з метою встановлення їх відповідності санітарним і технічним вимогам та визнання жилих будинків і жилих приміщень непридатними для проживання.

Література:

1. Житловий Кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. /Відомості Верхов. Ради України. –1983. - №28. – ст. 356.
2. Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 № 3334-IV;
3. Житлове законодавство України / Укл. М. К. Галянтич, Г. І. Коваленко. — К.: Юрінком Інтер, 1998.
4. Галянтич М. Розмежування договору соціального та комерційного найму(оренди) житла /Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №8. ст. 24-28.

ЗМАГАЛЬНІСТЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Короєд Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук, заступник начальника науково-дослідної частини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Київ)

Серйозна зміна змісту принципу змагальності і гарантій його реалізації, позбавлення суду активності в збиранні доказів, що має місце після "малої" судової реформи 2001 року, не дозволили забезпечити "одномоментний" перехід до повністю змагальної моделі судочинства через особливості психології суддів і юристів, традицій нашого суспільства, юридичної неграмотності більшості громадян та фінансову неспроможність останніх користуватися правовою допомогою. Крім того, незважаючи на проголошення змагальності як основного принципу

цивільного судочинства, деякі норми ЦПК за своїм змістом дають підстави для висновку про наявність судової активності і фактичне втручання в змагальні права сторін щодо питань доказування. Таким чином, змагальна форма цивільного судочинства остаточно не може бути реалізована в тому варіанті, який заклад в ЦПК законодавець.

Думки вчених-процесуалістів щодо змісту зазначеного принципу розділились: одні вчені висловлюються за його абсолютний характер, інші ж допускають можливість збирання доказів з ініціативи суду.

В юридичній літературі зазначається, що запровадження і послідовна реалізація принципу змагальності повинна спонукати учасників цивільного судочинства до процесуальної активності, залишивши суду функцію застосування права [1].

Як дореволюційні, так й сучасні вчені-процесуалісти вважають, що на користь застосування принципу змагальності свідчить таке: 1) сторонам краще відомі ті докази, на які вони будуть посилалися при розгляді справи у суді, і шляхи отримання цих доказів; 2) сторони більше за інших заінтересовані у встановленні істини у справі; 3) оскільки в порядку цивільного судочинства в основному вирішуються справи, які впливають з приватноправових відносин, то діяльність суду по збиранню доказів може бути розцінена як втручання в приватне життя учасників спору; 4) принцип слідства примушує суд втручатися у процесуальну боротьбу сторін, у зв'язку з чим виникає небезпека відступу від засад неупередженості та об'єктивності, а також того, що суд мимоволі стане помічником однієї зі сторін; 5) сторони, позбавлені опіки суду, хоч і ризикують, але можуть діяти більш впевнено і розкуто. Проти принципу змагальності може виступати посилення на те, що у цивільному процесі учасники не завжди є рівнозначними, однаково підготовленими противниками. Одна із сторін може мати достатньо можливостей, щоб найняти відомого адвоката, який, виступаючи її представником у цивільному процесі, буде значно краще захищати інтереси підопічного, спростовувати аргументи і докази іншої сторони [2].

Деякі вчені-процесуалісти зазначають, що при реалізації принципу змагальності певна роль відводиться позивачу і суду в інтересах забезпечення законності. Варто погодитися із твердженням про те, що в цивільному судочинстві немає змагальності, при якій суд грав би в процесі пасивну роль, а процес зводився до "вільної гри протилежних сторін" [3]. Адже саме суд, з огляду на пункт 2 постанови Пленуму Верховного Суду України 12.06.2009 р. № 5 "Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду", має з'ясувати, які є докази на підтвердження фактів; визначити коло доказів відповідно до характеру спірних правовідносин і роз'яснити, якій із сторін слід довести певні обставини.

Крім того, суд: в порядку ч. 4 ст. 10 ЦПК може запропонувати сторонам подати додаткові докази; перевіряє належність і допустимість поданих доказів; остаточно визначає зміст питань на експертизу тощо.

Ми приєднуємось до думки В.І. Тertiшнікова, що особливості зазначеного принципу в сучасному законодавстві, як уявляється, не у тому, що суду заборонено збирати докази (ЦПК не передбачає таких заборон), а у тому, що розширені можливості сторін по наданню доказів зокрема і по участі їх у доказовій діяльності. Необґрунтованими і такими, що протирічать закону, на думку вченого, є і твердження про те, що суд не може витребувати докази самотійно (див., наприклад, ст. 235, 375 ЦПК) [4].

Крім того, на нашу думку, принцип змагальності повністю неможна реалізувати при розгляді справи у відсутність відповідача, який вважається повідомленим за місцем реєстрації чи через публікацію в пресі належним чином, не будучи таким (правова фікція). Прикладом можна навести подання позивачем письмового доказу, який у суду викликав сумнів в його справжності, але заявити про його фальшивість чи спростувати його відповідач немає можливості через незнання про справу. Суд же, за відсутності заперечення проти такого доказу, керуючись принципом змагальності, має покласти його в основу рішення на користь позивача. Для недопущення таких випадків варто погодитись з Є.В. Васьковським, який зазначав, що на увагу заслуговує надання суду, з метою розкриття матеріальної істини, права матеріального керівництва процесом, тобто додавання до принципу змагальності деякої дози слідчого начала. Процес варто побудувати на принципі змагальності; втручання же суду допустимо в тій мірі, в якій воно не суперечить принципу диспозитивності (суд не може обмежувати сторін в розпорядженні об'єктом спору, а також примушувати їх до застосування процесуальними засобами захисту або самотійно застосовувати ці засоби всупереч їхній волі) [5].

Зазначене положення, на нашу думку, можливо реалізувати, у випадку доповнення ст. 10 ЦПК положенням про те, що суд, зберігаючи об'єктивність і безсторонність, здійснює керівництво процесом, роз'яснює особам, що беруть участь у справі, їхні права і обов'язки, створює умови для всебічного і повного дослідження доказів, встановлення обставин і правильного застосування законодавства при вирішенні цивільних справ (саме так врегульовано питання змагальності в ЦПК Російської Федерації та Киргизької Республіки).

Таким чином, перехід до абсолютної моделі змагальності має розцінюватись як кінцева мета, яку неможна досягти лише одним законодавчим проголошенням. Варто враховувати не лише психологічну готовність українського населення до змагальної моделі цивільного

судочинства, але й здатність держави забезпечити функціонування судів в режимі дотримання принципу змагальності, "зламавши" багаторічний стереотип "слідчого процесу".

Також варто враховувати критерії законності і обґрунтованості судового рішення, а також завдання цивільного судочинства, з яких випливає, що саме на суд покладено обов'язок правильного вирішення справи на підставі норм матеріального права, які суд має самостійно визначити і застосувати до спірних правовідносин, існування яких має підтверджуватися сукупністю фактів, які мають встановлюватися на підставі доказів. А відтак, з метою правильного вирішення справи, суд, хоч й не має права витребувати докази без згоди сторони, але зобов'язаний роз'яснити їм про це і вжити заходів щодо своєчасного подання ними відповідних доказів чи самостійно витребувати потрібні докази від підприємств, установ, організацій за згодою (або за відсутності заперечення) однієї зі сторін.

Отже, проблема реалізації принципу змагальності в цивільному процесі пов'язана безпосередньо із виконанням завдань цивільного судочинства, що, в кінцевому підсумку, впливає на оперативність і ефективність судового захисту цивільних справ. А відтак, зазначене питання потребує подальшого дослідження з метою формулювання нових шляхів оптимізації цивільної процесуальної форми захисту прав.

Література:

1. Немировська О. В. Принцип змагальності сторін та його реалізація в судовій практиці : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Немировська ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 1999. – 16 с. [Електронний ресурс] / Веб-сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу до документу : www.nbuv.gov.ua/ard/1999/99novrsp.zip.
2. Васильковский Е. В. Учебник гражданского процесса. – Москва, 1917 г. (§ 25. Состязательность) // Allpravo.Ru, 2005 г. [Електронний ресурс] / Веб-сайт «Все о праве». – Режим доступу до документу : <http://www.allpravo.ru/library/doc2472p0/instrum4301/item4326.html>;
- Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін. ; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2008. – С. 20-21.
3. Гражданский процесс. Учебник / Под ред. М. К. Треушникова. 2005 г. [Електронний ресурс] / Веб-сайт «Информационный и образовательный юридический портал "ЗАКОН СЕГОДНЯ"». – Режим доступу до документу : <http://lawtoday.ru/razdel/biblo/graj-proces/014.php>.

4. Тертишніков В. І. Цивільний процес України (курс лекцій) : Навч.-практ. посіб. / В. І. Тертишніков. – Харків : Видавництво "ФІНН", 2011. – С. 34-35.
5. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. – Москва, 1917 г. (§ 25. Состязательность) // Allpravo.Ru, 2005 г. [Електронний ресурс] / Веб-сайт «Все о праве». – Режим доступу до документу : <http://www.allpravo.ru/library/doc2472p0/instrum4301/item4326.html>.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ОБЧИСЛЕННЯ, ЗНАЧЕННЯ

Логвинова Юлія Олександрівна

студентка факультету правового забезпечення підприємницькою діяльності та психології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Розвиток інституту позовної давності розпочався ще з часів існування Римської імперії і продовжується до цього дня. Терміни позовної давності змінювалися, виділилися їх види, а так само обставини, а які позовна давність не поширюється. В даний час так само існують і міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють даний інститут цивільного права.

Щоб упорядкувати цивільні правовідносини законодавець запроваджує інститут строків позовної давності. Це означає, що правовим наслідком закінчення строку позовної давності є втрата уповноваженою особою можливості здійснити належне йому матеріального права у примусовому порядку. При цьому закінчення терміну позовної давності зовсім не означає, що особа не може подати позов про порушення свого права. Терміни позовної давності не є жорсткими рамками, що обмежують право на захист прав і свобод. Вивчення цієї теми дає можливість дізнатися на які правовідносини строки позовної давності не поширюються, де застосовуються скорочені строки позовної давності та які існують особливості застосування даного інституту.

Строки є однією з правових категорій, які часто відіграють основоположну роль в цивільно-правових відносинах, бо час має істотне значення для виникнення, зміни та припинення відносин, і для належного виконання зобов'язань, і для захисту прав та інтересів осіб. Отже, значення часу і строків важко переоцінити не тільки для соціального буття людини, а й для її перебування у правовідносинах.

Одним із найважливіших видів строків є позовна давність, яка надає можливість ефективного захисту порушених прав у судовому порядку. Регулювання позовної давності піддане істотним змінам і потребує

ретельного аналізу та осмислення, співставлення з іншими цивільно-правовими інститутами з метою їх гармонізації. Ці аспекти не знайшли належної розробки в науці цивільного права, де бракує досліджень з цього питання. Строки взагалі та позовна давність, зокрема піддавалися всебічному дослідженню ще за радянських часів у працях відомих цивілістів І. Б. Новицького, В.П. Грибанова, М. П. Ринга, М. А. Гурвича. Сучасні ж дослідження цих питань знаменуються працями українських правників Т. М. Вахонєвої, В. В. Луця, О. В. Пушняка та В.І. Цікало, які торкалися широкого кола питань відносно строків. Наукових наробок, звичайно, виявилось недостатньо для з'ясування численних проблем у цій сфері, тим більше, що питанням позовної давності взагалі відводилося небагато місця. На порівняння, в РФ опублікована ціла низка ґрунтовних праць М. Я. Кириллової, О. П. Сергєєва, Є. О. Крашенинникова, І.А. Фаршатова, В. В. Лантуха, Л. Г. Вострикової, Л. О. Зеленської, К. Ю. Лебедевої, О. П. Вершиніна та ін.

Строк і термін можуть бути регламентовані актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду. При цьому строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами, а термін — календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки. Спеціальна позовна давність, тобто скорочена або триваліша порівняно із загальною позовною давністю, застосовується для окремих видів вимог, а саме: стягнення неустойки (штрафу, пені); спростування розміщених у засобах масової інформації відомостей, що ганьблять честь, гідність, ділову репутацію, який обчислюється від дня розміщення цих відомостей у засобах масової інформації або від дня, коли особа довідалася чи повинна була довідатися про ці відомості; у зв'язку з недоліками проданого товару; скасування договору дарування; у зв'язку з перевезенням вантажу; оскарження дій виконавця заповіту.

Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін у формі відповідного письмового договору. В той же час вона не може бути скорочена за домовленістю сторін. Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка порушила право. За окремими зобов'язаннями перебіг позовної давності встановлюється таким чином: 1) за зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається зі спливом строку виконання; 2) за зобов'язаннями, строк виконання яких не визначено або визначено моментом вимоги, перебіг позовної давності починається від моменту, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання. Якщо боржникові надається пільговий строк для виконання такої вимоги, перебіг позовної давності починається зі спливом

зазначеного строку; 3) за вимогами про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства, починається від дня припинення насильства; 4) за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається від дня, коли почалося його виконання; 5) у разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої фізичної особи позовна давність починається від дня досягнення нею повноліття.

Особа, яка виконала зобов'язання після спливу позовної давності, не має права вимагати повернення виконаного, навіть якщо вона у момент виконання не знала про сплив позовної давності.

У той же час позовна давність не поширюється: 1) на вимогу, що випливає з порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом; 2) на вимогу вкладника до банківської (кредитної) установи про видачу вкладу; 3) на вимогу про відшкодування шкоди, заподіяної життю чи здоров'ю фізичної особи; 4) на вимоги власників або іншої особи про визнання незаконним акта органу державної влади або органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, якими порушено їх право власності або інші речові права; 5) на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про виплату страхової суми, страхового відшкодування; 6) в інших випадках, визначених чинним законодавством.

Зі спливом позовної давності щодо основної вимоги вважається, що позовна давність спливла і щодо додаткової вимоги (стягнення неустойки, накладення стягнення на заставлене майно тощо).

Перебіг позовної давності можна підрозділити на декілька етапів в залежності від життєвих обставин громадян. Виділяють початок перебігу строку позовної давності, можливо призупинення терміну, перерва, а так само відновлення терміну позовної давності при певних обставинах.

Терміни позовної давності не є обов'язковими до застосування їх судом, якщо позивач або відповідач самі не звернулися до даного інституту права

Серед висновків виділяються наступні.

Строки і терміни не повинні включатися до системи юридичних фактів, оскільки вони являють собою розташування у часі (тривалість) певних юридичних фактів один до одного. Потребує встановлення однакового підходу до розуміння та уніфікації регулювання строків взагалі і позовної давності зокрема як часових категорій, основоположним для чого мають бути норми цивільного законодавства, що обумовлюватимуть й цивільно-процесуальне, сімейне, житлове, екологічне та законодавство, що діє в сфері господарювання. Принцип єдності вимагає поширення встановленого порядку обчислення строків не тільки на сферу приватного права. Відсутність загальної норми про

обчислення строків в цій сфері викликає численні труднощі та не відповідає засадам єдності обчислення строків.

Розмежування строків та термінів здійснюється в залежності від тривалості (будь-який строк є довшим за термін), її юридичного значення (на відміну від термінів тривалість строків має юридичне значення) та складу (строк завжди містить початковий та кінцевий терміни).

Необхідно розрізняти терміни, що входять до складу строків, та терміни, що не входять до їх складу. Тобто, якщо будь-який строк є складним поняттям, що містить у собі початковий і кінцевий терміни, то термін може існувати як у складі строку, так і самостійно. До вимог про відшкодування моральної шкоди позовна давність не повинна застосовуватись лише тоді, коли така шкода заподіяна внаслідок порушення особистих немайнових прав суб'єктів, наприклад, у випадках приниження честі, гідності та ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Якщо до вимоги про оспорювання акта органу публічної влади, що порушує право власності та інші речові права приєднується вимога про відшкодування завданої майнової або моральної шкоди, то на ці додаткові вимоги позовна давність не поширюється.

Якщо позов містить декілька вимог, заява про застосування позовної давності поширюється на всі з них. Заява, в якій вказано про застосування позовної давності лише до окремих вимог, розглядається судом як клопотання про поширення позовної давності на всі заявлені вимоги, оскільки «часткове» застосування позовної давності неприпустиме.

Визначаючи загальне правило початку перебігу позовної давності законодавець виходив із суб'єктивного моменту, наявність же спеціальних правил обумовлена характером відповідних вимог, особливістю правової конструкції, з якої впливає вимога або суб'єктивним складом відповідних відносин.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1996. – 80 с.
2. Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 40-44, ст.356. Голос України № 45 від 12.03.2003.
3. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академіч-Підручник.- К.: Атіка, 2005.- 560 с.
4. Єсіпов І. - Новелізація законодавства про позовну давність // Юридичний журнал № 4, 2006
5. Горовець Є. Переривання позовної давності: сутність і призначення // Юридичний журнал" № 4(34)'2005

6. Володимир Цікало. Вимоги, на які не поширюється позовна давність // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ.- Львів, 2001.- С. 236.
7. Цікало В. І. Сфера застосування позовної давності // У зб.: Становлення правової держави в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання.- Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001.-С. 64.

ЕКСПЕРТ ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Прут Юлія Анатоліївна

аспірантка Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Нині більшість законодавчих актів про цивільне судочинство зазнає постійних змін та доповнень, що зумовлено їх удосконаленням. Саме тому, з часу прийняття ЦПК України більшість норм та інститутів цивільного процесуального права зазнали істотних змін у правовому регулюванні, в тому числі й норми ЦПК України, що визначають статус інших учасників цивільного процесу. У зв'язку з цим у практиці правозастосування виникає ряд проблем: визначення правового статусу експерта, їх співвідношення з іншими учасниками процесу, особливості діяльності зазначених осіб в різних стадіях цивільного процесу тощо.

Статус експерта в цивільному процесі України закон визначає через його процесуальні права й обов'язки. При цьому не можна не помітити розкиданість статей ЦПК України, що їх перераховують.

Відповідно до ст. 53 ЦПК України можна виокремити наступні права експерта [1]: 1) знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження; 2) заявляти клопотання про подання йому додаткових матеріалів і зразків; 3) викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання; 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження; 5) задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам; 6) користуватися іншими правами, встановленими Законом України «Про судову експертизу»; 7) експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду; 8) експерт може відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Таким чином, права експерта, зокрема судового, сьогодні визначаються Законом України “Про судову експертизу” (ст. 13) та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз (п. 2.2.) [3]. Права експерта визначено Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз, а саме, пунктом 2.2. слід звернути увагу на те, що зазначена Інструкція дещо розширює права експерта в порівнянні із Законом України “Про судову експертизу”. Так, право порушувати клопотання про надання додаткових та інших матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань, є значно ширшим, ніж право подавати клопотання про надання додаткових матеріалів. Однак це право закріплене Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз, яка є підзаконним нормативним актом і не може виходити за межі, встановлені законом. Тому слід говорити про право експерта подавати клопотання про надання додаткових матеріалів. Але, на нашу думку, законодавчо слід закріпити саме право подавати клопотання про надання додаткових та інших матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз також значно розширює, порівняно з Законом України “Про судову експертизу” [2], право на оскарження дій особи, у провадженні якої перебуває справа. По-перше, Інструкція говорить про оскарження дій не лише фізичної особи, але й юридичної. По-друге, вона надає право оскаржити не лише дії, які порушують права експерта, а й дії, які порушують порядок проведення експертизи. Викладена нами позиція щодо співвідношення норм Інструкції та Закону про права на порушення клопотання може бути застосована й до цього випадку.

Слід відзначити, що нині це право експерта в цивільному процесі не може бути реалізоване, тому що, по-перше, Закон України “Про судову експертизу” надає право оскаржити дії особи, а не органу, тому дії суду в цивільному процесі експертом не можуть бути оскаржені навіть у випадку, коли вони порушують процесуальні права експерта (наприклад, на ознайомлення з матеріалами справи); по-друге, ЦПК України не встановлює порядок оскарження таких дій. Як уже зазначалось вище, цивільне процесуальне законодавство встановлює можливість оскарження окремо від рішення суду лише ухвал, які перешкоджають подальшому провадженню у справі.

Ми вважаємо, що право експерта на оскарження дій, які порушують його права або перешкоджають проведенню експертизи, необхідно закріпити в ЦПК України та встановити порядок такого оскарження. Наприклад, у випадку відмови суду у задоволенні клопотання експерта про ознайомлення з матеріалами справи, якщо експерт не має права на оскарження дій суду, він буде вимушений скласти висновок про

неможливість дати відповідь на поставлені питання замість того, щоб просто оскаржити такі дії суду.

Крім того, в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз визначаються такі права, яких не передбачає ні ЦПК України, ні Закон України “Про судову експертизу”: задавати відповідні запитання особам, яких допитують; викладати письмово відповіді на питання, які ставляться перед ним під час допиту.

Отже, сьогодні необхідним є узгодження норм законодавства, що визначають права експертів у цивільному процесі та внесення відповідних змін до ЦПК України, який є систематизованим актом, що регулює в Україні здійснення цивільного судочинства.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року // www.portal.rada.gov.ua.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року // www.portal.rada.gov.ua.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року // www.portal.rada.gov.ua.

QUALIFICATION OF CRIMES: THEORETICAL FOUNDATIONS OF UNDERSTANDING

Savchenko Andrii Volodymyrovych

*Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Criminal Law of the
National Academy of Internal Affairs*

In Ukraine, as well as in many countries of the CIS (Commonwealth of Independent States) all higher legal educational institutions include into their curriculum an academic course (sometimes – as a special academic course) of the theory of qualification of crimes, generally taught to the last year students. This academic course completes the block of criminal legal discipline study, but it is a separate, specific and independent academic discipline that has important theoretical and practical meaning. It should be noted that the issues of qualification of crimes in the law of many western countries (including the USA) gravitate more to the criminal process and are considered within the theory of criminal charge, whereas, in fact, for all the former Soviet Republics (including Ukraine) this kind of questions is a component of criminal legal branch.

Unfortunately, western scientists appear almost unfamiliar not only with specific features of Ukrainian theory of qualification of crimes (including provisions on the body of crime/corpus delicti as a legal basis of qualification, qualification of previous criminal activity, qualification of crimes committed in complicity, qualification of crimes in competition of criminal legal norms, qualification of multiple crimes, qualifications of acts in certain kinds of errors in the criminal law), but also with basic scientific foundations of qualification of crimes (in particular, the provisions on concepts, principles, types, functions, meaning, structure, grounds, conditions, rules, mechanisms, stages of qualification of crimes, legal consolidation of its results). In our opinion, the main reasons for that are: unavailability of sufficient professional information about the questions of qualification of crimes in English necessary for Ukrainian specialists; difference in the structures of criminal legal institutions of various states that are hard to compare with each other, or which implicates difficulties in finding appropriate translation for these issues; the reluctance of western lawyers to study the Ukrainian criminal law provisions, as many of them are unduly confident of rudimentary, second-best, pro-Soviet character of the provisions, and so on. Thus, it is necessary to cover at least the basic theoretical foundations concerning qualification of crimes for the English audience of lawyers, which we define as the ***purpose*** of this article.

In recent years in Ukraine, in particular by the Department of Criminal Law of the National Academy of Internal Affairs, the two books covering the issues of qualification of crimes were created: the study guide “Qualification of the crimes under investigation by the internal affairs bodies” (2011) [1] and the textbook “Theory of qualification of crimes” (2012) [2]. At the same time in Ukraine one can find other publications on the subject (eg, study guides “Scientific foundations of criminal legal qualification”, V.O. Navrotskyi, Kyiv, 2006, “Qualification of crimes”, M.Y. Korzhanskyi, Kyiv, 2007, “Qualification of crimes”, edited by O.O. Dudorov and E.O. Pysmenskyi, Kyiv, 2010). What can be said about the basic theoretical background of the issues of qualification of crimes? To qualify the crime means to establish full compliance of its signs with the signs of norms that provide responsibility for the commission of this crime. Therefore, qualification of crimes is finding (determination) of an article (articles, their parts or items) of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – CC), which includes responsibility for the committed socially dangerous act. Thus, the qualification of crimes implies setting and legal consolidation of exact match between the signs of a committed act and the signs of *corpus delicti* envisaged by the criminal law. In broad understanding the qualification of crimes is: 1) the result of criminal legal estimation of act... (Professor V.O. Navrotskyi), 2) criminal legal estimation of the committed act, selection and application to it of a criminal legal norm, which more fully describes its characteristics (Professor M.Y. Korzhanskyi). In our view, the **qualification of crimes** is the process of establishing correspondence (identity) between legally significant signs of the crime (actual *corpus delicti*) and signs of the crime envisaged by the CC (legal *corpus delicti*), and formulating of the conclusion about presence or absence of such correspondence (identity). This definition is based on the concept that the qualification of crimes is not only process, but also result of the process.

In the process of qualification it is necessary to be guided by the following **principles**: 1) legality; 2) formality; 3) objectivity; 4) exactness; 5) individuality; 6) completeness; 7) resolving of disputes in favor of the person whose actions are qualified; 8) inadmissibility of double incrimination; 9) stability.

Depending on a person who implements the qualification of crimes (depending on concrete subjects that implement criminal legal estimation of the committed act) it can be of **two types**: 1) official (legal) qualification of the crimes, which is implemented by authorized state officers, fixed in procedural documents and creates certain legal consequences with obligatory character; 2) non-official (doctrinal) – that is an appropriate legal estimation provided by citizens, advocates, journalists, scientists in scientific articles, monographs, textbooks, manuals, in presentations during scientific conferences, etc. (such qualification doesn't have obligatory character, but can be considered by

subjects of official qualification, can influence the development of the criminal law science and legislative activity, can form legal views of the society).

The **structure** of qualification of crimes includes the following components: a) object of qualification – the act that undergoes criminal legal estimation; b) subject of qualification – the bodies that carry out criminal legal estimation; c) content of qualification – that is its essence, and therefore triggers certain activity, in other words it is estimation of a committed behavior as criminal or non-criminal from the point of view of the criminal law.

The **preconditions** of qualification of crimes have the following requirements: a) deep study and understanding by the person applying the criminal legal provisions, the principles of criminal law, criminal legal policy of the state, investigative and judicial practice; b) correct clarifying and interpretation of the essence of the criminal law, all signs of a concrete criminal legal norm; c) complete and comprehensive study of actual characteristics of the committed socially dangerous act; d) application of the rules of qualification of crimes, developed by theory and practice. The **grounds** of qualification of crimes are as follows: 1) actual grounds that are circumstances of the case available in reality that became known to law enforcement agencies and were consolidated procedurally; 2) legal – formulated in the appropriate norms of the CC legal corpus delicti by which a legislator declares certain criminal behavior of a person as criminal.

The **basic rules** of qualification of crimes are as follows: 1) all actual signs of the offense must correspond to the legal signs of corpus delicti; 2) signs of the committed crime should be distinguished, separated from the related corpus delicti; 3) only that criminal legal norm, which most fully covers its signs, should always be applied to the committed crime; 4) in case of presence in the committed crime of the signs of general and special norms a special norm is to be applied; 5) qualified (with aggravated circumstances) corpus delicti has the priority (precedence) before the general corpus delicti while specially qualified (with the most aggravated circumstances) corpus delicti – before qualified corpus delicti; 6) act in which further damage to the additional direct object is the way, component of damaging the main object, is qualified as one crime; act in which further damage to the additional direct object is caused optionally, is qualified as aggregate of crimes; 7) way to commit a crime does not form the aggregate of crimes, if it is mandatory, essential and integral feature of the particular act; 8) each subsequent stage of completion of the crime absorbs the previous one: corpus delicti of the completed crime absorbs corpus delicti of the attempted crime while corpus delicti of the attempted crime absorbs corpus delicti of preparation to this crime; 9) intent always absorbs negligence, and any higher degree of fault absorbs the lower one; 10) in case of competition of an independent norm and a norm on participation in a more serious crime a norm on participation is to be applied.

Legal consolidation of results of qualification of crimes has four main components:

1. *Statement of facts of the case* – formulation of the actual corpus delicti, that is the description of a person's behavior and other legal facts that were set (procedurally proven) and that have criminal legal meaning and in the system combination create actual corpus delicti.

2. *Deducing of a formula of qualification* – indication of the articles of Special Part of the CC and under certain conditions – of the articles of General Part of the CC containing description of the committed act, which makes possible usage of abbreviations and symbols. *Formula of qualification* is a set of literal and digital signs that point to the criminal legal norms (articles, their parts and items) that are to be applied. The meaning of the formula of qualification is that you can use it to make a brief and precise reference to the law on criminal responsibility and reduce the amount of procedural documents. It answers the question: whether the crime has corpus delicti and what article of the criminal legislation envisages for it.

From the General Part of the CC a formula of qualification of crimes can contain only the following norms: part 1 of art. 14 (preparation for crime); part 2 of art. 15 (complete attempted crime); part 3 of art. 15 (incomplete attempted crime); part 3 of art. 27 (organizer); part 4 of art. 27 (instigator); part 5 of art. 27 (accessory). If a person commits an attempted crime by omission, in the process of qualification of crimes one has to refer to part 1 of art. 15 of the CC and article of the Special Part of the CC, that includes responsibility for the completed crime on which the person commits the attempted crime (due to the fact that parts 2 and 3 of art. 15 of the CC describe an attempted crime as an action and, therefore, qualification with reference to these parts is impossible when criminal inaction takes place). For the perpetrator's action it can never be qualified after any part of art. 27 "Types of Accomplices" of the CC.

From the Special Part of the CC a formula of qualification of crimes can include only the articles (parts of articles, items of parts of articles) containing "prohibited" norms (eg, art. 112, part 3 of art. 185, item 6 of part 2 of art. 115). "Explanatory" and "promotional" norms are not used in the formula of qualification of crimes.

3. *Legal formulation of the charge* – legal "decoding" and specification of a formula of qualification of crimes (in other words, it is a verbal reference to the criminal legal provisions, reflected in the formula of qualification, legal definitions contained in the norms of criminal legislation that establishes the responsibility for the committed crime).

4. *Background of qualification* – activity of appropriate state bodies with the aim to confirm the drawn decision on qualification of crimes by a certain norm (norms) of the CC (providing for the evidence base, formulating logical and consistent conclusions, etc.).

Meaning of qualification of crimes lies in the fact that every criminal case arrives at the truth, goals and objectives of criminal legal policy are realized, compliance with law is ensured, through appropriate enforcement reasonable sentence is passed and, ultimately, justice of criminal penalties is achieved.

We hope that the above mentioned provisions on the basic theoretical background of the issues of qualification of crimes will help English-speaking lawyers to create at least the general outline about the notion, essence and meaning of the described phenomenon in the criminal law of Ukraine.

Literature:

1. Qualification of the crimes under investigation by the internal affairs bodies: study guide / General edition by V. V. Kovalenko; scientific edition by O. M. Dzhuzha and A. V. Savchenko. – K.: Atika, 2011. – 648 p. *(in Ukrainian language)*.
2. Kuznetsov V. V. Theory of qualification of crimes: textbook / Kuznetsov V. V., Savchenko A. V. / General edition by D.O.L, Prof. V. I. Shakun. – Fourth edition, upgraded. – K.: Alerta, 2012. – 316 p. *(in Ukrainian language)*.

ПРОБЛЕМИ ДОПИТУ СВІДКІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Богачук Ірина Василівна

*здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії
адвокатури України*

1. Одним з недоліків інформаційного забезпечення процесу розслідування кримінальних справ про грабежі і розбої вчинені неповнолітніми є те, що інформація не завжди надходить у повному обсязі, оскільки не використовуються всі передбачені законом джерела доказів. Слідчі не надають належного значення показанням батьків як найважливішому джерелу інформації про неповнолітнього обвинувачуваного, його поведінку, причини і умови, які сприяли вчиненню грабежу і розбою. Як правило, батьки допитуються вже на завершальному етапі розслідування, у той час як ці показання несуть у собі важливу інформацію, яка могла б бути використана слідчим для встановлення контакту з неповнолітнім допитуваним, а також надала б допомогу експертові при проведенні експертизи психічного здоров'я підлітка і його здатності усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. Важливі процесуальні рішення — пред'явлення обвинувачення, обрання запобіжного заходу й інші, які потребують врахування даних про

особу приймаються слідчим набагато раніше, ніж збираються дані, які характеризують особу неповнолітнього який вчинив злочин.

2. Проведене дослідження показало, що тільки в четверті випадків допитуються обоє батьків неповнолітнього, а в інших випадках тільки матір або батько. Варто вказати й на те, що слідчий ніколи не робить спроб допитати в якості свідка батька, який проживає окремо від неповнолітнього, хоча той, можливо, надав би іншу інформацію про умови життя й виховання підлітка, оскільки особи, які безпосередньо проживають з дитиною й здійснюють її виховання, нерідко замовчують негативні факти. Мають місце випадки, коли вихованням дитини фактично займалася інша особа (бабуся, тітка й ін.), але вони, як правило, не залучаються в процес ні як законні представники, ні як свідки.

Необхідно відмітити також, що відношення до допиту свідків найчастіше формальне, у підсумку допит не дає ніякої нової інформації, у тому числі не надає належної допомоги й психіатрові, який згодом проводить експертизу.

3. Що стосується допиту вчителів і інших осіб, які здійснюють навчання й виховання неповнолітнього, який вчинив грабіж або розбій, то окремі слідчі допитують тільки класного керівника, а то й зовсім обмежуються витребуванням характеристики із школи. Тим часом слід відзначити, що неблагополучний підліток (а саме такі найчастіше вчиняють грабежі і розбої) для класного керівника є причиною постійних дорікань із боку інших учителів, батьків інших дітей, керівництва школи, тому, доцільно допитати й інших педагогів, особливо тих, які зможуть найбільш об'єктивно охарактеризувати підлітка. Обов'язковим також уявляється допит шкільного психолога, оскільки саме до нього приводять проблемних підлітків з метою психологічної корекції.

4. По справах про грабежі і розбої вчинені неповнолітніми слідчі вкрай рідко допитують однокласників, які, найчастіше, можуть розповісти про позитивні і негативні (дратівливість, жорстокість) риси неповнолітнього, а також про випадки вчинення суспільно небезпечних дій, які не були зафіксовані правоохоронцями.

5. По аналізованій категорії справ, в одиничних випадках на слідстві допитуються найбільш обізнані сусіди, ними, як правило, є непрацюючі пенсіонери, а також жінки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною. Зазвичай в справі фігурує позитивна характеристика, написана матір'ю неповнолітнього притягнутого до кримінальної відповідальності, підписана сусідами. Ніяких заходів слідчий для перевірки й оцінки даного доказу, як правило, не вживає.

6. Не завжди слідчі докладають необхідних зусиль для одержання інформації про найближче оточення неповнолітнього, а також про осіб, які потрапили під негативний вплив підлітка, який вчинив злочин.

Відсутність цих відомостей виключає можливість вживання заходів виховного характеру до таких неповнолітніх з метою попередження вчинення правопорушень із їх боку.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ СВІДКІВ ІЗ НАЙБЛИЖЧОГО ОТОЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЯКИЙ ВЧИНИВ ГРАБІЖ АБО РОЗБІЙ

Богачук Ірина Василівна

*здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії
адвокатури України*

Виходячи з вимоги кримінально-процесуального закону до переліку обставин, які підлягають доказуванню, а також інформації, необхідної психіатрам для проведення експертизи психічного стану неповнолітнього який вчинив грабіж або розбій, у найближчого оточення підлітка (батьків, опікунів, сусідів, однокласників та ін.) слідчому доцільно з'ясовувати такі дані:

1. Інформацію про розвиток підлітка з перших днів життя. Токсикози й інші шкідливості під час вагітності, важкі пологи, асфіксія під час пологів, серйозні захворювання в перші роки життя, особливо нейроінфекція й нейротоксикація, пропасні захворювання з потьмаренням свідомості або судомогами, які як правило, насторожують щодо можливого органічного розладу особистості. Вік, коли дитина почала ходити, вимовляти перші слова, коли з'явилася фразова мова, може вказати на затримання розвитку. Нічні страхи, заїкуватість, дратівливість, занепокоєння, примхливість можуть бути проявами дитячої невротатії.

Доцільно довідатися враження батьків про перші роки життя неповнолітнього, його темперамент, характер, манеру поведінки, — чи був він спокійним або метушливим, боязким і соромливим або жвавим і розпачливим, товариським або тримався осторонь від дітей і взагалі, чим дитина відрізнялася від однолітків. Якщо відвідував дитячі установи, то чи легко там освоювався.

Певну обережність повинні викликати повідомлення батьків про надзвичайно ранній розвиток дитини (навчився читати в 3-4 роки, вражав математичними здібностями). Як правило, це свідчить не про формування видатних здібностей, а про раннє становлення окремих типів акцентуацій характеру або про надмірне стимулювання розвитку цих здібностей самими батьками на шкоду гармонічному розвитку психіки підлітка в цілому.

2. Про шкільні роки необхідно довідатися таке: чи легко дитина адаптувалася до нових умов, чи охоче ходила до школи, як навчалася, як сходилася з товаришами, чи доводилося міняти клас і школу, чи не виникали труднощі при їх зміні, чи доводилося бувати в літніх таборах, як там освоювалася, як відбувся перехід від початкових класів з одним учителем до предметної системи навчання. Якщо неповнолітній вже закінчив 9 класів, то важливо з'ясувати, як було ухвалене рішення про подальше навчання — самим підлітком, під впливом батьків, чи під чиймсь впливом з боку.

3. Крім цього необхідні відомості про те, як будувалися взаємини з навколишніми, як їх можна охарактеризувати, чи багато в неповнолітнього друзів, чи приймався він колективом, чи були конфлікти, складності, із чим все це було пов'язано й т.ін.

4. Необхідно з'ясувати також, якими були порушення поведінки, коли вони з'явилися, чим, на думку допитуваних, вони були викликані, а також реакцію оточуючих, у тому числі батьків на них, чи перебував неповнолітній на обліку в шкільного психолога, у підрозділі по справах неповнолітніх, чи піддавалася його поведінка корекції й т.ін., чи схильний підліток до вживання алкоголю, наркотиків, чи є в нього розлади сексуального потягу.

5. Якщо раніше надходила інформація про психічне захворювання неповнолітнього необхідна детальна розповідь про всі його прояви й розвиток.

Перед допитом осіб з найближчого оточення необхідно скласти план допиту, спрогнозувати можливу реакцію на запитання, які задаються, щоб постаратися максимально виключити можливість надання неправдивої інформації або її приховання. Усі отримані в ході таких допитів відомості, так само як і всі інші, повинні бути перевірені шляхом зіставлення з іншими доказами в справі, одержанням нових доказів, встановленням безпосереднього джерела інформації й оцінені на предмет їх допустимості, відносності, вірогідності й достатності.

ОСОБА ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ЯК ЖЕРТВА ЗЛОЧИНУ

Гладкова Євгенія Олексіївна

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

Для успішного розвитку правової держави велике значення має постійна протидія злочинності, вдосконалення системи запобігання вчиненню злочинів, своєчасне виявлення та усунення їх причин і умов, а

також забезпечення прав людини. Основним суб'єктом, на який покладені ці функції, є органи внутрішніх справ. Постає питання про забезпечення безпеки самих працівників правоохоронних органів, наділення їх правовим та суспільно-соціальним захистом. Соціально-економічна, політична та криміногенна ситуація, що склалася у суспільстві, значно ускладнила умови професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, підвищила ступінь професійного ризику. Що ще більш загостило проблему життєдіяльності працівників органів внутрішніх справ. Враховуючи важливість цієї проблеми, у директивних вказівках та вимогах колегії МВС України, керівництва міністерства неодноразово підкреслювалось безумовність пріоритету життя і здоров'я особового складу над будь-якими інтересами чи завданнями оперативно-службової діяльності.

Підвищені ризик та небезпека – невід'ємні складові професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. Кожний день працівників міліції спіткають екстремальні ситуації, які так би мовити екзаменують їх, а також інших учасників подій. Працівники міліції повинні бути орієнтовані на поєднання рішуче виконаних службових обов'язків щодо припинення правопорушень та надання допомоги населенню. Працівники органів внутрішніх справ завжди повинні виявляти правдивість і принциповість, уникати знервованості, зайвих силових дій, зберігаючи готовність залагоджувати самотійно конфліктні ситуації, зобов'язані застосовувати як правові, так і моральні сторони реагування при виконанні своїх обов'язків.

Поняття жертви в кримінології є ширшим за змістом, ніж потерпілого в кримінальному процесі. Під жертвою розуміють потерпілу від злочину фізичну особу незалежно від того, чи визнана вона такою у кримінально-процесуальному порядку і чи оцінює себе такою суб'єктивно. З точки зору теорії ролей, жертви злочинів можуть бути такими, які усвідомлюють своє становище через різні обставини (стійкими, які не одноразово зазнають нападу) та випадковими (коли особа була об'єктом разового злочинного посягання). Необачна, ризикована, легковажна, розбещена, аморальна, неправомірна поведінка потерпілого може полегшити, спровокувати злочин проти нього самого, оскільки він може істотно впливати на мотивацію злочинної поведінки винного. І в той же час зважена, правомірна, передбачлива поведінка людини, що опинилася в криміногенній ситуації, здатна відвернути злочинне посягання на неї або звести його до мінімуму.

За даними статистики протягом 2011 року від рук злочинців загинуло 34 працівники органів внутрішніх справ, всього ж стали потерпілими від злочинів 1240 працівники ОВС, у тому числі 85 жінок.

Важливою умовою злочинного посягання відносно працівника органів внутрішніх справ є виконання його службових обов'язків, які направлені на припинення та попередження правопорушень. Посягання на життя носить насильствений характер і може бути скоєно як до виконання потерпілим обов'язків по охороні громадського порядку та забезпеченню громадської безпеки, так і під час або після їх виконання [1, с. 16-17].

Діяльність працівника органів внутрішніх справ повинна мати законний характер, законними повинні бути не тільки цілі, які переслідує працівник органів внутрішніх справ, але і методи їх виконання.

Коли виконання службових обов'язків здійснюється працівниками міліції з професійною деформацією, фактор віктимологічного ризику набирає сили, значно загострюється. Як правило ця категорія злочинів переходить у розряд латентних злочинів, так званої «темної злочинності», бо сама жертва не зацікавлена у офіційному розголошенні події з різних причин.

Проблема запобігання злочинним посяганням щодо працівників ОВС відноситься до категорії актуальних, а її вирішення потребує відповідної уваги.

Необхідне комплексне кримінологічне вивчення злочинів, що вчинюються проти працівників органів внутрішніх справ, їх основних детермінант та розробці рекомендацій щодо вдосконалення системи запобігання злочинам стосовно працівників органів внутрішніх справ України, особистої безпеки працівників під час несення служби та виконання службових обов'язків.

Література:

1. Татауров А.А. – Проблемы первоначального этапа расследования насильственных преступлений в отношении сотрудников органов внутренних дел: монография.- М.: Юрлитинформ, 2011.-216.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ковальов Василь Володимирович

кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу організації роботи з техніко-криміналістичного забезпечення органів внутрішніх справ НДЕКЦ при ГУМВС України в Донецькій області

Важлива роль під час розслідування злочинів у сфері економічної діяльності відводиться фотографуванню. Встановлювані з його

допомогою фактичні дані про форму, розміри, взаємне положення об'єктів і їх ознак володіють документальністю, наочністю й високим ступенем вірогідності. Знімки значною мірою інформативніші словесного опису й інших методів фіксації, вони дозволяють неодноразово повертатися до зафіксованих деталей у процесі роботи. Тому застосування технічних засобів фіксації зображень під час розслідування злочинів у сфері економічної діяльності спрямовано: а) на матеріальне закріплення ознак об'єктів, подій і дій осіб; б) на забезпечення можливості накопичення інформації до необхідних обсягів; в) на забезпечення можливості багаторазового використання зафіксованої інформації (Постіка І.В., 1969 р.).

Під час розслідування злочинів у сфері економічної діяльності засоби фіксації використовуються для фіксації предметів і обстановки, які мають відношення до злочину, висунення або перевірки оперативно-розшукових і слідчих версій, перевірки й оцінки доказів.

В ході розслідування злочинів у сфері економічної діяльності знімки можуть пред'являтися для перевірки й уточнення показань підозрюваних осіб і свідків, використовуватися з метою ідентифікації зафіксованих об'єктів та їх слідів (Газізов В.А., 2003 р.).

Отже, засоби судової фотозйомки під час розкриття й розслідування злочинів у сфері економічної діяльності можуть з успіхом використовуватися для фіксації окремих об'єктів, документів, подій і осіб, які беруть у них участь: а) у разі виникнення необхідності вилучення слідів злочинних дій, зразків або інших матеріалів для проведення попередніх та експертних досліджень; б) коли необхідно одержати знімки документів і предметів, які використовувалися або використовуються в ході підготовки або вчинення злочину або для приховання слідів злочинної діяльності, які містять фактичні дані про таку діяльність; в) у разі необхідності зафіксувати дії осіб, які готують або вчинили злочини, їх зустрічі зі співучасниками, наявність у них цінностей або іншого майна, здобутого злочинним шляхом, знарядь вчинення злочинів, фактів незаконних угод й т.ін.

В оперативно-розшуковій діяльності технічні засоби фіксації зображень застосовуються за правилами криміналістичної фотографії. Під час виготовлення копій документів використовується репродукційний метод криміналістичної фотографії (Салтевський М.В., Дубовий О.П., Ломаков З.М., 1996 р.).

Для зйомки осіб з метою їх розшуку, впізнання, занесення до криміналістичного обліку або проведення портретно-криміналістичної ідентифікації, для перевірки причетності до вчинення злочину доцільно застосовувати сигналітичний метод. Він полягає в одержанні зображення двох видів — фас і правий профіль. На знімку людина повинна

зображуватися по пояс, без головного убору й окулярів. У практиці оперативних служб, які протидіють економічній злочинності можна вдаватися до маскуванню апаратури, або до зйомки з далекої відстані. У другому випадку використовують фотоапарати з довгофокусною оптикою. Для зйомки обирають місця з хорошим освітленням і такі, де оперативний працівник може розміститися не привертаючи до себе уваги.

Зйомку предметів, які представляють інтерес, бажано проводити вимірювальним методом криміналістичної фотографії. Це дозволить за зображенням відновити дійсні розміри предметів і відстані між ними. Для предметів використовують зйомку з лінійним масштабом. Вона полягає в строго вертикальній зйомці об'єкта з розташованої поряд з ним масштабною лінійкою або стрічкою. Для зйомки дрібних предметів доцільно використовувати додаткове освітлення.

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ВІДЕОЗЙОМКИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Ковальов Василь Володимирович

кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу організації роботи з техніко-криміналістичного забезпечення органів внутрішніх справ НДЕКЦ при ГУМВС України в Донецькій області

1. Останніми роками важлива роль у практиці правоохоронної діяльності приділяється відеозапису. Встановлювані з його допомогою фактичні дані про форму, розміри, взаємне розташування об'єктів і їх ознак характеризуються документальністю, наочністю та високим ступенем вірогідності. У зв'язку із цим застосування судової відеозйомки спрямовано: на матеріальне закріплення ознак об'єктів, подій і дій певних осіб; на забезпечення можливості накопичення інформації до необхідних обсягів; на забезпечення можливості багаторазового використання зафіксованої інформації (Аммосов С.Н., 2006 р.).

2. В оперативно-розшуковій діяльності, під час розслідування економічних злочинів, технічні засоби фіксації зображень застосовуються за правилами судового відеозапису. При виготовленні копій документів використовується репродукційний метод. Для репродукування, крім традиційної фотозйомки, можна використовувати й відеокамери, хоча з їх допомогою не завжди вдається одержати таку якість копій, як традиційними фотографічними способами. Для зйомки доцільно використовувати штатив, на який кріпиться камера. При репродукуванні за допомогою відеокамери використовують апаратуру, яка має макрорежим зйомки. У цьому випадку можна зафіксувати навіть дрібні

деталі документа. У макрорежимі, як правило, відчувається брак освітлення, тому необхідно використовувати додаткові джерела світла.

Під час зйомки документів відеокамерами варто враховувати, що одержати копію цілого крупноформатного документа з розбірливим текстом, як правило, не вдається. Тому документ доцільно знімати фрагментами. При відеозаписі застосовують такі прийоми: а) фрагментарна зйомка (спочатку знімають загальний вид документа, потім плавно переходять на великий план фрагмента, який цікавить слідство, після цього знову дають загальний вид документа й т.д.; б) послідовна зйомка (спочатку знімають документ загальним планом, потім послідовно великим планом весь документ).

3. Матеріали зйомки дій осіб і ходу слідчої дії або оперативно-розшукового заходу в цілому повинні містити умови й хід фіксуємих дій, їх результати, максимальну кількість відомостей про осіб яких знімають, подію і об'єкти. Разом з тим, зміст матеріалів повинен становити цілісну картину, яка дозволяє надалі реконструювати події. При цьому загальний вид місця дій й оточення знімають оглядовим панорамуванням, послідовно повертаючи відеокамеру. Більш крупно показують орієнтири, якими можуть слугувати номери будинків з назвами вулиць, таблички з назвами організацій і т.ін. Фіксацію основних дій здійснюють шляхом чергуванням середнього, вузлового й детального плану зйомки, що досягається зміною фокусної відстані об'єктива (Герасименко А.Ю., 2003 р.).

4. Паралельно відеозапису доцільно записувати звуковий супровід ходу заходу, який проводиться. При цьому особлива увага звертається на ключові факти подій, називаються імена й прізвища фіксуємих осіб, описуються предмети, які з'являються під час зйомки.

5. Відеозйомка, як правило, вимагає ретельної попередньої підготовки, яка починається з виїзду на місце проведення заходу, уточнення місцевості, оцінки освітленості й інших умов. Визначальним є вибір місця відліку зйомки, з якої повинна забезпечуватися найбільш повна фіксація загальної картини подій, осіб і їх дій, предметів, які представляють інтерес для слідства. Бажано зробити пробні кадри, за якими можна більш точно визначити як метод, так і місце відліку зйомки (Мусієнко А.В., 1987 р.).

6. Відеоапаратуру варто підбирати виходячи з навколишньої місцевості й умов зйомки. Гарні результати може дати застосування декількох технічних засобів з різними характеристиками, адже події можуть розгортатися і непрогнозовано, тому розташування декількох операторів у різних місцях відліку зйомки дозволить одержати більш надійні результати.

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ ПРИРОДНИЧИХ І ТЕХНІЧНИХ НАУК У КРИМІНАЛІСТИКУ

Ковальова Валентина Василівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу економіко-правового факультету Донецького національного університету

1. При нібито стихійності процесу інтеграції досягнень природничих і технічних наук у криміналістику і випадковості прояву у цьому процесі окремих фактів, усе ж, він об'єктивно обумовлений і протікає в рамках цілком визначених закономірностей, які характеризують, зокрема, механізм інтеграції, найважливішою складовою якого є його *напрями*.

2. Різноманіття злочинів за видами, способами та засобами вчинення, обумовлюють багатоаспектність процесу інтеграції досягнень інших наук у криміналістику, об'ємність і структурну складність такого процесу. Це в свою чергу дає підставу наперед стверджувати, що в тих чи інших межах усі галузі науки, точніше їх досягнення можуть становити інтерес для криміналістики, що знаходить своє підтвердження при аналізі її інтеграційних зв'язків у загальній системі наукового знання чи основних напрямів інтеграції в неї досягнень інших наук.

3. Проблема напрямів інтеграції досягнень інших наук у криміналістику, докладно розкрита в криміналістичній літературі. Їй приділяли увагу Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Р.В. Гурак, А.В. Іщенко, В.К. Лисиченко, М.Я. Сегай, М.О. Селіванов й інші науковці та практики.

Так, аналізуючи теоретичні аспекти цієї проблеми і результати її дослідження попередниками, науковці виділили більше десяти напрямів інтеграції наукових знань у криміналістику. Зокрема: перенесення ідей і уявлень (на евристичному рівні); використання поняттєво-концептуального апарата; формування комплексних міждисциплінарних проблем і напрямів досліджень, формування нових наукових дисциплін «межового» типу (міжгалузових); зближення наук, які різняться своїми предметними галузями і науковими дисциплінами різних типів — фундаментальних і прикладних; універсалізація засобів мови науки, вироблення регіональних загальнонаукових форм і засобів пізнання; посилення взаємодії між філософськими і нефілософськими (окремонауковими) знаннями, посилення інтегративної ролі філософії (Аверьянова Т.В., 1994 р.).

4. В цілому можна погодитися з вищевказаним підходом до класифікації напрямів інтеграції, де як ми бачимо, зроблено акцент на теоретичних та наукознавчих аспектах проблеми, що безумовно, важливо

для пізнання механізму формування системи криміналістичних знань, зростання самопізнання науки. Однак, на нашу думку, цільове призначення будь-якої науки, особливо прикладної, якою є криміналістика, — це служіння практиці. В підсумку криміналістична практика є основним замовником і споживачем тих знань, які інтегруються з інших наук через криміналістику. Така обставина, на нашу думку, дає підстави для диференціації основних напрямів інтеграції досягнень інших наук у криміналістику на дві великі групи — *пізнавальний* та *діяльнісний*.

5. На *пізнавальному* рівні інтеграція є засобом і джерелом формування окремонаукової методології. При цьому знаходять свою реалізацію основні, базисні положення матеріалістичної діалектики з урахуванням особливостей спеціального наукового знання, реалізуються можливості філософії як науки, яка покликана розробляти методологію взаємодії наук, вишукувати і діалектично досліджувати природу стиків, переходів між різними галузями знань, діалектичні перетворення протилежностей, механізм роздвоєння єдиного і методологію пізнання суперечливих моментів. На цьому рівні найбільш значимі зусилля вчених-криміналістів навчальних закладів.

6. Інтеграція досягнень інших наук у практику розкриття та розслідування злочинів, тобто на *діяльнісному* рівні, характеризується цільовою діяльністю по розробці криміналістичних засобів і методів, їх впровадженню в зазначену практичну діяльність. При цьому саме емпірично (практично) реалізується у вигляді певного результату потенціал криміналістики, накопичений нею як наукою на пізнавальному рівні. При цьому розкривається зміст того, що прийнято називати «зв'язком науки з практикою». Цей зв'язок базується не тільки на цілком криміналістичних знаннях, але і на знаннях інших наук. Цей зв'язок ініціює інтерес криміналістів до знань, які не відносяться до предмета криміналістики, але без яких важко собі уявити не тільки практичну реалізацію знань, які інтегруються в неї, але і саморозвиток даної науки.

ПРОБЛЕМИ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Ковальова Валентина Василівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу економіко-правового факультету Донецького національного університету

Проблеми поняття та змісту криміналістичної характеристики злочинів останні сорок років активно досліджуються і обговорюються на

сторінках наукових юридичних видань. Фактично усі науковці-криміналісти, які займаються питаннями методики розслідування окремих видів злочинів приділяли у своїх працях увагу цій науковій категорії. Як зазначили Р.С. Белкін, І.Є. Биховський та А.В. Дулов, «... почалося поголовне захоплення криміналістичними характеристиками окремих родів, видів, підвидів злочинів, заговорили про криміналістичну характеристику конкретного злочину. Цим терміном почали позначати різні за змістом поняття, які фактично нічого не мають спільного з криміналістичною характеристикою злочинів...» (Белкін Р.С., Биховський І.Є., Дулов А.В., 1987 р.). У той же час з багатьох питань криміналістичної характеристики злочинів не вироблено єдиної позиції, триває жвава дискусія.

Однією з головних задач криміналістичної науки є сприяння практичній діяльності по боротьбі зі злочинністю і складання криміналістичних характеристик не повинно перетворюватися у самоціль. Криміналістична характеристика злочинів, як справедливо зазначив І.М. Лузгін «виконує ряд функцій: евристичну, пізнавальну, організаційно-методичну, оціночну... слугує меті оптимізації розслідування злочинів» (Лузгін І.М., 1984 р.).

Сучасні вчені-криміналісти звернули увагу на міждисциплінарний підхід до проблеми криміналістичної характеристики. Така позиція знайшла своє відображення у роботах В.О. Образцова, І.М. Лузгіна, В.І. Шиканова і багатьох інших.

Проблема міждисциплінарного підходу до криміналістичних характеристик окремих видів злочинів найбільш повно розкрита В.І. Шикановим, який зазначає, що криміналістичні характеристики використовуються далеко не повною мірою, через те, що при їх формуванні об'єкт дослідження («злочин») не розглядається цілісно. Логіка наукового дослідження і інтереси слідчої практики ставлять перед криміналістами завдання формування інформаційної системи більш високого рівня спільності, які включають криміналістичну характеристику злочинів в якості однієї із своїх підструктур. Такі міждисциплінарні інтегральні характеристики окремих видів злочинів необхідно максимально зорієнтувати на надання слідчому допомоги у виконанні завдань кримінального судочинства. У зв'язку з цим вони повинні являти собою об'єднувальну функцію факторів, які можуть визначити стратегію пошуку істини у процесі розкриття і розслідування злочинів. Відповідно з ряду галузевих характеристик злочину, мисливих у аспекті можливого (соціально-політична, морально-психологічна, кримінально-правова, віктимологічна та ін.) необхідно відібрати і включити тільки такі чотири підструктури: кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінологічна, криміналістична характеристики.

Слідчий, розслідуючи конкретний злочин, завжди оперує, якщо навіть не віддає собі у цьому звіту, певною синтетичною (інтегративною) інформаційною моделлю злочину даного виду. Тільки за цієї умови можлива його цілеспрямована і осмислена діяльність, через те, що така модель-характеристика дозволяє йому чітко визначити завдання і обсяг роботи, які постають перед ним і в цьому її важлива гносеологічна функція. Розкриваючи поняття міждисциплінарної криміналістичної характеристики В.І. Шиканов пише: «Доцільно також відмовитися від площинного уявлення моделі характеристики злочину, яке стало вже традиційним. У залежності від безпосередніх цілей, які стоять перед слідчим, слід визначити ядро міждисциплінарної моделі того чи іншого виду злочину (наприклад, час вчинення злочину, спосіб вчинення злочину, особа потерпілого і т.ін.) і навколо нього конструювати об'ємну модель» (Шиканов В.І., 1984 р.).

Такий підхід, без сумніву, відкриває нові можливості для вивчення взаємодії окремих структурних елементів криміналістичної характеристики злочинів і дозволить надати практичним працівникам органів слідства відповідні аргументовані рекомендації з розкриття та розслідування злочинів, вчинених в умовах неочевидності.

Щодо типових структурних елементів криміналістичної характеристики злочинів, то тут ми погоджуємося із М.В. Салтевським, який, провівши аналіз структур криміналістичних характеристик, звів їх до чотирьох основних: а) предмет безпосереднього замаху; б) спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні; в) слідова картина в її широкій інтерпретації; г) особа злочинця (Салтевський М.В., 1996 р.). Знання елементів криміналістичної характеристики необхідно для розкриття злочинів, вчинених в умовах неочевидності, так як суттєве значення набуває встановлення різних типів зв'язків між окремими структурними елементами. Знаючи ці зв'язки, можна, при наявності у справі відомостей про одні обставини злочину, зробити висновок про зміст інших, поки ще невідомих обставинах. Через те, що абсолютна більшість закономірних зв'язків між стереотипами обставин злочину носить імовірнісний характер, інформація про ці стереотипи і їх зв'язки має пряме відношення до побудови слідчих версій при плануванні розслідування у проблемній ситуації. При цьому, якщо є дані про кількісні характеристики між стереотипами обставин, можна визначити ступінь реальності тієї або іншої версії.

Закономірні зв'язки, які виникають між елементами криміналістичної характеристики класифікують на два типи зв'язків — однозначні і імовірнісні або динамічні і статичні. Однозначний зв'язок при наявності однієї певної ознаки дозволяє категорично і однозначно зробити висновок про наявність іншої, пов'язаної з ним конкретної

ознаки, однак такі зв'язки порівняно рідкі. Як правило, закономірні зв'язки між елементами криміналістичних характеристик носять імовірісно-статистичний характер. У цих випадках наявність однієї ознаки з більшою або меншою долею ймовірності дозволяє судити про наявність іншої ознаки, або як вже вказувалося має суттєве значення для висунення слідчих версій.

Аналізуючи літературні джерела, а також спираючись на результати вивчення слідчої і судової практики, ми дійшли висновку, що позиція авторів, які стверджують наявність закономірностей між окремими елементами, які складають видову криміналістичну характеристику, переконливими аргументами не підкріплені. У слідчій практиці достатньо прикладів, коли здавалось б сама надійна версія у подальшому виявлялась помилковою, яка вела слідство у тупик. Сама очевидність іноді може виявитися помилковою.

Криміналістична характеристика злочинів, будучи результатом статистичної обробки інформації, отриманої при аналізі певного масиву кримінальних справ, стосовно оцінки зв'язків між окремими елементами, які утворюють цю систему, хоча і можуть дати математичне обґрунтування досить високого ступеня кореляційних залежностей, але ніколи абсолютно «жорстко» і однозначно фіксовано. Для слідчого, який розслідує конкретну кримінальну справу, дані про такі зв'язки — тільки орієнтир, який вказує на можливі елементи і варіанти розвитку подій, що не звільняє його від об'єктивної, всебічної і повної перевірки усіх інших припущень, і перш за все, контрверсій.

Таким чином, розгляд питань, пов'язаних із поняття криміналістичної характеристики окремих видів злочинів, дозволяє зробити такі висновки: а) криміналістична характеристика — це система не будь-яких відомостей про злочини, а тільки криміналістично значимих, які можуть бути використані для побудови окремої методики, і таким чином, вплинути на розкриття і розслідування злочину певного виду; б) типовими елементами криміналістичної характеристики є предмет безпосереднього замаху, спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні, слідова картина в її широкій інтерпретації, особа злочинця; в) інформація, яка закладається у видові криміналістичні характеристики при їх формуванні, отримана на імовірісно-статистичному рівні, відповідно у практиці слідчого ця інформація може використовуватися тільки як орієнтуюча, вона має оперативно-тактичне значення.

ВСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК НЕВІДОМОГО ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНИВ УБИВСТВО

Ковальова Ольга Вікторівна

експерт сектору Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при Головному управлінні МВС України в Донецькій області, здобувач кафедри криміналістики і судової медицини Національної академії внутрішніх справ

1. Інформація про ознаки події, злочинця, який вчинив убивство і зник з місця злочину, винятково важлива для своєчасного розкриття такого злочину, тому з моменту отримання повідомлення про вбивство, перед органами внутрішніх справ виникає завдання активного збору й використання даних про передбачуваного злочинця. Отримання й обробка таких даних є завданням слідчого, оперативних працівників карного розшуку, фахівців запрошених до проведення огляду місця події.

2. Основними джерелами відомостей про невідомого злочинця, який вчинив убивство можуть бути результати огляду місця події, слідчого огляду речових доказів, вивчення окремих слідів на місці події, результати судових експертиз, показання потерпілого, свідків, підозрюваних у разі групового вчинення злочину, результати оперативно-розшукових заходів, перевірки за криміналістичними обліками та інше.

3. Метою встановлення ознак невідомого злочинця, який вчинив вбивство є його пошук, а також звуженню кола підозрюваних осіб. Відомості про структуру папілярних узорів рук, особливі прикмети, зліпки з об'ємних слідів різних ділянок тіла або взуття, в подальшому можуть також використовуватися й для ідентифікації людини, її одягу та взуття (Образцов В.О., 1997 р.).

4. Ставити й виконувати завдання, пов'язані із встановленням ознак невідомого злочинця який вчинив убивство, доцільно з моменту початку вивчення слідів і обстановки місця події. При виконанні цього завдання слідчому надають допомогу фахівці, які в якості спеціалістів приймають участь в огляді.

5. Галузями спеціальних знань, які містять головні вихідні дані для одержання відомостей про злочинця за його слідами є судова медицина, стоматологія, антропологія, біомеханіка, дерматологія, ортопедія й низка інших. Так, у судовій медицині, наприклад, розроблені методики визначення групових ознак людини за плямами крові, слини, сперми, поту, волоссям, методики встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень і низка інших. Стоматологія містить відомості про вікові, патологічні й професійні ознаки зубів, які можуть відобразитися в слідах, що виявлені на окремих об'єктах. Антропологія містить у собі значний

розділ морфології людини, зокрема, детально розроблені класифікації ознак зовнішності, відомості про будову шкірного покриву й опорно-рухового апарата. Біомеханіка займається вивченням закономірностей взаємодії різних частин людського тіла, а також механізму взаємодії людини з навколишнім матеріальним середовищем. Дерматологія містить відомості про різноманітні патологічні зміни шкіри людини, в ортопедії є розділи, присвячені особливостям ходи здорових і хворих осіб (Хазієв Ш.М., 1986 р.).

Варто відзначити, що багато вихідних даних для встановлення ознак людини за її слідами, наявні в зазначених неюридичних науках, щільно увійшли до змісту криміналістичних рекомендацій і їх використання не вимагає залучення фахівців саме із цієї області (так, на даних антропології заснований метод встановлення зросту людини за слідами ніг, однак він цілком доступний і широко відомий експертам-криміналістам).

6. Отримані відомості про ознаки невідомого злочинця, який вчинив убивство, потребують ретельної перевірки й оцінці. При цьому вирішуються такі завдання: чи відносяться отримані дані до однієї особи (при встановленні факту вчинення вбивства двома й більше особами з'ясовується правильність групування даних); чи немає протиріч у результатах дослідження різних видів слідів; яка ступінь вірогідності, конкретності даних про ознаки злочинця; які з ознак на даний час уже могли зникнути або істотно видозмінитися.

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ЗІ СПЕЦІАЛІСТОМ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Ковальова Ольга Вікторівна

експерт сектору Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при Головному управлінні МВС України в Донецькій області, здобувач кафедри криміналістики і судової медицини Національної академії внутрішніх справ

1. Фахівці різного профілю, в якості спеціалістів, поряд з оперативними працівниками органа дізнання, найчастіше беруть участь у слідчій дії, особливо значима їх роль при проведенні огляду місця події по справах про вбивства. При цьому спеціалістів у більшості випадків прийнято відносити до так званих факультативних учасників слідчої дії, адже ця особа залучається до участі в огляді місця події на розсуд слідчого.

2. Слід врахувати, що огляд трупа на місці події без участі судово-медичного експерта може мати негативні наслідки для розслідування. По-

перше, це є порушенням норм кримінально-процесуального законодавства, відповідно протокол огляду місця події повинен бути визнаний неприпустимим доказом. По-друге, своєчасно, а головне, якісно проведений огляд трупа (а це можливо лише за участі судово-медичного експерта), дозволить слідчому вже на початковому етапі розслідування вбивства усвідомити сутність події, одержати відомості про особу потерпілого й злочинця, висунути версії й визначити способи їх перевірки.

3. Спеціалісти залучаються до участі в огляді місця події по справах про вбивства з метою надання допомоги слідчому у виявленні, закріпленні й вилученні слідів злочину, а також фіксації ходу й результатів огляду місця події. Тому, очевидно, що більшість слідчих розглядають взаємодію зі спеціалістами в ході огляду винятково в рамках їх діяльності по дослідженню матеріальної обстановки місця події й, насамперед, роботи зі слідами злочину, чим необґрунтовано обмежуються можливості слідчого в залученні спеціалістів на стадії підготовки до цієї слідчої дії.

4. На початковій стадії підготовки до слідчої дії (до виїзду на місце події) спеціаліст може брати участь в обговоренні отриманої інформації про подію, порядку передбачуваних дій по огляду місця вбивства або виявлення трупа. При цьому спеціаліст висловлює свою думку про необхідність вживання додаткових заходів, спрямованих на збереження від ушкодження або втрати окремих слідів злочину й інших об'єктів на місці події; висловлює пропозиції про залучення додатково інших фахівців в якості спеціалістів, про можливість і порядок використання техніко-криміналістичних засобів (Мамонов В.С., Степанов В.В., 2010 р.).

5. Крім того, одержавши від слідчого інформацію про подію й майбутній огляд, і усвідомивши характер передбачуваної роботи, спеціаліст до виїзду на місце події готує необхідні для роботи на місці події техніко-криміналістичні засоби, довідкові матеріали; сприяє слідчому в підготовці відповідних технічних засобів.

6. Прибувши на місце події, спеціаліст спільно зі слідчим переконується, що охорона місця події організована і вжиті всі необхідні заходи для запобігання внесення змін в обстановку місця події, за узгодженням зі слідчим або за його дорученням вживає додаткові заходи. У ході загального огляду слідчий залучає спеціаліста для визначення передбачуваних меж місця події, уточнення характеру події, погоджує порядок проведення огляду, вирішує питання про доцільність залучення до участі в огляді інших фахівців в якості спеціалістів або додаткових техніко-криміналістичних засобів.

Крім цього, ґрунтуючись на інформації про передбачуваний механізм убивства, спеціаліст при ознайомленні з обстановкою місця події й виборі маршруту пересування повідомляє слідчого про ті ділянки, де

можуть перебувати сліди злочину й інші об'єкти, що мають значення для справи про вбивство (Зінін А.М., 2004 р.).

7. Після виконання всього комплексу заходів, пов'язаних з підготовкою до огляду місця події, спеціаліст уточнює завдання, які необхідно буде виконати з його участю, і, виходячи з них, пропонує слідчому план своїх дій на місці події, що забезпечує виконання поставлених перед спеціалістом завдань, уточнює послідовність дій по виявленню, фіксації й вилученню слідів і інших об'єктів; при відсутності заперечень по суті плану спеціаліст розпочинає його виконання.

ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ ПРОЯВ МОТИВАЦІЇ

Мельничок Володимир Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент, Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича

Дослідження даної проблеми необхідне в комплексі, з метою запобігання злочинності та постановки справедливих рішень, а також запобігання таким формам негативної поведінки, які можуть мати провокаційний характер і водночас бути небезпечними для самої потенційної жертви.

Злочин, злочинець та жертва злочину становить єдине ціле і лише в своїй сукупності та взаємній обумовленості відображають справжню картину злочину в цілому.

У кримінології жертву злочину класифікують за різними підставами: залежно від складу злочину; за демографічними ознаками; за морально-психологічними; залежно від шкоди заподіяної жертві. Окрему віктимологічну групу становлять такі жертви злочину як симулянти, добровільно потерпілі від злочину [3, с.94].

Водночас не можна недооцінювати роль ситуації в детермінації поведінки людини. Якщо розглядати дії як наслідок, то зазвичай їх причини можна віднести або до ситуації, або до особи. У зв'язку з цим як в психології, філософії, так і в юридичній науці можна виділити три основні підходи до пояснення поведінки людини. Слід зазначити, що в психології і філософії існує більше напрямів щодо пояснення поведінки людини. Проте всі ці напрями, на перший погляд абсолютно різні і неповторні, врешті решт, в тій чи іншій мірі зводяться до трьох основних аспектів щодо пояснення поведінки людини.

Слід відзначити, що мотив і мотивація безпосередньо не спостережні і тим самим недоступні безпосередньому пізнанню.

Значення мотиву зводиться до об'єднання зв'язків, що виявляються між початковими умовами ситуації і подальшою дією, до фіксації стійких індивідуальних особливостей людей. Таким чином, мотив відіграє роль пояснювального поняття, особливості наявної ситуації розглядаються як змінні, що мотивують поведінку, актуалізуючи стійкі мотиви людини. Така актуалізація є процесом двосторонньої взаємодії між характеристиками ситуації і мотивами суб'єкта.

Слід виділити три основні функції мотиву: спонукальну, спрямовальну і регулювальну. Термін “мотив” є похідним від латинського “рухати, штовхати, приводити в рух”, тому не викликає сумніву, що основна функція мотиву - функція спонукання активності людини. При цьому мотив не лише спонукає до здійснення якої-небудь дії, але і є джерелом виникнення певних психічних процесів, у своїй сукупності, що визначаються як мотивація. Спрямувальна функція мотиву полягає в постановці людиною мети дії і визначенні шляху її досягнення.

Наділення мотиву регулювальною функцією зумовлено традиційним закріпленням за ним певної ролі в регулюванні поведінки: по-перше, мотив безпосередньо впливає на процес перебігу внутрішньої активності людини, спонукаючи і спрямовуючи її, і, по-друге, мотив впливає на поведінку людини. Мотив має місце до початку зовнішніх дій, під час їх здійснення і лише після досягнення людиною поставленої мети його змінює інший мотив, актуальніший. Якщо ж мотив перестає бути актуальним до або під час здійснення дій, то вони втрачають значущість для суб'єкта і припиняються.

Досліджуючи поведінку особи слід розглянути слідуючі аспекти: людині властива довільна активність, що служить джерелом виникнення як внутрішньої активності, так і зовнішньої - реальної поведінки людини; в одних і тих самих об'єктивних ситуаціях для досягнення схожої мети різні люди обирають різні типи поведінки в рамках одного і того самого типу поведінки люди обирають різну його форму, різні способи дії, різні конкретні засоби досягнення мети.

Мотиви формуються в процесі індивідуального розвитку як відносно стійкі оціночні диспозиції. У зв'язку з цим люди розрізняються за індивідуальними проявами тих або інших мотивів, у різних людей можливі різні ієрархії мотивів.

Під мотивацією розуміється спонука до дії певним мотивом. Мотивація розуміється як процес і як результат цього процесу. У першому вигляді мотивація є процесом вибору між різними можливими діями, процес, що регулює, спрямовує дію на досягнення специфічних для даного мотиву цільових станів і що підтримує цю спрямованість. Результатом даного процесу виступає не сама діяльність людини.

Мотивація пояснює цілеспрямованість поведінки, яку можна спостерігати, коли одна і та сама людина намагається досягти одну і ту саму мету абсолютно різними способами. У разі, коли безпосередня спроба досягнення мети натрапляє на перешкоду, обирається інший шлях.

Таким чином, суть мотивації полягає у виборі між різними можливостями, і лягає на поняття мотиву як основного елементу мотивації. Потенційні ж мотиви стають такими, що реально діють за певних умов.

Нерідко мотиви позначаються як бажання, прагнення, інтереси.

Але останні в сучасному трактуванні означають фактично не вид мотиву, а лише етапи виникнення, становлення і розвитку існуючої мотивації.

Викликає сумнів ототожнення мотиву з емоціями. Емоції безпосередні переживання, що супроводжують окремі життєво важливі ситуації, мають короточасну дію. Емоції виражають оціночне відношення до явищ, що відбиваються і справляють певний вплив на ступінь вираження мотиву, але змістовна сторона мотиву не змінюється під їх дією [1, с. 54]. Наприклад, людина стає свідком насильства відносно близької їй людини і в стані сильного душевного хвилювання, викликаного діями насильника, позбавляє останнього життя. На перший погляд може здатися, що поведінку людини в даному випадку спонукали лише її емоції, що виникли, коли вона стала свідком такого насильства. Насправді ж мотивами її поведінки можуть бути, припустимо, помста, припинення протиправних дій, тобто такі психічні явища, які виражають змістовну сторону мотивації.

Почуття на відміну від мотивів не спонукають самі по собі до дій, вони є лише певною формою існування мотивів. Мотиви стають реальними спонуками, тільки як предмет стійких відчуттів.

В юридичній літературі іноді висловлюється думка, що визначає антигромадську установку як єдину передумову правопорушення [2, с.58]. При цьому установка являє собою суб'єктивні орієнтації індивіда як члена соціальної групи (або суспільства) на ті або інші цінності, приписуючи йому певні соціально прийняті способи поведінки. Іншими словами, установка - це зайнята особою позиція, а не мотиви поведінки.

Часто мотив розуміється як усвідомлена потреба, що спонукає людину діяти для її задоволення. Проте зведення поняття мотиву до однієї лише потреби не може повною мірою пояснити поведінку людини.

Зовнішньою мотивацію називають тому, що самої діяльності вона безпосередньо не стосується. У разі дії зовнішньої мотивації спонукає не сама діяльність (не процес, не зміст діяльності), а щось зовнішнє щодо неї.

Процесуально внутрішньо мотивовані форми активності створюють враження відсутності мети, спрямованості на процес, а не на результат діяльності.

Таким чином, як безпосередні, причини будь-якої поведінки особи можуть виступати лише внутрішні психічні явища як результат взаємодії особових чинників і об'єктивних умов ситуації, а суб'єктивна сторона злочину, як відомо, являє собою відображення в свідомості суб'єкта об'єктивних ознак вчиненого ним діяння, характеризує його ставлення до них і виражає об'єктивну сторону злочину в психіці особи винного .

Література:

1. Зелинский А.Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. - Харьков, 1986.- С. 54.
2. Сахаров А.Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР.- М., 1961. - С. 58-59.
3. Харазисвили Б.В. Вопросы мотива поведения преступника в советском праве - Тбилиси, 1963,- С. 94.

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Олексюк Андрій Володимирович

здобувач кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки

1. Під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю у випадку її виявлення призначається судово-балістична експертиза такої зброї. Завданням судово-балістичної експертизи є дослідження вогнепальної зброї й боєприпасів з метою встановлення: відношення предметів до вогнепальної зброї; способу виготовлення зброї (заводський або саморобний); виду, системи, зразка, калібру зброї; факту переробки зброї й заміни в ній деталей; справності зброї і її придатність для пострілів; виду, моделі, а також конкретного екземпляра зброї по відстріляних кулях і гільзах та ін. (Плескачевський В.М., 1999 р.).

2. До об'єктів судово-балістичної експертизи відносяться: вогнепальна зброя заводського й саморобного виготовлення різного цільового призначення, боєприпаси до неї, відстріляні кулі й стріляні гільзи, одяг і предмети зі слідами дії вогнепальної зброї (Гончаренко В.Г., 2010 р.).

3. На експертизу направляються зброя, боєприпаси, гільзи, кулі й предмети зі слідами пострілів у тому стані, у якому вони були виявлені. Вогнепальна зброя повинна бути розряджена. Гільзи й кулі впаковуються в окремі конверти (пакети).

4. Для ідентифікації вогнепальної зброї по кулях і гільзам у розпорядження експерта повинні бути надані: відстріляні кулі й стріляні гільзи; ідентифікуєма вогнепальна зброя; патрони, які були в цій зброї і вилучені в обвинувачуваного. Неприпустимо направляти на дослідження замість самої ідентифікуємої зброї кулі або гільзи, отримані при експериментальних пострілах, здійснених слідчим.

5. У випадку, якщо зброя якою незаконно заволоділи була використана злочинцями з метою вчинення злочину проти життя та здоров'я громадян, то одяг зі слідами пострілу перед направленням на експертизу повинен бути просушений в розправленому виді. Місце розташування ушкодження зі слідами пострілу, для того щоб запобігти їх порушенню або видозміні при транспортуванні, повинне бути обшите шматком білої тканини.

Для вирішення питань про те, чи не є ушкодження в даному предметі вогнепальним; з якої дистанції було здійснено постріл, з якої зброї, — на дослідження необхідно направити предмет або його частину з ушкодженнями. Якщо для вирішення таких питань направляється прострелене скло, варто зібрати усі осколки, а на шматках скла, які перебували в рамі, по можливості позначити зовнішню й внутрішню сторони.

У тих випадках, коли речові докази зі слідами пострілу не можуть бути направлені до експертної установи через їх громіздкість, а також коли для вирішення питань необхідно досліджувати особливості місцевості або приміщення, то судово-балістична експертиза проводиться на місці події.

6. При призначенні повторної експертизи в експертну установу обов'язково направляються всі матеріали первинної експертизи, у тому числі кулі й гільзи, отримані при експериментальних пострілах при проведенні первинної експертизи.

7. Під час оцінки висновку судово-балістичної експертизи необхідно враховувати особливості пострілу і пов'язаних з ним явищ, оскільки саме від цих факторів часто залежать результати експертного дослідження. Найбільшу доказову цінність мають зроблені в категоричній формі висновки експерта про те, що куля вилучена з тіла потерпілого (або якої-небудь перешкоди), вистрілена зі зброї, яка належить підозрюваному. Проте встановлений експертом факт тотожності за стріляною кулею не завжди свідчить про те, що саме цей екземпляр вогнепальної зброї є знаряддям злочину. Для такого висновку необхідно встановити, що

досліджена експертом куля заподіяла потерпілому ушкодження і була вилучена з ранового каналу. Якщо ж куля вилучена не з тіла, а знайдена у складках одягу або в приміщенні, має бути доведено, що саме вона заподіяла поранення. Цей факт встановлюється шляхом дослідження часток тканин одягу на кулі, крові та часток ушкоджених органів людини (Гончаренко В.Г., 2010 р.).

Крім цього ототожнення зброї за кулею також не є незаперечним свідченням того, що досліджуваний екземпляр зброї було застосовано на місці події її власником. Практиці відомі випадки, коли вогнепальною зброєю з відома або без відома її власника користувались для вчинення злочину інші особи. Тому аналіз відомостей про умови зберігання зброї, можливий доступ до неї сторонніх осіб допомагає правильно оцінити причетність володільця цієї зброї до вчинення злочину.

Ототожнення зброї за гільзами може свідчити про причетність ідентифікованого екземпляра зброї до розслідуваної події лише в тому разі, якщо судово-балістичною експертизою встановлено, що куля, вилучена з тіла потерпілого (або якоїсь перешкоди), і одна з гільз, виявлених на місці події, до пострілу були частинами одного патрона. Якщо ж цей факт не встановлено, причетність зброї до вчинення злочину встановлюється на підставі інших доказів (показань свідків, потерпілого, підсудного). Встановлений експертом факт пострілу з конкретного екземпляра зброї патроном, частиною якого є гільза, може в таких випадках оцінюватися лише як непрямий доказ (Гончаренко В.Г., 2010 р.).

Слід також враховувати, що перебування зброї після проведення з неї пострілу в несприятливих умовах (у воді, вологому приміщенні тощо) призводить, внаслідок інтенсивної корозії, до змін мікрорельєфу каналу ствола та інших слідоутворюючих деталей і поверхонь, що може істотно ускладнити ототожнення зброї за кулею або гільзою чи зробити його взагалі неможливим.

ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ СЛІДІВ ЗНАРЯДЬ ЗЛОМУ ТА ІНСТРУМЕНТІВ, ЗАМКІВ ТА ПЛОМБ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Олексюк Андрій Володимирович

здобувач кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки

1. Загальновідомо, що правила зберігання вогнепальної зброї вимагають наявності приміщень, сейфів, залізних шаф та іншого подібного обладнання. Тому, під час розслідування незаконного

заволодіння вогнепальною зброєю актуальним є призначення експертиз слідів знарядь злочину та інструментів, замків та пломб.

Утворення слідів знарядь та інструментів характерно для незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, пов'язаного з подоланням різного роду перешкод з метою проникнення в приміщення (замки, двері і вікна, стіни, стелі, підлоги житлових, складських та інших приміщень), розкриттям сховищ (сейфів, металевих шаф тощо), відокремленням частин різних об'єктів з метою крадіжки (вузлів і агрегатів військового устаткування тощо).

У постанові (ухвалі) про призначення експертизи слідів знарядь злочину та інструментів необхідно вказувати час виявлення слідів, стан об'єкта зі слідами (сухий, вологий тощо), способи їх фіксації та вилучення, умови зберігання такого об'єкта. Стосовно знарядь, які перевіряються, варто з'ясувати, чи були вони в експлуатації і як довго, чи піддавалися вони якій-небудь обробці (ремонту, заточуванню, фарбуванню).

Загальними правилами при визначенні послідовності призначення експертиз є: а) у першу чергу призначаються і проводяться експертизи тих слідів, нашарувань і часток, які зазнають швидких змін чи склад яких може змінитися в процесі транспортування і експертних досліджень; б) експерт, якому доручається першим провести дослідження, має бути сповіщений про експертизи, що будуть проводитися щодо даних об'єктів надалі; в) експерт, якому доручається проведення чергового дослідження, повинен мати дані про проведені раніше експертизи, а також про застосовані при їх проведенні методи.

2. Експертиза слідів знарядь злочину та інструментів встановлює: спосіб утворення слідів (віджим, свердління, пролом, розруб, розпил); напрям впливу знаряддя, інструментів; положення знаряддя, інструмента відносно слідосприймаючої поверхні; групову приналежність і конкретне знаряддя, інструмент, якими залишені сліди.

На експертизу направляються: а) предмети або їх частини зі слідами знарядь і інструментів (у випадку неможливості направлення слідів в оригіналі необхідно виготовити їх копії (полімерні зліпки, масштабні фотографії); б) перевіряєме знаряддя, інструмент; масштабні фотознімки взаємного розташування слідів; в) протокол огляду місця події із доданими до нього схемами й фотознімками; г) відомості про умови й час експлуатації знаряддя, яке перевіряється, або інструмента з моменту утворення сліду й до моменту вилучення знаряддя (інструмента).

Якщо є підстави вважати, що інструмент після утворення досліджуваного сліду піддавався змінам (заточувався, тривалий час експлуатувався й т.ін.), то експертиза може бути проведена, якщо будуть

спрямовані на дослідження предмети зі слідами, залишеними цим інструментом приблизно в той час, що й досліджуваний слід.

3. Експертиза слідів термічного впливу металорізальних апаратів встановлює: а) тип (вид), конструктивні особливості, технічний стан, комплектність застосованого металорізального апарата, придатність даного апарата для різання металу, спосіб (фабричний, кустарний) виготовлення апарата, номер мундштука; б) наявність в осіб, які здійснювали різання, професійних навичок і рівень кваліфікації різьбяра; в) місце початку й напрям різання; г) час, необхідний для здійснення розрізів; г) факт зупинки процесу різання й кількість зупинок.

На експертизу слідів термічного впливу металорізальних апаратів на перешкодах необхідно направити зламаний об'єкт (по можливості повністю) зі слідами злому, металорізальний апарат або його частини й сліди застосування металорізальних апаратів (обгорілі електроди, шматочки розплавленого металу, сліди ободків газових балонів і т.ін.).

4. Під час проникнення на об'єкти де зберігається вогнепальна зброя, у сховища, сейфи та залізні шафи, з метою заволодіння вогнепальною зброєю злочинці здійснюють маніпуляції із замками і пломбами. Відповідно ці об'єкти можуть досліджуватися експертами в ході проведення експертизи замків і пломб, під час якої встановлюються: а) справність або несправність замка; б) спосіб ушкодження замка або його відмикання; в) можливість відмикання замка не призначеними для нього ключами, відмичкою; г) чи відмикався замок сторонніми ключами, відмичкою; д) можливість відмикання контрольного замка без порушення контрольного папірця; є) вид знаряддя (підроблений ключ, відмичка), які залишили сліди на замку; ж) стан (відімкнений або замкнений), при якому замку нанесені наявні на ньому ушкодження; з) факт ушкодження й розкриття пломби, спосіб розкриття пломби; і) зміст відбитка матриць пломбувальних лещат на контактних поверхнях пломб; й) можливість витягування із пломби дроту (шпагату), не порушуючи її цілісності; к) відповідність способу пломбування пломби правилам пломбування; л) використання конкретних пломбувальних лещат для обтиснення пломби.

Замки направляються на експертизу у тому виді, в якому вони виявлені на місці події. Ніяких маніпуляцій із замками (відмикання й запирання) здійснювати не можна. Якщо висячий замок замкнений, він знімається із двері разом з петлями, накладками, іншими деталями й направляється на експертизу. Внутрішні дверні, а також сейфові замки можуть бути відкриті з метою їх наступного вилучення, але тільки ключами-оригіналами.

Якщо на експертизу направляються разом із замком декілька належних йому ключів, то в постанові необхідно вказати, чи всіма цими ключами або тільки одним з них постійно відкривався й закривався замок.

У разі, якщо об'єктом дослідження є пломби, то необхідно для порівняння й проведення експериментів направляти аналогічні пломби, а також зразки шпагату, дроту. А якщо на вирішення експертизи ставляться питання, пов'язані з ідентифікацією пломбувальних лещат, то в розпорядження експерта необхідно надати або сам пломбір, або не менш 4-5 експериментальних пломб, стиснутих цим пломбіром.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Осадча Анна Сергіївна

аспірантка кафедри кримінального права № 2 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Тривалий час у науці кримінального права існувала проблема із визначення правового статусу експерта, оскільки на законодавчому рівні це питання не вирішувалося. У кожному конкретному випадку треба було з'ясовувати, які саме функції експерт виконував. У теорії кримінального права з цього приводу існували різні думки. Більшість вчених вбачають обґрунтовані підстави для визнання експерта службовою особою (Ш. Папіашвілі, О. Світлова, В. Глушкова, Ю. Щупик). Водночас є автори, які наводили аргументи на користь того, що експерт не є службовою особою (В.О. Навроцький, І.Л. Клепіцький, В.І. Резанов).

Наразі законодавець визначився з правовим статусом експерта як суб'єкта злочину і відніс його до осіб, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, які не є службовими особами. Так, згідно зі ст. ст. 368⁴ та 365² КК України, до осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, належать експерт без будь-якого обмеження. Вважаємо такий підхід правильним, оскільки у більшості випадків експерт, дійсно, виконує суто професійні функції, і під час виконання своїх обов'язків не наділяється повноваженнями, зазначеними в ч. 3 ст. 18 КК, п. 1 примітки до ст. 364 КК. На нашу думку, таке законодавче рішення зумовлене наступним:

1) у всіх нормативних актах, які регламентують судово-експертну діяльність, чітко зазначено, що експертиза призначається лише тоді, коли для вирішення певних питань під час провадження за справою необхідні наукові, технічні, професійні або інші спеціальні знання (статті 1 та 10

Закону України «Про судову експертизу», статті 75 КПК, 53 ЦПК, 41 ГПК, 273 КУпАП, 66, 81 КАС). Більш того, наприклад, у ч. 2 ст. 75 КПК навіть підкреслено, що як питання, що ставляться експерту, так і його висновок по них не можуть виходити за межі його спеціальних знань. Отож, судовий експерт не вирішує і не має права вирішувати у висновку суто юридичні (правові) питання, бо залучається до участі в процесі не як особа, що обіймає якусь посаду чи виконує службові обов'язки, а лише як фахівець у певній галузі (сфері) знань, у зв'язку з чим здійснює своє дослідження, використовуючи для цього не службове становище, а свої професійні, науково-технічні або інші спеціальні знання та навички;

2) закон передбачає, що ніякі докази, у тому числі й одержані внаслідок експертного дослідження, не мають для судово-слідчих органів заздалегідь встановленої сили, а сам висновок експерта не є для них обов'язковим і оцінюється на загальних підставах, тобто нарівні з іншими доказами за справою (статті 67, 75 КПК, 147, 212 ЦПК, 42 і 43 ГПК, 86 КАС). Звідси випливає, що висновок експерта розглядається і має таке саме (рівноцінне) значення для вирішення справи, як, наприклад, і показання свідків, потерпілих, обвинувачених і за своїм правовим значенням нічим від них не відрізняється;

3) експерт складає висновок від свого імені і несе особисту відповідальність за його правдивість навіть і тоді, коли є співробітником (представником) державної експертної установи (ст. 75 КПК, п. 12 Інструкції про призначення й проведення судових експертиз).

4) у всіх нормативних приписах (статті 384-387 КК, 77, 196, 295 КПК, 53 ЦПК, 31 ГПК, 66, 133 КАС, ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження») мова йде про можливу відповідальність судового експерта, який порушує свої обов'язки, не за службові, а лише (і виключно) за відповідні злочини проти правосуддя. Причому, нарівні з ним суб'єктами цих злочинів (статті 384, 385 КК) є й такі учасники процесу, як свідок, потерпілий, перекладач, тобто особи, які також не є службовими особами.

Втім, у певних випадках експерт може виконувати не тільки професійні функції, але і організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки. Наприклад, експерт, який очолює експертну установу, завідувач відділенням, завідувач лабораторією.

Таким чином, під час виконання таких обов'язків або використання відповідних функцій службової особи, експерт може бути службовою особою і нести відповідальність за службові злочини.

ГЕНЕЗИС КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РОЗБІЙ

Паламарчук Крістіна Вікторівна

ад'юнкт кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

У сучасному суспільстві, враховуючи складну соціально-економічну ситуацію, у структурі злочинів проти власності, розбої займають третю сходинку по кількості зареєстрованих, після крадіжок та грабежів (згідно даних статистики МВС України за 2011 рік). З огляду на стан цієї проблематики виникає необхідність всебічного вивчення питань генезису кримінальної відповідальності за вказаний злочин для можливості висвітлення закономірностей її розвитку та розробки положень удосконалення чинного КК України. Отож, розглянемо детальніше особливості розвитку українського кримінального законодавства щодо відповідальності за розбій у різні історичні періоди.

Однією з найдавніших пам'яток права, яка діяла на території сучасної України, є «Руська правда». При дослідженні її тексту бачимо, що документ не виділяв насильницьке заволодіння чужим майном в окремі види злочинів, а згадував «розбій» як злочин проти життя [2, с. 12-15].

Наступними важливими законодавчими актами були: Судебник князя Казимира Ягеловича 1468 р., в якому передбачалась відповідальність за скоєння крадіжки майна; Судебник 1497 р., який встановлював відповідальність за татьбу (крадіжку) та розбій (вперше у законодавстві того часу була зроблена спроба розмежувати розбій від татьби); Литовський статут 1588 р., в якому окремо виділялись грабіж (напад з метою заволодіння майном) та розбій (умисний напад на чужий будинок, двір). Вивчення юридичних текстів цієї епохи дозволяють стверджувати, що під розбоєм розумілось насильницьке заволодіння чужим майном у виді промислу, вчинене групою злочинців, поєднане з вбивством, спричиненням шкоди здоров'ю [2, с. 155].

Важливим документом також є Соборне уложення 1649 року. Глава XXI Уложення має назву «О разбойных и о татиных делах». У цій главі йдеться про розбійників, промислом яких було вчинення крадіжок та розбоїв, при цьому передбачалися наступні види розбою:

- а) простий розбій – напад, який не спричинив смерті потерпілого;
- б) кваліфікований розбій, який утворювали наступні підвиди: повторний розбій; розбій, скоєний вперше, але поєднаний з вбивством, підпалом двору, запасів хліба [3, с.48].

У XIX на початку XX ст. на українських землях, що перебували тоді у складі Російської імперії, кримінальні відносини були врегульовані

Уложенням про покарання кримінальні та виправні 1845 року. У цьому документі всі види майнових злочинів, включаючи й розбій, передбачалися одним розділом – «Про викрадання чужого майна» (ст. ст. 1626-1676). Кримінальне Уложення 1903 р., як відомо, було останнім кодифікованим кримінально-правовим актом Російської імперії, і передбачало положення аналогічні попередньому кримінальному законодавству.

Джерелами кримінального права, що діяли на території нашої держави у період радянського права 1917-1990 рр., були Кримінальні кодекси 1922, 1927, 1960 років. Останній з вказаних КК продовжував діяти до 1 вересня 2001 року. У цих законах розбій з деякими варіаціями визначався як «відкритий, з метою заволодіння майна, напад окремої особи на будь-кого, поєднаний з фізичним або психічним насильством, що загрожує смертю або каліцтвом». Дані кримінальні закони пріоритет захисту надавали державній та колективній власності порівняно з індивідуальною (особистою).

З 1 вересня 2001 р. на території України почав діяти КК, прийнятий 5 квітня 2001 р., згідно з яким розбоєм визнається напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства.

Враховуюче викладений вище історичний аналіз, на нашу думку, розвиток кримінальної відповідальності за розбій, залежно від законодавчого закріплення цього поняття та його ознак, умовно можна диференціювати на наступні періоди:

1. Феодалної держави (IX – XVI ст.). Даний етап характеризується виникненням такого поняття, як «розбій», який відноситься до злочинів проти власності, при цьому чіткого розмежування розбою від крадіжки чи грабежу не спостерігається.

2. Перебування України під владою іноземних держав у XVI – XIX століттях. Цей період варто виділити у зв'язку з появою кваліфікованих складів розбою, а саме: повторного; скоєного вперше, але поєднаного з вбивством, підпалом двору, запасів хліба.

3. Радянського права (1917 – 1990 рр.). Метою розбою стає не викрадення, а заволодіння майном. Також у кримінальному законодавстві було вказано, що насильство при розбої може бути як фізичним, так і психічним. При цьому кримінальний закон розмежовував відповідальність залежно від виду посягань, розрізняючи розбій проти державної, колективної та індивідуальної власності.

4. Сучасний (1990р. – теперішній час). Розбій є найбільш небезпечним злочином проти власності, який посягає на два об'єкта – власність, з одного боку, та життя чи здоров'я особи, з іншого.

Однак, положення Кримінального кодексу України, навіть за сучасних умов, потребують удосконалення. Зокрема, в ретроспективному плані уявляється звернення до таких положень: а) уточнення загального поняття «розбій» у ч. 1 ст. 187 КК України; б) розширення кваліфікуючих ознак вказаного злочину; в) узгодження санкцій відповідних частин ст. 187 КК.

Література:

1. Тальберг Д. Насильственное похищение имущества по русскому праву: (разбой и грабеж) : историко-догматическое исследование / Д. Тальберг. – СПб. : Типография В. С. Балашева, 1880. – 200 с.
2. Дітріх О.І. Насильство у складах корисливих посягань: дис. ...кандидата юрид. наук: 12.00.08/ Дітріх Олена Ігорівна. – К., 2009. – 207с.
3. Історія держави і права України: підручник / П. П. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – 368 с.

ВІДТВОРЕННЯ ОБСТАНОВКИ ТА ОБСТАВИН ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Поветкіна Юлія Валеріївна

*викладач Одеського училища професійної підготовки працівників міліції
ГУМВС України в Одеській області*

1. Проведений нами аналіз поглядів науковців на процесуально-тактичні умови проведення відтворення обстановки і обставин події при розслідуванні незаконного поведіння з вогнепальною зброєю, дозволив виділити такі криміналістичні рекомендації: 1) слідчу дію можливо проводити тільки з особою, яка раніше була допитана про обставини, які перевіряються; 2) неприпустиме приниження гідності осіб, які беруть в ній участь, та створення небезпеки для їх здоров'я або життя; 3) неприпустимо під видом цієї слідчої дії закріплювати отримані зізнання у вчиненому злочині, шляхом ознайомлення особи з деталями обстановки вчиненого злочину; 4) проводити дослідні дії необхідно в умовах, максимально наближених (подібних) до тих, в яких мала місце подія або факт, який встановлюється; 5) необхідно проводити безпосередньо активні дії, максимально схожих на ті, які відбувалися в процесі події, яка перевіряється; 6) необхідна багаторазовість повторення (проведення) однорідних дослідів; 7) проводити досліді необхідно в декілька етапів; 8) поняття слід підбирати таких, щоб могли розуміти, пам'ятати складні

нюанси слідчої дії, засвідчити хід і результати перевірки, а згодом при потребі підтвердити, що дійсно особа, дії якої перевіряються, самотійно, без підказки збоку, демонструвала певні дії; 9) під час слідчої дії неприпустимі навідні запитання та підказки про напрям та подальший маршрут руху, чи дії в певній обстановці; 10) звукозапис, відео- чи фотозйомка при фіксації ходу і результатів перевірки показань на місці повинні проводитися таким чином, щоб було зрозуміло, що особа з якою проводиться перевірка, йде попереду групи і саме ця особа визначає напрям і маршрут руху (Белкін Р.С., Стратонов В.М., Центров Є.Є. та ін.).

2. Відтворення обстановки і обставин події у вигляді слідчого експерименту — це слідча дія, яка полягає в проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних у справі доказів, перевірки й оцінки слідчих версій про можливість або неможливість існування тих або інших фактів, які мають значення для справи. Проведення слідчого експерименту вимагає ретельної підготовки, яка містить у собі: визначення мети експерименту; визначення змісту, способів і послідовності проведення дослідів; з'ясування умов, у яких будуть проводитися досліді; підбір необхідних знарядь, інструментів, предметів; вибір учасників; перевірка наявності й готовності техніко-криміналістичних засобів.

3. По справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю слідчий експеримент, найчастіше, проводиться з метою встановлення можливості вчинення підозрюваним (обвинувачуваним) конкретних дій — виготовлення того або іншого зразка зброї. Як правило, тактика проведення слідчого експерименту в таких випадках нескладна й не вимагає значної підготовчої роботи. Головною особливістю є не тільки обов'язкова участь підозрюваного (обвинувачуваного) у проведенні експерименту, але й виконання дослідів (робота на верстаті, з інструментами) ним самим. Перш ніж провести дослідні дії, від підозрюваного (обвинувачуваного) необхідно отримати згоду на участь у слідчому експерименті, тому що перевірятися повинні навички, і вміння саме його, а не кого-небудь іншого.

Навіть якщо на допиті підозрюваний або обвинувачуваний зізнався, що він уміє виконувати зазначені дії, слідчий повинен бути готовим до того, що він з метою дезорієнтації слідства може імітувати своє невміння їх виконувати. Слідчий експеримент, який складається з кількох повторень дослідних дій, дозволяє «відновити маскуємі дії», тому що динамічний стереотип професійних навичок досить стійкий і важко піддається зміні.

4. Вивчення нами судово-слідчої практики про незаконне поводження з вогнепальною зброєю показало, що мотивами відмови від участі в перевірці показань на місці підозрюваним (обвинувачуваним)

можуть бути такі: 1) небажання давати показання проти себе, своїх близьких родичів чи друзів; 2) боязнь викриття неправдивих показань даних в процесі допиту; 3) знаходження під впливом збоку співучасників злочину або інших осіб; 4) небажання допомагати слідству, в основному через негативне відношення до правоохоронних органів; 5) бажання приховати свої дії, які були вчинені на місці перевіряемого злочину; 6) небажання з'являтися на місці події вдруге через психотравмуючу ситуацію.

Слід враховувати, що згода допитуваного брати участь в проведенні перевірки показань на місці, може бути продиктована не завжди тільки бажанням допомогти слідству, але й іншими інтересами (протидія розслідуванню), зокрема намаганням: 1) встановити зв'язок із співучасниками або іншими особами; 2) вчинити втечу; 3) знищити сліди злочину; 4) фальсифікувати інформацію, з метою направити слідство по неправильному шляху (показати місця, які не мають жодного відношення до події); 5) опинитися за межами місць тимчасового утримання, що характерно для осіб, які утримуються у слідчих ізоляторах.

5. Хід і результати відтворення обстановки і обставин події по справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю ретельно фіксуються в протоколі. Для забезпечення наочності проведених дослідів, розповіді, показів і оглядів доцільно використовувати відеозйомку.

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Поветкіна Юлія Валеріївна

*викладач Одеського училища професійної підготовки працівників міліції
ГУМВС України в Одеській області*

Загальні положення організації тактики проведення обшуку детально досліджені у криміналістиці (Астапкіна С.М., 1989 р., Шепітько В.Ю. і Коновалова В.О., 1997 р., Россинский С.Б., 2003 р.), тому далі ми зупинимося на особливостях проведення обшуку по справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю.

Підставами для проведення обшуку (ст. 177 КПК України) є наявність достатніх даних про те, що вогнепальна зброя, матеріали для її виготовлення, обладнання, за допомогою якого виготовляється така зброя, а також документи, які цікавлять слідство (наприклад, розрахунки за продаж зброї), знаходяться в певному приміщенні (квартира, будинок, склад, робоче місце тощо). Відомості про це слідчий може отримати в

результаті допиту свідків, підозрюваного (обвинуваченого), потерпілих, а також у результаті проведення оперативно-розшукових заходів.

Слідчому варто винести постанову про проведення обшуку та провести обшук відразу після порушення кримінальної справи, та ще до проведення першопочаткових слідчих дій, тому що злочинці матимуть можливість приховати або знищити сліди злочину.

При проведенні обшуку по справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю слід дотримуватися загальних тактичних вимог, розроблених наукою криміналістикою: законність обшуку, раптовість, планомірність і послідовність його проведення; використання техніко-криміналістичних засобів.

Так, у випадках, коли особу підозрюваного встановлено до її затримання, проведення обшуку варто планувати одночасно з її затриманням, цим буде досягнуто чинник раптовості (використання цього чинника при проведенні допиту детально розкрито у навчальному посібнику підготовленому В.П. Бахіним, В.С. Кузьмічовим та Є.Д. Лук'янчиковим, 1990 р., кандидатських дисертаціях В.С. Кузьмічова, 1986 р., М.Є. Ігнат'єва, 2002 р., М.В. Савельєва, 2003 р.).

Якщо ж дані про підозрюваного отримані тільки після його затримання, то слід вжити невідкладні заходи щодо встановлення адрес складів, цехів та інших приміщень, де виготовляється та зберігається вогнепальна зброя і провести там обшуки.

Особливу увагу при проведенні обшуку слід звернути на присутність сторонніх осіб, які можуть знаходитися в обшукуваному приміщенні. У них слід з'ясувати з якою метою вони перебувають у даному приміщенні. Слід мати на увазі, що такі особи можуть бути покупцями або розповсюджувачами вогнепальної зброї.

Проводячи особистий обшук затриманого, слідчий, у першу чергу, звертає увагу на пошук і виявлення іншої зброї, крім уже вилученої у підозрюваного при затриманні працівниками міліції. Ретельному обстеженню піддаються предмети одягу обшукуваного й носильні речі, які перебувають при ньому. За допомогою особистого обшуку виявляються й вилучаються частини вогнепальної зброї (шомполи, протирки, кобури, чохла й т.ін.), різні предмети, у які була загорнута вогнепальна зброя (тканина, папір) і інші об'єкти.

Однак, вивчена нами судово-слідча практика показала, що обшуки по справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю проводиться рідко, тому що підозрюваний викликається на допит до слідчого через кілька днів після вчинення злочину (після проведення попередньої перевірки органом дізнання й надходження матеріалів до слідчого).

Особливості проведення обшуку за місцем проживання або роботи підозрюваного при розслідуванні злочинів аналізованої категорії обумовлені, насамперед, предметом пошуку. Вилученню підлягають не тільки вогнепальна зброя і її частини, але й заготовки, які призначалися для її виготовлення, інструменти, які використовувалися підозрюваним при виготовленні такої зброї, і інші об'єкти, які мають значення для розслідування.

При розслідуванні незаконного поводження з вогнепальною зброєю, необхідно проводити обшуки одночасно в кількох місцях (за місцем проживання підозрюваного, роботи та можливого перебування з метою підготовки до вчинення злочину (заміський будинок, гараж тощо)). Кількість обшуків залежить від ситуації, яка склалася, реалізація цих слідчих дій передбачає створення на час їх проведення слідчо-оперативних груп з вивчення місця проведення обшуку, підходів до нього, обшукуваних осіб.

Під час проведення обшуків, слід звертати особливу увагу на виявлення схованок вогнепальної зброї та інших предметів. Позитивний результат може бути досягнутий у випадку використання техніко-криміналістичних засобів, застосування службово-розшукової собаки, а також уважного спостереження за поведінкою обшукуваних та присутніх членів сім'ї. Об'єктами пошуку мають бути не тільки зброя але й боєприпаси, вибухові речовини та вибухові пристрої, їх частини, заготовки для їх виготовлення, креслення, спеціальна література, адреси, телефони та інші дані про працівників установ та організацій, пов'язаних з виготовленням, збереженням чи ремонтом вогнепальної зброї.

При виявленні в процесі обшуку предметів озброєння необхідно за допомогою фото- та відеозйомки зафіксувати особливості схованки. Огляд вогнепальної зброї слід розпочати з виявлення на ній відбитків пальців та мікрооб'єктів, потім перевіряються наявність та кількість патронів (гільз) в ній. Зброя розряджається та запаковується для направлення на дослідження до експертної служби.

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ СИСТЕМ З МЕТОЮ РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ СЕРІЙНИХ УБИВСТВ

Старушкевич Анатолій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Луцького інституту розвитку людини Відкритого Міжнародного університету «Україна»

1. Під час розкриття й розслідування серійних сексуальних убивств доводиться виконувати нестандартні завдання застосовуючи різноманітні

пошукові методи. Традиційні методи збору криміналістично значимої інформації, й поширені схеми розшуку злочинця, як показує практика, не завжди спрацьовують, якщо у вчиненому вбивстві простежуються ознаки серійності.

Серед нетрадиційних методів розкриття та розслідування серійних сексуальних убивств виділяють складання криміналістико-психологічних портретів. Практика використання таких портретів при розкритті серійних убивств показує, що ефективність використання портрета в розшуку винного, прямо пропорційна повноті оперативно-слідчої розробленості конкретної кримінальної події. У зв'язку з цим обов'язковим елементом початкового етапу розслідування серійного сексуального вбивства повинне бути занесення результатів огляду місця події й висновків експертів до інформаційної бази даних.

На цьому етапі завдання полягає у тому, щоб шляхом ретельного й кваліфікованого аналізу вихідних даних звузити коло осіб, серед яких варто шукати злочинця. Виникаючі труднощі пов'язані найчастіше з невмінням виділяти ті ознаки, на підставі яких можна робити свої висновки щодо передбачуваного злочинця.

2. Розслідування сексуальних убивств з ознаками серійності, як правило займає багато часу, вимагає залучення великої кількості особового складу органів внутрішніх справ. На місці злочину найчастіше не виявляється нічого, що могло б вказати на особу злочинця. Як правило злочинець вчиняє вбивство самотійно, жертва йому незнайома, вони не мають між собою попереднього зв'язку в традиційному криміналістичному та оперативно-розшуковому розумінні. Тому уявляється перспективною й доцільною розробка спеціальних методик пошуку серійних убивць.

Через те, що звичні прийоми ідентифікації такого злочинця малоефективні, доцільно здійснювати пошук подібного роду ознак, які мають практичне пошукове значення. Сформувані такі ознаки можливо, використовуючи метод побудови криміналістико-психологічного портрета (профілю) передбачуваного злочинця.

Сутність методу побудови такого портрета полягає в описі своєрідності особи передбачуваного злочинця на основі його діяльності, яка у випадку вчинення вбивства, оцінюється через ознаки події злочину (елементи його криміналістичної характеристики). Емпіричним шляхом встановлено, що поведінка злочинця підлягає не стільки меті вчинення сексуального вбивства, скільки алгоритму, тому, як це повинне бути зроблене і які емоції повинен при цьому пережити злочинець. При цьому умови й ефект більш важливі, ніж сама жертва, чи факт позбавлення життя й (або) вчинення статевого акту. Саме це пояснює, чому «процедура» кримінального акту для злочинця принципова, своєрідна й не

може бути довільно змінена. При цьому відсутність одного з обов'язкових елементів «сценарію» вчинення злочину робить марним весь процес здійснення злочину. Науковцями та практиками відзначено численні факти того, що якщо сценарій кримінальної події порушувався, то злочинець або переривав свої наміри, або, незважаючи на вчинений злочин, знову шукав жертву (Лаговський А.Ю., Басенко М.С., 1999 р.).

На основі цієї значної кількості інформації можлива розробка криміналістико-психологічного портрета передбачуваного злочинця за конкретним діянням. У портреті описуються й оцінюються такі характеристики особи: вік, сімейний статус, освітній рівень, рід занять, факт притягнення до кримінальної відповідальності, перебування на диспансерному обліку і т.ін. Висуваються гіпотези про звички, маршрути злочинця, місця його проживання й роботи, місця вибору й тип потерпілих, про місце й час вчинення наступного епізоду в серії злочинів. Перераховані вище ознаки називаються пошуковими й з успіхом можуть бути використані при плануванні й проведенні оперативно-розшукових заходів і слідчих дій (Тележнікова В.Н., Бегунова Л.А., 2002 р.).

3. Встановлено, що практично всі серійні сексуальні вбивці «принципові» до того самого набору позицій (ознак). У свою чергу для кожного зі злочинців характерний свій індивідуальний ритуал здійснення кримінальних дій, що характеризується певною стабільністю.

Враховуючи це, доцільно розробляти специфічні ознаки серійного убивці, які дозволяють визначати «почерк» злочинця, тобто особливості вчинення ним кримінальних дій. Такими ознаками можуть бути: вступ у попередній контакт із жертвою, ступінь її оголення, переміщення, використання допоміжних засобів, вимоги до місця злочину (освітленість, віддаленість, час доби, відкритість та ін.).

Отже, в якості ідентифікаційної ознаки для сексуального вбивці можна використовувати дані, одержувані за допомогою методу побудови криміналістико-психологічного портрета передбачуваного злочинця. На основі такого портрета злочинця можна сформувати інформаційну базу, яка б містила в собі відомості про осіб, схильних до вчинення сексуальних убивств або серійних статевих злочинів. Створення такої бази є виправданим, оскільки для даної категорії злочинців характерний високий відсоток спеціального рецидиву. Встановлено, що переважна більшість таких осіб, ще до вчинення перших нападів для задоволення сексуального потягу, перебували на обліку в органах внутрішніх справ, охорони здоров'я й низки інших організацій. Тому реєстрації можуть бути піддані не тільки ті, хто вже вчинив аналогічні дії, але й особи потенційно небезпечні щодо цього. Тому доцільно піддати спеціальному оперативному обліку значний відсоток осіб, схильних до вчинення злочинів із сексуальних мотивів.

На думку окремих науковців можливість досить повної реєстрації підтверджується даними про те, що коло осіб реально потенційно небезпечних у плані вчинення сексуальних злочинів дуже вузьке і приблизно становить 6% чоловічого населення. Отже, створення комп'ютерної бази, яка містить відомості про осіб найбільш ймовірно причетних до вчинення нападів з метою сексуального вбивства уявляється можливим і доцільним (Лаговський А.Ю., Басенко М.С., 1999 р.).

4. Результати вивчення справ про серійні вбивства і зґвалтуванням, досвід розробки криміналістико-психологічного портрета дозволили науковцям виділити й систематизувати одинадцять груп ознак, характерних для серійних сексуальних злочинів, за якими варто проводити збір криміналістично значимої інформації, щоб зробити ймовірне припущення про особу злочинця й тим самим звузити коло його пошуку. За цими ж напрямками варто проводити збір криміналістично значимої інформації. До них відносять: особливості злочинних дій загального характеру; поведінка злочинця, яка передувала злочину; особливості місця, часу й обстановки вчинення злочину; характеристики жертв злочину; способи вчинення злочину, знаряддя й інші застосовувані при цьому засоби; відмітні ознаки нанесених ушкоджень; дії злочинця, пов'язані із задоволенням сексуального потяга; інші особливості поведінки на місці злочину; характеристика викрадених предметів і речей; заходи щодо приховання слідів і трупа; періодичність вчинення злочинів.

5. Кримінальні справи про серійні вбивства є досить об'ємними та багатотомними. У зв'язку із цим збір інформації для складання криміналістико-психологічного портрета розшукуваного злочинця необхідно вести за певною схемою. Для цього вже розроблені спеціальні анкетні форми (алгоритми), які дозволяють систематизувати інформацію, що збирається по кожному окремому епізоду серії або стосовно особи злочинця. Таку інформацію із заповнених анкет доцільно заносити до спеціально створеної бази даних (інформаційно-пошукової системи). Зібрати й увести до такої бази необхідно максимально можливу інформацію про подію, яка відбулася. Для цього в програмі доцільно деталізувати подію злочину, основні елементи його криміналістичної характеристики, особливості жертв, поведінки злочинця й способи вчинення злочину.

Через специфіку серійних сексуальних убивств особливу увагу при збиранні інформації варто приділити ретельному аналізу просторових (географічних) характеристик кожного епізоду, й окремо всіх, включених до єдиної серії. Для чого необхідне використання докладних карт регіону, схем огляду місць подій.

6. Особлива увага при створенні інформаційно-пошукової бази даних повинна приділятися аналізу одиничних випадків убивств або

згвалтувань, прогнозу їх можливого серійного характеру, необхідності враховувати й збирати по них інформацію до офіційного об'єднання справ у серію, враховувати й збирати інформацію про спроби згвалтувань або вбивств (які мають ознаки серійності), щодо осіб, які пропали при підозрілих обставинах, невпізнаних трупах (Тележнікова В.Н., Бегунова Л.А., 2002 р.).

7. Важливим прийомом збору криміналістично значимої інформації для розробки криміналістико-психологічного портрета є збір інформації з позицій психологічного аналізу матеріалів кримінальних справ, які зберігаються в архівах. Метою цієї роботи є насамперед формування вихідної бази даних по тяжких злочинах проти особи в конкретному регіоні. Результати дають можливість використовувати матеріали розкритих кримінальних справ при розслідуванні знову вчинених вбивств і згвалтувань, за якими особа злочинця не встановлена (Тележнікова В.Н., Бегунова Л.А., 2002 р.).

Впровадження вищеописаних інформаційно-пошукових баз даних у практику органів внутрішніх справ України буде сприяти підвищенню ефективності розкриття серійних убивств і інших тяжких злочинів проти особи, особливо в умовах мегаполісів та значних за територією регіонів.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНИХ УБИВЦЬ

Старушкевич Анатолій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Луцького інституту розвитку людини Відкритого Міжнародного університету «Україна»

Однією з причин неефективної боротьби із умисними вбивствами є недостатня розробка криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності, зокрема, по встановленню осіб, які вчинили вбивства в умовах неочевидності. Невипадково слідчі одностайно відмічають, що наявні у їх розпорядженні методичні рекомендації мають суттєві недоліки, не вміщують у достатньому об'ємі інформації, яка необхідна для їх практичної діяльності. Все це висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямків, як теоретичних, так і прикладних криміналістичних досліджень. До вказаних досліджень і слід віднести роботи, пов'язані з формуванням криміналістичної типології серійних сексуальних убивць.

Проведені дослідження дали змогу виділити три криміналістичні **групи сексуальних убивств: 1) убивства, що вчиняються з метою**

досягнення або переживання сексуального оргазму; 2) убивства, що вчиняють з метою придушення опору або криків жертви про допомогу при вчиненні статевого злочину; 3) убивства, що вчиняються з метою приховання вчиненого статевого злочину.

Перша група сексуальних убивств – убивства, що вчиняються з метою досягнення або переживання сексуального оргазму. В основному – це некро-садистські убивства та убивства в момент насильства з метою досягнення максимального оргастичного відчуття.

З врахуванням того, що сексуальні вбивства даної групи вчиняють, як правило, особи з психічними захворювання (психопатія, шизофренія, олігофренія, органічні пошкодження головного мозку, епілепсія, алкоголізм), в межах даної групи убивств виділяються два *типи убивць: «психопат», «шизофренік-олігофрен».*

Для «**психопатів**» характерними є: завчасний вибір майбутньої жертви, встановлення психологічного контакту, входження в довіру, використання традиційних способів заманювання жертви у безлюдне місце (обіцянка пригостити солодощами, показати тварин, прохання допомогти по господарству тощо), подолання психологічного та фізичного опору при вчиненні вбивств, повтори, автоматизм дій, стереотипність, застосування одного і того ж знаряддя злочину при вчиненні серії убивств; несподіваний або негайний перехід до агресії при відмові потерпілих вступити у статевий зв'язок або спроби опору. Знаряддя убивств «психопатом», як правило, завчасно підбираються.

Дії, пов'язані із задоволенням сексуального потягу: вирізання статевих органів жертв, переодягання злочинця у одяг жертви протилежної статі; вчинення над трупом дій, що мають характер певного ритуалу; розкидання частин тіла та речей жертви на місці події тощо. З місця події забираються сексуальні фетиші – частини тіла, предмети та речі жертви.

Характерними способами приховання злочину є: спотворення, розчленування трупа; приховання трупа шляхом закопування на незначну глибину або просто прикидання снігом, листям, хмизом тощо; якщо використовується дача неправдивих показань та неправдиве алібі, то тільки на початкового етапі розслідування.

«Шизофреніки-олігофрени» вчиняють сексуальні вбивства без психологічного контакту із жертвою. При цьому їх поведінка характеризується збудженням, вульгарністю, примітивізмом, крайньою зухвалістю, яка проявляється всупереч здоровому глузду.

Місцями нападу є дитячі садки, школи, під'їзди, квартири потерпілих, вулиці міст тощо. При цьому сексуальні вбивства вчиняються, іноді, у несприятливих для сексуальних дій місцях та умовах: на снігу, в мороз, дощ, в присутності оточуючих або їх недалекому знаходженні.

Характерними способами вбивства є: відсічення голови сокирою; перегризання або перерізання ножом горла, одночасне нанесення великої кількості ушкоджень у життєво важливі органи. При цьому використовуються найбільш доступні знаряддя вбивств (кухонний ніж, ножиці, скальпель, шило, сокира тощо).

Характерними пошкодженнями на трупах є: надмірні, немотивовані, неспіврозмірні з опором жертви пошкодження колюче-ріжучими знаряддями; протиприродний інтерес до будови тіла та його нутрощів; вирізання окремих внутрішніх органів; зняття шкіри з окремих ділянок тіла; відкушування язика, носа, вух та інших частин тіла тощо.

Дії, що супроводжують статеве задоволення: введення статевого члена у спеціально зроблені надрізи на тілі, надання трупам непристойних поз, поїдання ампутованих частин тіла, пиття крові, обмазування себе кров'ю вбитих, написи кров'ю тощо.

Дії по прихованню злочину, як правило, відсутні або незначні, інколи носять безглуздий характер.

З місця події забираються речі, що не мають цінності (гудзик, цукерка, їжа тощо).

Друга група сексуальних убивств – це убивства, що вчиняються з метою придушення опору або окликів жертви про допомогу при вчиненні статевого злочину.

В межах даної групи вбивств виділяються два *типи сексуальних убивць*: «мисливець», «імпульсивний».

«Мисливці» нападають на жертву раптово, сексуальні дії вчиняють відносно незнайомих осіб. Загальний характер злочинних дій «мисливця» характеризують завчасно сплановані дії, ретельно прихований злочин, відсутність очевидців. Дії злочинця складаються з одного прийому, насильство просте і однобічне. Характерна виробленість прийомів нанесення пошкоджень: нанесення мінімальної кількості пошкоджень, однак таких, що відразу позбавляють жертву свідомості. Способи задоволення статевої пристрасті особливостей не мають, в основному це статевий акт у звичайній або збоченій формі. «Мисливці» використовують хоча і не спеціально виготовлені знаряддя, однак спеціально пристосовані і зручні для вчинення вбивств. З місця події забирають гроші, коштовні предмети і прикраси.

Другу категорію сексуальних убивць становить тип **«імпульсивний»**. Агресивні дії такого типу вбивці направлені як на жінок, так і чоловіка, співмешканця, знайомого жертви тощо. Убивство жінки в даному випадку поєднується з жорстоким побиттям, нанесенням множинних тяжких тілесних пошкоджень. Об'єкт сексуальної агресії, як правило, – особи знайомі злочинцю. Для убивці типу «імпульсивний» характерне знаходження під час вчинення злочину в стані сильного

алкогольного сп'яніння. Ці вбивці дуже рідко намагаються приховати сліди злочинів; своїх дій, як правило, пояснити не можуть, для них вони були неочікувані.

Загальний характер нападу «імпульсивного» типу сексуального вбивці характеризується імпульсивністю, вчиняється під впливом першого збудження, неподалік від багатолюдних вулиць, без особливої турботи про власну безпеку, незалежно від оточення. Фізичний напад відзначають грубі прийоми, направлені на позбавлення цілісності тіла людини, дуже інтенсивний напад насичений застосуванням цілої групи насильницьких дій: удари ножем, биття руками та ногами тощо. Пошкодження наносяться з метою спричинити потерпілій особливі страждання. Відмінними ознаками пошкоджень є їх велика чисельність, хаотичність, розміщення буквально по всій ділянці тіла, їх видима безглуздість. Труп залишається на місці події, без використання способів і засобів приховання. Знаряддями вбивств є підручні засоби. Речі жертв з місця події, як правило, не забираються.

Третя група сексуальних убивств – убивства, що вчиняються з метою приховання вчиненого статевого злочину.

В межах даної групи вбивств виділяються три *типи сексуальних убивць*: «судимі», «неповнолітні», «нетипові».

Для вбивці типу «судимий» характерна судимість за статеві або інші злочини проти особи, хуліганство. «Судимі» обізнані з тонкощами кримінально-процесуального доказування і ретельно приховують злочини, активно протидіють слідству. Злочинні дії «судимих» відрізняються сексуальною нестриманістю і розпущеністю, вони відкрито і цинічно чіпляються до осіб з вимогами вступити з ними в інтимні стосунки, серед свого оточення «смакують» розповідями про подробиці інтимно-сексуального характеру, будь-які теми розмов зводяться до сексуальної проблематики. Цей тип злочинців через відбування в місцях позбавлення волі не мав змоги задовольнити сексуальні потреби в нормальній формі; замінником нормальних статевих відносин часто були мастурбація або гомосексуальні акти з іншими засудженими. Сформовані аномальні сексуальні звички призводять до реалізації статевого задоволення агресивним та неприродним способом. Дана категорія осіб відрізняється грубістю, цинізмом, відсутністю моральних установ, жорстокістю до оточуючих. Загальний характер дій – нахабний, грубий, неочікуваний і жорстокий; характер нападу, як правило, з прагненням до миттєвого відключення свідомості, видима відпрацьованість прийомів. Жертва заманюється, з надзвичайною обережністю. Напади відбуваються у різних місцях району, значно віддалених один від одного, підбираються малолюдні і важкодоступні місця.

Способом учинення вбивства найчастіше є: задушення петлею або

руками, при цьому іноді відчувається наявність навику у придушенні; нанесення ушкоджень колюче-ріжучими засобами, пошкодження наносяться відпрацьовано у життєво важливі органи. Знаряддя убивств спеціально пристосовані: петля-удавка, ніж з викидним лезом тощо.

Характерно викрадення або пограбування жертви жорстоким способом: викидання у потерпілих коштовних коронок разом із зубами, викидання сережок з вух жертви, зривання з шиї коштовних ланцюжків, відрізання пальців з перснями. Завжди забираються дорогоцінні предмети.

Дії «неповнолітнього» носять в основному відкритий характер. Убивства вчиняються у місцях, де концентрується молодь: клуби, парки, підвали, горища, альтанки, пустирі, спортивні майданчики. Слідова картина відрізняється наявністю на місці злочину слідів рук, характерних для неповнолітніх, слідів взуття малих розмірів та видів характерних для молоді; слідів молодіжних транспортних засобів. Залишенням на трупі або поблизу записок, надписів символічного або ж непристойного характеру.

Нерідко неповнолітні вчиняють групові сексуальні убивства. Більшість учасників такої групи є жителями одного району, добре знайомі один з одним по дому, а іноді пов'язані спільним навчанням. Якщо перші злочини, вчинені групою неповнолітніх, не вдалося розкрити, то далі неповнолітніми часто вчиняються серійні злочини різної категорії: розбійні напади, зґвалтування, хуліганство, крадіжки, пограбування тощо. Ці злочини вчиняються один за одним з невеликим інтервалом в часі, до тих пір, поки групу неповнолітніх не затримують. Групові сексуальні убивства неповнолітніми, як правило, вчиняються неподалік від місця помешкання.

Третій тип сексуальних убивць вказаної групи – «нетипові». Це особи з відносно позитивними характеристиками. До них відносяться вітчим, який вчинив сексуальні дії з дитиною; молода людина, яка запросила дівчину у гості і зґвалтувала; сусід, що зґвалтував неповнолітню тощо. Майже всі сексуальні вбивства цієї групи вчиняються в стані алкогольного сп'яніння. «Нетипові» майже завжди вчиняють вбивство з метою приховати вчинений статевий злочин, вони раніше, як правило, не судимі, за місцем проживання і роботи характеризуються позитивно.

Вказані злочинці вчиняють убивство, як правило, підручними знаряддями. Майже у всіх випадках застосовуються прийоми приховання трупа (розчленування трупа, закопування трупа у землю, прив'язування до трупа тягара і скидання у водоймище, спалювання, розкидання частин трупа на значній території одна від одної тощо). З метою приховання злочину використовуються такі прийоми: завідомо неправдиве повідомлення; створення неправдивого алібі; маскування сексуального мотиву вбивства.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ, В РАМКАХ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Стасів Іванна Богданівна

*студентка юридичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Дослідження питання проведення допиту в рамках дистанційного судового розгляду як елементу тактики судового пізнання в справах, пов'язаних з торгівлею людьми є надзвичайно актуальним, оскільки попередньо обґрунтовані на доктринальному рівні основні положення щодо комплексної системи технічних засобів, за допомогою якої може бути здійснена дана процесуальна дія, знайшли своє відображення в нормах нового Проекту КПК. Безперечно, така новелла законодавства є прогресивним кроком законодавця в сторону інновацій, та все ж розмите регламентування даного інституту як в чинному КПК, так і в Проекті КПК свідчить про гостру необхідність детального аналізу цього питання на теоретичному рівні, з метою подальшого використання результатів таких розробок для оптимізації існуючої нормативно-правової бази.

Відтак для ефективного дослідження даного питання є сенс про слідувати генезу розвитку даного інституту в вітчизняному законодавстві, практичний аспект його реалізації та доктринальні позиції з цього приводу. Торетичною розробкою даного питання займалися такі відомі вчені як Ахтирська Н.М., Бардацька О.В., Васильєва М.О., Закревський А.С., Ільковець Л.Б., Куц В.М., Лавровська І.Б., Маккарті Дж., Матіяшек Л.В., Огурецький В.П., Орлеан А.М., Сканлан Ш., Хаванська Т.С. та інші.

У ч. 6 ст. 303 Кримінально-процесуального кодексу України передбачена можливість проведення дистанційного допиту (тобто допиту в умовах віддаленої присутності допитуваної особи). Згідно з цією нормою для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд (суддя) за власною ініціативою або за клопотанням прокурора, адвоката, самого свідка чи запрошеного ним захисника виносить мотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, та надання права учасникам процесу слухати його показання, ставити запитання та слухати відповіді на них [1, 205].

В Проекті КПК питанню проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції, присвячено однойменну статтю [2, 127], зміст якої окреслює особливості проведення даної слідчої дії досить поверхнево та зовсім не регулює питання технічного забезпечення проведення такої дії

та інших, організаційних нюансів. В справах, пов'язаних з торгівлею людьми проведення дистанційного допиту є гострою необхідністю, адже використання саме зазначеної тактики судового пізнання, дасть змогу забезпечивши безпеку особи, сприяти її ефективнішій співпраці під час судового розгляду, що матиме наслідком розширення кола фактичних даних, які складуть доказову базу та відповідно обумовить високу вірогідність встановлення істини у справі. Той факт, що показання потерпілих та свідків складають основу доказової бази в справах, пов'язаних з торгівлею людьми, дає підстави стверджувати, що в введення інституту дистанційного допиту є додатковою гарантією встановлення істини у такій категорії справ.

На поточний момент, технічні засоби, використання яких в справах, пов'язаних з торгівлею людьми, сприятимуть встановленню обставин злочину і відповідно постановленню правосудного вироку, використовуються обмежено, про це свідчить дослідження судової практики.

Відтак в даному аспекті, варто виділити дві основні проблеми нормативно-правову та практичну. При чому, суть першої з них полягає в тому що, в кримінально-процесуальному законодавстві не визначено – які технічні засоби можуть використовуватися для проведення дистанційного допиту, яким чином суддя буде ідентифікувати особу свідка чи іншого учасника процесу, яких знаходиться на значній відстані тощо. [4, 263]

Практична проблема ж полягає в тому, що вартість системи дистанційного судового розгляду складає близько 15 тис. доларів, при чому, такі дані наведені зі слів заступника координатора Програми протидії торгівлі людьми Представництва МОМ в Україні, Оксани Горбунової, керівника проекту, в рамках реалізації якого, Івано-Франківський, Луганський обласні суди та ще декілька судів в різних обласних центрах були оснащені спеціальними технічними засобами дистанційного судового розгляду. Що ж до позиції законодавця в цьому питанні, то варто відзначити, що Перехідними положеннями законопроекту Кабмін зобов'язано у місячний строк з дня опублікування Кримінально-процесуального Кодексу внести на розгляд Верховної Ради пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із ним, у тому числі, з метою забезпечення відповідного фінансування. Йдеться зокрема про оснащення органів досудового розслідування електронними засобами контролю; створення та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань; обладнання органів досудового розслідування технічними засобами фіксування кримінального провадження і технічними засобами проведення дистанційного провадження в режимі відеоконференцзв'язку (ВКЗ). [2, 369]

Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що фінансування таких нововведень потребуватиме значних фінансових ресурсів, що породжує необхідність моніторингу правомірності тендерних процедур закупки та встановлення з метою запобігання зловживань та правопорушень, крім того, в світлі нових законодавчих тенденцій, існує необхідність в прийнятті певної інструкції щодо порядку використання спеціальних технічних засобів для проведення дистанційного судового розгляду, яка б деталізувала порядок та організаційні особливості проведення таких процесуальних дій.

Література:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України в редакції від 13.11.2011 р. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Проект Кримінально-процесуального Кодексу України. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42312
3. Луценко Є., Матіяшек Л., Сканлан Ш., Шваб І., Торгівля людьми в Україні: оцінка заходів спрямованих на протидію. – К., 2004- 247с.
4. Ширіна С.А. Дистанційний судовий розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані із безпекою дорожнього руху. – Митна справа – 2011 - №6(78) частина 2, книга 1 – с.260-265

ЧИ МОЖЕ БУТИ СЛУЖБОВА ОСОБА СУБ'ЄКТОМ КАТУВАННЯ?

Телесніцький Геннадій Никонович

заступник начальника відділу прокуратури м. Києва

У ст. 1 Конвенції ООН проти катувань (1984 р.): з одного боку, наголошується, що катування може бути вчинене лише «державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди»; з іншого боку, робиться уточнення, що ця стаття не завдає шкоди будь-якому міжнародному договору чи будь-якому національному законодавству, в яких є або можуть бути положення про більш широке застосування. Особисто ми розуміємо ці положення таким чином: загалом суб'єктом катування має виступати відповідний представник держави, однак національний законодавець може (одночасно чи окремо, тобто в межах кваліфікуючих ознак) визнати суб'єктом цього злочину будь-яку особу, тобто загального суб'єкта. Наприклад, про спеціальний суб'єкт катування (зазвичай відповідну службову особу) йдеться у КК Киргизької Республіки, Зведенні законів США, КК ФРН тощо.

Національний законодавець із самого початку дотримувався принципово однакового підходу, визнаючи, що суб'єктом катування в основному складі може бути тільки загальний суб'єкт (ч. 1 ст. 127 КК України). Отже, суб'єктом катування може бути будь-хто, але у такому разі певні терміни Конвенції ООН проти катувань, зокрема, «отримати... визнання» та «покарати... за дії», через формулювання ознак злочину стосовно загального суб'єкта, втрачають свою визначеність і тлумачаться суперечливо. Дійсно, суспільна небезпека катувань, вчинених службовими особами (зокрема, правоохоронцями), є очевидною, оскільки вона здійснюється представником влади, який навпаки має всіляко захищати та охороняти права і свободи людини і громадянина, та, як правило, під час, коли потерпілий перебуває під його контролем, тобто зазвичай позбавлений можливості звернутися за допомогою до сторонніх осіб, родичів, адвокатів (наприклад, це відбувається у приміщеннях, що належать правоохоронним органам, у місцях тимчасового затримання чи позбавлення волі, під час проведення оперативно-розшукових чи слідчих дій).

В умовах сьогодення відсутність вказівки у ст. 127 КК України на службових осіб породжує низку прикладних проблем. Зокрема, висновки міжнародних експертів щодо кваліфікації дій спеціальних суб'єктів – працівників правоохоронних органів – свідчать про те, що у випадку актів жорстокого поводження з боку працівників міліції у ході виконання ними службових обов'язків правозастосовна практика застосовує як ст. 127 («Катування»), так і ст. 365 («Перевищення влади або службових повноважень») КК України [1, с. 74–75]. Такий підхід підтверджує і правозастосовна практика, наприклад: *у грудні 2011 р. двоє працівників міліції Донецької області були засуджені до 4 років позбавлення волі (!) з позбавленням права займати посади в правоохоронних органах Україна строком на 3 роки за перевищення посадових повноважень і застосування тортур, при цьому їх дії були кваліфіковані за ч. 2 ст. 365 та ч. 2 ст. 127 КК України* [2]. Однак, попередні твердження та приклади із судової практики прямо суперечать висновкам професора М.І. Мельника, який стверджує, що наразі практично не може виникнути ситуація, коли дії винних кваліфікували б за ч. 2 ст. 365 КК України (рівно як і за ч. 2 ст. 373 «Примушування давати показання»), оскільки у цих статтях законодавець зробив спеціальну вказівку – «за відсутності ознак катування» [3, с. 319–320].

Отже, слід констатувати, що у КК України наявна колізія застосування норм, передбачених ч.ч. 1 і 2 ст. 127, ч. 2 ст. 365 та ч. 2 ст. 373. При цьому маємо нагадати, що новітній історії розвитку кримінального законодавства України відомі факти, коли норма про відповідальність за катування містила вказівку на «працівників

правоохоронних органів» та «службових осіб». Нагадаємо, що Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України від 12.01.2005 р. визнав катування, вчинене «працівниками правоохоронних органів», особливо кваліфікуючою ознакою цього злочину (ч. 3 ст. 127 КК України), однак, на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15.04.2008 р., законодавець взагалі відмовився від частин третьої та четвертої у ст. 127 КК України, при цьому запровадив вказівку на «службову особу з використанням свого службового становища» у ч. 2 цієї ж статті. Трохи пізніше (у 2009 р.) Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» вказівка на службову особу була повністю виключена з ч. 2 ст. 127 КК України. За нашим переконанням останній крок було зроблено без належного обґрунтування, якщо не помилково. Так, ретельно проаналізувавши проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості)» (№ 2281-1 від 28.03.2008 р.), ми дійшли висновку, що така кваліфікуюча ознака, як «службова особа з використанням свого службового становища» просто не була одразу (можливо через неухважність чи умисно, задля лобіювання якихось інтересів) включена ліворуч до відповідної порівняльної таблиці (в частині змісту положень (норм) чинного законодавства) і на цей недолік просто ніхто не звернув уваги (при цьому вказівка на решту кваліфікуючих ознак у ч. 2 ст. 127 КК України збереглася. Отже, за нашим переконанням, є потреба у поверненні до ч. 2 ст. 127 КК України вказівки на «службу особу з використанням свого службового становища», оскільки необхідність виключення такої кваліфікуючої ознаки з наукової чи практичної точки зору нічим не доведено.

Переконані, що при цьому не слід заміняти термін «службова особа» терміном «працівник правоохоронного органу», або паралельно виділяти їх у ст. 127 КК України, оскільки не тільки правоохоронці, будучи одночасно, відповідно до свого статусу, службовими особами, можуть бути спеціальними суб'єктами катувань. Огляд відповідних джерел свідчить, що у вітчизняній і світовій практиці суб'єктами катувань часто стають медичні працівники, зокрема працівники психіатричних лікарень. Поряд з цим вчинити катування може широке коло й інших службових осіб: від звичайної службової особи, що працює на певному державному чи колективному підприємстві, організації чи установі до військової службової особи (зокрема, суспільству відомі непоодинокі факти катувань, що мають місце у Збройних Силах України) [4, с. 204–248].

Таким чином, вважаємо, що для повної відповідності національного та міжнародного кримінального законодавства українським парламентарям необхідно у ч. 2 ст. 127 КК України зробити вказівку на таку кваліфікуючу ознаку катування, як «службова особа з використанням свого службового становища», що з одного боку, підтверджується іноземним досвідом, а з іншого – усуватиме колізію ст.ст. 127, 365 та 373 КК України.

Література:

1. Мардох Джім. Боротьба з жорстоким поводженням і безкарністю та ефективне розслідування жорстокого поводження. Доповідь по Україні / Джім Мардох. – К. : «К.І.С.», 2010. – 108 с.
2. Міліціонери з Донеччини були засуджені за тортури. 29.12.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1325161772>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн.– К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
4. Проти катувань. Огляд повідомлень про жорстоке поводження і застосування катувань / Довідкове видання. – Х. : Харківська правозахисна група, «Фоліо», 2001. – 255 с.

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 172-2 КОДЕКСУ
УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
«ПОРУШЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ
СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА»**

Майка Максим Борисович

помічник адвоката, студент юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

В Україні корупція є однією з проблем, які потребують невідкладного розв'язання, оскільки створюється значна загроза реалізації принципу верховенства права, завдається шкода справі забезпечення захисту прав і свобод громадян, гальмується розвиток соціального прогресу і становлення громадянського суспільства. З метою більш ефективного забезпечення захисту інтересів громадян та суспільства від корупційних посягань, у квітні 2011 року антикорупційне законодавство в Україні зазнало суттєвого реформування. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції»(далі - Закон) окреслив принципово нові підходи до визначення складу корупційного правопорушення, кола відповідальних осіб, обмежень щодо одержання дарунків і не тільки. На протязі останніх місяців даний нормативний акт став одним з основних предметів дискусійного обговорення юридичною спільнотою. Глибокий теоретичний аналіз норм Закону проведений адвокатом О.Бабич, юристом-практиком Л. Санжаровською-Гурлач, депутатом ВРУ В.Бондиком дозволив правникам виявити, як найбільш прогресивні норми, так і значні прогалини у новелах антикорупційного законодавства України[2]. Особливої актуальності набуває проблема застосування ст.172-2 КУпАП, яка передбачає відповідальність за порушення особою встановлених законом обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди.

По-перше, аналіз судової практики свідчить, що суттєвою прогалиною антикорупційного законодавства є відсутність чіткого розмежування понять «неправомірна вигода» та «хабар». В окремих випадках кваліфікацію діяння особи за статтею 172-2 КпАП ускладнює конкуренція норм адміністративного права щодо одержання неправомірної вигоди та статті 368 Кримінального кодексу України, оскільки склад злочину «Одержання хабара» фактично містить спільні ознаки правопорушення із статтею 172-2 КУпАП[1]. Такого роду

неузгодженість у законодавстві на підставі статті 62 Конституції України дозволяє стверджувати про декриміналізацію хабарництва предметом якого є матеріальні цінності у межах п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (станом на 1 квітня 2012 року – 2735 гривень).

По-друге, неоднозначною є практика визнання особи суб'єктом правопорушення передбаченого статтею 172-2 КУпАП, який повинен відповідати ознакам пунктів 1-3 частини першої статті 4 Закону[1]. Так, Постановою Сімферопольського районного суду автономної Республіки Крим від 22.08.2011 року у справі № 3-1785/2011 винним у одержанні неправомірної вигоди визнано лікаря загальної практики – сімейного лікаря Миколаївської лікарської амбулаторії, який, на думку суду, відноситься до посадових осіб юридичних осіб публічного права. На відміну від наведеного судового рішення, Постановою Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 30.08.2011 року у справі 3-2844/11 не визнано суб'єктом корупційного правопорушення за ст.172-2 КУпАП лікаря кабінету ультразвукової діагностики центральної районної лікарні, оскільки відповідно до статті 2 Закону України «Про державну службу» лікар загальної практики не є посадовою особою[2].

По-третє, для кваліфікації діяння особи за ст.172-2 КУпАП необхідним є встановлення прямого умислу на використання саме службового становища суб'єктом правопорушення з метою одержання неправомірної вимоги[1]. Для прикладу, Постановою по справі № 33-214/11 Апеляційний суд Тернопільської області не знайшов складу правопорушення передбаченого ст.172-2 КУпАП у діях начальника відділу з питань надзвичайних ситуацій Лановецької райдержадміністрації Тернопільської області, який з усного дозволу голови районної ради провів святкування власного Дня народження на базі комунального оздоровчого табору без укладення договору оренди чим завдав державі збитків у розмірі 217 грн. Оскільки підставою для такого роду неправомірної вигоди стало використання особистої ділової репутації, авторитету та дружніх стосунків з посадовими особами оздоровчого табору, а не службового становища, то у діянні суб'єкта відсутня суб'єктивна сторона складу правопорушення. Крім того, Постановою Балаклійського районного суду Харківської області від 18.01.2012 по справі №3/2001/10/2012 виправдано голову сільської ради, що всупереч посадовим повноваженням здійснив преміювання працівників. Такого роду перевищення службових повноважень суб'єкта стало наслідком недосконалого знання підзаконних нормативно-правових актів та не містило умислу на одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

По-четверте, основою доказової бази у справах про одержання неправомірної вигоди є встановлення у діянні особи об'єктивної сторони правопорушення, тобто фіксування безпосереднього факту одержання неправомірної вигоди. У ряді проваджень доказом виступають свідчення особи, яка надавала неправомірну вигоду, проте у такому випадку останню також слід притягувати до відповідальності за статтею 172-3 КУпАП «Пропозиція або надання неправомірної вигоди»[1]. У інших випадках для формування доказової бази використовують оперативно-розшукові заходи (фото-, відео-, аудіофіксацію, передачу мічених грошових знаків), проте відповідно до статті 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такого роду заходи здійснюються в інтересах виключно кримінального судочинства, а у справах про адміністративні правопорушення, в контексті Рішення Конституційного Суду України від 20.10.2011 №12-рп/2011, фактичні дані отримані в результаті оперативно-розшукової діяльності є неналежними доказами[2]. З огляду на наведене, варто звернути увагу на непрофесіоналізм правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії корупції.

Таким чином, наявна судова практика притягнення до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень свідчить про проблеми антикорупційного законодавства не тільки на теоретичному, але й на практичному рівнях. Для підвищення ефективності охорони суспільних інтересів, громадського порядку та безпеки необхідним є прийняття роз'яснень Верховним судом України щодо застосування положень адміністративного права про визнання особи суб'єктом корупційного правопорушення, внесення змін до термінології антикорупційного законодавства, яке б розмежувало поняття «неправомірної вигоди» та «хабара», підвищення професійного рівня працівників правоохоронних та правозахисних органів для формування належної доказової бази у справах про корупційні правопорушення.

Ніколо Макіавеллі стверджував: «Корупція – це та смертельна хвороба суспільства, яка поволі веде до його руйнування». Для подолання цього суспільно-негативного явища у першу чергу українцям потрібно зрозуміти, що проблема корупції повинна і може бути розв'язана, а те наскільки ефективно та швидко це буде зроблено залежить тільки від нас самих.

Література:

1. Про засади запобігання і протидії корупції/ Закон України від 07.04.2011// Відомості Верховної Ради України. – 2011. - N 40. - ст.404
2. Правовий аналіз Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні» [Електронний ресурс]/ Бабич О. Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/cations/pub-622/>. - 10.08.2011.

ПОНЯТТЯ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

Найда Ірина Вініамінівна

студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

У юридичній науці за радянських часів при аналізі проблеми участі громадян в управлінні державними справами здебільшого ототожнювалися поняття “участь в управлінні державними справами” та “участь у державному управлінні”, і дослідження присвячувалися саме останньому. Так, більшість учених у своїх працях вживали ці два поняття як взаємозамінні [1, 33].

У сучасній юридичній науці поняття “управління державними справами” та “державне управління” розмежовуються по-іншому, що зумовлено кардинальними змінами, які відбулися на пострадянському просторі. Сьогодні прийнято розподіляти соціальне управління на громадське, яке здійснюється органами місцевого самоврядування, об’єднаннями громадян, іншими недержавними організаціями, та державне, під яким розуміється специфічний вид державної діяльності – виконавча діяльність, функціонування якої пов’язане з формуванням особливої правової галузі – адміністративного права. “Державне управління” як адміністративно-правове поняття – це певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий і розпорядчий характер, йому властиві всі основні ознаки виконавчої влади, і домінуючим у його правовому регулюванні є адміністративне право [2, 120]. Тому участь у державному управлінні необхідно розуміти як активність громадян з метою впливу тільки на сферу виконавчо-розпорядчої діяльності органів державного апарату.

Поняття ж “управління державними справами” є набагато ширшим та уособлює поняття “державне управління” в широкому розумінні як “державну діяльність із упорядкування суспільних відносин, яка включає різні її сфери: законодавчу, виконавчо-розпорядчу діяльність та правосуддя” [2, 120]. Тобто державне управління – складова частина управління державними справами, останнє поняття є більш широким і узагальнюючим. Управління державними справами здійснюється державними органами всіх гілок влади, у тому числі тих, що не входять у загальновизнаний тріумвірат “законодавча – виконавча – судова” (тобто Президентом України, прокуратурою, Конституційним Судом України тощо), у ньому беруть участь громадяни та їх об’єднання.

Таке розмежування понять “управління державними справами” та “державне управління” має наслідком залежність: із зафіксованого у ст. 38

Конституції України права брати участь в управлінні державними справами походить одне з найважливіших у галузі адміністративного права суб'єктивних прав громадян – право брати участь у державному управлінні. Останнє право вужче за конституційне право на участь в управлінні, “поглинається” ним, а реалізуються вони у тісному взаємозв'язку і єдності.

Конституція України (ч.1 ст. 38), закріплюючи, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, не уточнює загальні форми такої участі. Очевидно, громадяни України можуть брати участь в управлінні державними справами як безпосередньо (на виборах, референдумах тощо), так і через своїх представників. Важливо розрізняти ці дві форми громадянської участі.

У сучасній науці конституційного права представниками народу звичайно вважають народних депутатів України, що виходить зі статусу Верховної Ради України як єдиного представницького і законодавчого органу всього народу. Але народні депутати – представники народу лише в законодавчій гілці влади. Установча ж влада українського народу, за твердженням Ю.М. Тодики, “є джерелом і основою співробітництва розподілених державних влад... Усі гілки державної влади походять від установчої влади народу” [4, 101]. Таким чином, у широкому аспекті, з точки зору участі громадян в управлінні всіма державними справами, необхідно говорити про представництво громадян в органах усіх гілок державної влади.

Зокрема, представництво громадян України в органах виконавчої влади реалізується за допомогою рівного права доступу громадян до державної служби. Відповідно до ст. 1 Закону України “Про державну службу”, державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів (ч. 1).

Щодо судової влади, то відповідно до Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (ч. 4 ст. 124). Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні (ст. 127). Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних (ч.2 ст. 129). Судді та залучені у визначених законом випадках для здійснення правосуддя представники народу є носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади. “Представниками народу” вважають народних засідателів та присяжних. В Україні вони поки що існують тільки теоретично: під час виконання своїх обов'язків у суді вони

тимчасово здійснюють функції представників влади в силу спеціального повноваження, передбаченого процесуальним законодавством.

Стосовно участі громадян в управлінні через представників привертає увагу також твердження, що безпосередня участь громадян в управлінні справами держави здійснюється не тільки через їх волевиявлення на виборах, референдумах, але й шляхом особистої участі в роботі органів законодавчої, виконавчої або судової влади. На практиці дуже важко відокремити суб'єктів здійснення управління державою та суб'єктів участі в управлінні державними справами, через досить умовну межу між здійсненням управління та участю у його здійсненні.

Участь громадян в управлінні державними справами має відбуватися на всіх стадіях реалізації державного рішення (законодавчого, виконавчого чи судового): на стадії його ініціювання і розробки (всенародне обговорення, народна законодавча ініціатива, звернення громадян), прийняття (референдум, участь народних засідателів у здійсненні правосуддя), здійснення (вважається, що громадяни імовірноше будуть виконувати державні рішення, закони, прийняті за їх участю) та громадський контроль за втіленням державних рішень.

Враховуючи вищенаведене, можна запропонувати наступне визначення: **участь громадян України в управлінні державними справами** – це активна, публічна, добровільна, цілеспрямована, законна діяльність громадян України у сфері здійснення державної влади, що гарантована закріпленням у Конституції України відповідного суб'єктивного права, і яка має на меті формування та контроль за діяльністю державних органів усіх гілок державної влади, вплив на прийняття, виконання та контроль за реалізацією державних рішень для втілення громадянами своїх суспільно значущих інтересів і забезпечення нормального функціонування, стабільного розвитку та соціального порядку в державі.

Література:

1. Грабильников А.В. Поняття конституційного права громадян України «брати участь в управлінні державними справами». // Часопис Київ. ун-ту права. – 2004. - № 2. – С. 32 – 36.
2. Авер'янов В.Б. Державне управління // Юридична енциклопедія: У 6 т. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т.2. – 1999. – С.119-121.
3. Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 г. // Собрание кодексов Российской Федерации. Официальные тексты: В 2 т. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2001. – Т.1. – С.1-47.
4. Тодика Ю.М. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина // Конституційне право України: Підручник / За ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. – К.: Ін Юре, 2002. – С. 117-174.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Співак Марина Вікторівна

кандидат юридичних наук, викладач кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

В Україні почались радикальні перетворення в усіх сферах державного і суспільного життя, які, звичайно, не могли не торкатись охорони здоров'я. Українська охорона здоров'я потребує докорінних та виважених змін, які необхідно спрямувати на збереження і зміцнення життя й здоров'я населення і створення належних умов для реалізації конституційного права на охорону здоров'я у нашій державі. В умовах формування правової соціальної держави реалізація політики держави, що спрямована на охорону здоров'я населення і реформування системи охорони здоров'я, можлива лише шляхом прийняття належної нормативно-правової бази. Масив державних офіційних документів, є доволі громіздким, розрізненим і недостатньо практичним для широкого користування. Удосконалення організації законодавства з охорони здоров'я населення має починатися з його систематизації та кодифікації з метою усунення надмірної множинності офіційних державних документів і створення у структурі національного законодавства великих блоків нормативного матеріалу за відповідним об'єктом правового регулювання як вихідної бази для кодифікаційної роботи.

Важливе значення для захисту права громадян на охорону здоров'я мають норми, закріплені у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Норми, що містяться у главі 5 Кодексу присвячені питанням адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони праці та здоров'я населення. Зокрема, зазначена глава Кодексу передбачає адміністративну відповідальність за: порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм (ст. 42); виробництво, заготівлю, реалізацію: сільськогосподарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації (ст. 42-1); заготівлю, переробку або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 42-2); виробництво, зберігання, транспортування або реалізацію продуктів харчування чи продовольчої сировини, забруднених мікроорганізмами та іншими біологічними агентами понад гранично допустимі рівні (ст. 42-3); незаконні вироблення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44); ухилення осіб, хворих на наркоманію, від медичного огляду чи медичного обстеження на наявність наркотичного

сп'яніння (ст. 44-1); ухилення від обстеження і профілактичного лікування осіб, хворих на венеричну хворобу (ст. 45); порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської крові та (або) її компонентів і препаратів (ст. 45-1); умисне приховування джерела зараження венеричною хворобою (ст. 46); порушення вимог режиму радіаційної безпеки в місцевостях, що зазнали радіоактивного забруднення (ст. 46-1); порушення встановлених законодавством вимог щодо заняття народною медициною (цілительством) (ст. 46-2) [1]. Пропонуємо поділяти нормативно-правові акти, що визначають адміністративну відповідальність за порушення в галузі охорони здоров'я населення, за видами проступків, які містяться в КУпАП:

- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за виробництво, заготівлю, реалізацію сільськогосподарської продукції, яка містить хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за заготівлю, переробку або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за виробництво, зберігання, транспортування або реалізацію продуктів харчування чи продовольчої сировини, забруднених мікроорганізмами та іншими біологічними агентами понад гранично допустимі рівні;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за незаконні вироблення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за ухилення осіб, хворих на наркоманію, від медичного огляду чи медичного обстеження на наявність наркотичного сп'яніння;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за ухилення від обстеження і профілактичного лікування осіб, хворих на венеричну хворобу;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської крові та (або) її компонентів і препаратів;

- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за умисне приховування джерела зараження венеричною хворобою;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки в місцевостях, що зазнали радіоактивного забруднення;
- нормативно-правові акти, що регулюють адміністративну відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо заняття народною медициною (цілительством).

Реалізація адміністративно-правових норм – це процес практичного втілення у життя приписів, що містяться в адміністративно-правових нормах. Розрізняють чотири основні способи реалізації адміністративно-правових норм: дотримання, виконання, використання та застосування.

Адміністративно-правові норми передбачають взаємні обов'язки і права сторін, а також їх відповідальність у разі неналежного виконання обов'язків або порушення (неправильного використання) прав. Вони визначають обов'язки сторін не тільки в межах конкретних управлінських відносин (обов'язки однієї сторони перед іншою), а й перед державою та суспільством, а також засоби, що забезпечують її виконання і гарантують використання наданих прав. Аби регулюючий вплив адміністративного права стосовно суспільних відносин, що становлять його предмет, дійсно мав місце, потрібно, щоб реалізувалися норми адміністративного права. Це досягається шляхом втілення на практиці правил поведінки, що містяться у нормах права. Лише тоді норми адміністративного права реалізуються у свідомо-вольовій діяльності людей.

Адміністративне нормотворення стає важливим і необхідним елементом регулювання галузі охорони здоров'я населення. Норми адміністративного права домінують серед інших правових норм, які регулюють відносини у сфері охорони здоров'я населення.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення <http://zakon.nau.ua/doc/?code=80731-10>.
2. Правове регулювання адміністративної відповідальності в галузі охорони здоров'я населення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. В. Співак; Нац. акад. внутр. справ. — К., 2010. — 17 с

**ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ
ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ**

Грибан Ілона Володимирівна

студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

*«Демократія як форма життя не може стояти на місці.
Щоб жити, їй необхідно розвиватися
відповідно до змін, які або вже здійснили,
або які тільки будуть здійснені»
Джеймс Дьюї*

Пакет соціальних реформ, зокрема пенсійна реформа, не існує у вакуумі – він повинен втілюватися в життя комплексно, разом з податковою, економічною, адміністративною та іншими реформами.

Пенсійна реформа повинна відбутись, її треба провести незалежно від того якою буде пенсійна система в кінцевому результаті - стабільна солідарна або накопичувальна. У світі є приклади, коли як за однієї, так і за іншої системи люди задоволені тим, наскільки вони забезпечені після виходу на пенсію. Не можна затягувати з реформами: станом на 2025р. чверть населення становитимуть пенсіонери, а в 2050р. – третина.

На сьогоднішній день, за підрахунками соціальних опитувань, 35% громадян вважають, що проведення реформ в Україні можливе лише за авторитарної системи, а 65% - за демократичної. На мою думку, не важливо за якої системи будуть проводитись реформи, важливо, щоб вони були соціально спрямовані.

Загальний шлях вирішення проблем – Верховна Рада України повинна діяти злагоджено (всі політичні сили разом). Не повинно бути внутрішньої боротьби за владу, ніхто у Верховній Раді не повинен розглядати свою посаду як місце, за допомогою якого можна «завоювати» владу та певні «привілеї» для себе, щоб отримати потім з цього вигоду та прибутки.

У нас до цього часу функціонують окремі радянські інституції (а саме структура державно-владних органів), які здійснюють владу в демократичних умовах. Як наслідок - бездіяльність: вони не можуть ефективно керувати суспільством, у тому числі ринковою економікою, в сучасних реаліях та вимогах сьогодення.

Як один з варіантів вирішення проблеми дефіциту Пенсійного фонду - це передача земель сільськогосподарського призначення у господарське

відання чи оперативне управління Пенсійного фонду України із Фонду державного майна. Звичайно, реалізувати це можна лише за рахунок реформування державного сектора економіки. І коли вказані землі будуть здаватися в оренду з умовою отримання доходів Пенсійним фондом, відразу зникне проблема дефіциту бюджетних коштів при виплаті пенсій.

У розвинених країнах проведення реформ проводиться за такою схемою:

«зелена книга» – книга проблем; «біла книга» – книга рішень; тільки після цього обговорюють законопроект та реалізують його – у нас все навпаки.

Як можуть виходити на пенсію за виконання однієї і тієї ж канцелярської роботи жінки-працівники паспортних відділів міліції, відпрацювавши 20 років (тобто в 40-45 років на пенсію за вислугу років), а працівники приватних структур за умови виконання такої ж роботи – у 55 років? Чому одним після виходу на пенсію виплачують 80-90% від розміру заробітної плати, а деяким - 40-45%? Чи може таке бути в раціональному суспільстві?

В європейських країнах накопичувальна пенсійна система найбільше постраждала від економічної кризи – втратила близько 40-50% своїх заощаджень. Але вона ефективна – проте чи варто людям свої кровно напрацьовані гроші віддавати фактично в «безвідсотковий депозит» комерційним банкам України як мінімум на 25 років, які можуть розпоряджатися цими коштами протягом всього періоду.

Що заважає реформам? – Безкарність тих, хто проводить реформи... Депутати повинні самі прийняти Закон, яким була б передбачена солідарна відповідальність всіх членів ВР за проведені ними реформи та за їх діяльність.

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

Залізняк Віталій Анатолійович

*кандидат юридичних наук, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

Соціальне партнерство в Україні закріплено в національних законодавчих та нормативних актах, які регулюють соціально-трудові відносини. Це законодавство розроблялося на основі ратифікованих Україною конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці. Слід зазначити, що у західних країнах для означення явища, яке ми називаємо соціальним партнерством, використовуються такі терміни як соціальний діалог, двох або тристоронні консультації суб'єктів трудових відносин.

Можна сказати, що Міжнародна організація праці є спеціалізованою установою, що проголосила своєю метою вивчення і покращання умов праці та життя трудящих шляхом вироблення конвенцій і рекомендацій з питань саме трудового законодавства, то всі її конвенції і рекомендації стосуються соціально-трудових відносин. Однак деякі з них спеціально розроблені для сприяння поширенню соціально-договірного процесу в світі.

Розбудова правових засад соціального партнерства в Україні почалася з прийняття в 1991 р. Закону України "Про зайнятість населення". Ст. 17 цього Закону передбачено для підготовки погоджених рішень щодо здійснення політики зайнятості створення координаційних комітетів сприяння зайнятості з представників профспілок, органів державного управління та підприємців. Першим органом соціального партнерства став Український координаційний комітет сприяння зайнятості населення — постійно діючий тристоронній орган, утворений на громадських засадах з метою підготовки і прийняття погоджених рішень з питань політики зайнятості в країні.

Важливим питанням у системі соціального партнерства є розподіл учасників переговорів (суб'єктів). В Україні держава бере активну участь в соціальному партнерстві на національному, регіональному і галузевому рівнях, виконуючи функції гаранта, контролера, арбітра і ін.

Як гарант основних громадянських прав держава організовує, координує і регулює соціально-трудові відносини. У межах цієї функції держава розробляє правові основи і організаційні форми соціального партнерства, правила і механізми взаємодії сторін, встановлює обґрунтовані розміри стандартів (мінімальної заробітної плати, соціальних пільг і гарантій). У межах цієї функції держава може виступати як незалежний регулятор соціально-трудових відносин, встановлюючи юридичні рамки, які захищають права профспілок і трудящих і закладають організаційні та процедурні основи колективних переговорів і вирішення трудових конфліктів. При виникненні трудових конфліктів унаслідок проведення переговорів і тлумачення положень угод і договорів держава бере на себе функцію арбітра — сприяє вирішенню конфліктів через примирливі і арбітражні процедури [4].

Подальшим розвитком інституціональних і процедурних основ соціально-трудового партнерства стало прийняття в липні 1993 р. Закону України "Про колективні договори і угоди", розробленого з частковим урахуванням міжнародного досвіду, норм і положень конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці. Цим законом визначені сфери укладання колективних договорів і угод, суб'єкти переговорів, порядок ведення колективних переговорів і врегулювання розбіжностей,

процедура підписання колективних договорів і угод, відповідальність сторін та інші норми [5].

На думку більшості вчених найважливішим елементом системи соціального партнерства, що забезпечує її дієвість і мобільність, є механізм партнерських відносин, основу якого складають способи, процедури, форми, методи взаємодії, система контролю виконання прийнятих договорів та угод, організаційно-функціональні структури.

Механізм соціального партнерства характеризується постійним переговорним процесом, нормативно-правовим, організаційним та політико-ідеологічним забезпеченням, нормативним встановленням процедур узгодження інтересів, участю представників громадських об'єднань у розробці договорів і угод.

Виходячи із викладеного, дослідники вищезазначеної проблематики висловлюють різні думки, стосовно організаційного забезпечення механізму соціального партнерства, що включає в себе діяльність узгоджувальних і примирних комісій, трудового арбітражу, експертних аналітичних та консультативних труп, контроль за виконанням угод, застосування санкцій, створення системи науково-методичного, кадрового й інформаційного забезпечення[5].

Важливою складовою соціального партнерства є переговорний процес, в ході якого всіма учасниками на основі рівноправності сторін спільно виробляються рішення. При постійній відмінності, а часто й суперечності інтересів сторін, переговорний процес є найраціональнішим способом досягнення взаємоприйнятних результатів.

Література:

1. Кодекс законів про працю України;
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 № 803-XII;
3. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 № 3356-XII;
4. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. посібник /За заг. ред. проф. Качана Є. П. – Тернопіль: ТДЕУ, 2006. – 373 с.;
5. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Підручник для ВНЗ (затв. МОН України), 4-е вид. - К: Знання, 2009. – 390 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТЕХНОГЕННО
ЗАБРУДНЕНИХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ**

Басай Роксолана Михайлівна

здобувач кафедри цивільного та господарського права і процесу Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Правова охорона техногенно забруднених земель, з одного боку, є важливою складовою охорони навколишнього природного середовища та охорони земель в цілому, а з іншого боку – має свої характерні особливості.

Аналізуючи охорону техногенно забруднених земель через призму охорони земель в цілому, слід зазначити, що правовідносини, які виникають з приводу охорони відповідних земель є складовою частиною державної політики, основні принципи якої спрямовані на забезпечення охорони земель як основного національного багатства Українського народу; пріоритету вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу та основного засобу виробництва; нормування і планомірного обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси; поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель; публічності у вирішенні питань охорони земель, використання на це коштів відповідних бюджетів; відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства у сфері охорони земель; спеціального правового регулювання у сфері охорони земель [1, с.164].

Шемшученко Ю.С. розглядає правову охорону через призму охорони навколишнього природного середовища. На його думку, правова охорона навколишнього природного середовища – це система державних і громадських заходів щодо управління цілеспрямованою організацією цього середовища, збереження природного комплексу і раціонального використання природних ресурсів з метою безперервного розвитку народного господарства країни і на цій основі максимально повного задоволення матеріальних і духовних потреб людини [2, с.21].

З токи зору Н.Т. Осіпова, правова охорона навколишнього середовища являє собою встановлений державою об'єм прав і обов'язків суб'єктів права в їх відношенні до навколишнього природного середовища, це правила поведінки, обов'язкові для всіх членів суспільства, виконання яких виключає порушення екологічної рівноваги в процесі природокористування і тим самим не призводить до негативних

наслідків для нормального розвитку та існування спілкування з навколишнім середовищем. [3, с.50].

Є.Н. Колотинська дане поняття визначає як сукупність юридичних норм, які прийняті або санкціоновані державою до виконання і направлені на охорону природи [4, с.6].

Аксеньюнок Г.О. розглядає правову охорону через призму правової охорони земель. На її думку, правова охорона земель – це система юридичних заходів, спрямованих на збереження, відновлення і покращення якісного стану поверхні Земної кулі в межах відповідної території [5, с.287]. При цьому, автор підкреслює, що дана система заходів безпосередньо не спрямована на охорону права власності на землю і права землекористування, але тісно пов'язана з нею. Коли охороняється якісний стан земної поверхні, це означає, що земля охороняється всебічно, а до юридичних заходів належать такі як: правотворчий процес в даній галузі відносин; правові норми, що вміщують відповідні вимоги екологічного характеру та адресовані суб'єктам права; діяльність підприємств, установ, організацій та громадян по добровільному виконанню цих вимог; діяльність правозастосовуючих державних органів з приводу примусового виконання зазначених вимог зобов'язаними суб'єктами [5, с.287-288]. В даному випадку, слід підкреслити, що юридичні заходи і методи охорони права власності на землю в повній мірі не відображають юридичну сутність охорони земель в цілому, в тому числі і техногенно забруднених.

Як бачимо, в юридичній літературі існують різні наукові підходи щодо визначення поняття правової охорони та її особливостей. Як правило вони зводяться до розуміння правової охорони у трьох значеннях: 1) як складової частини охорони навколишнього природного середовища; 2) як сукупності певних заходів, способів або засобів охорони; 3) як сукупність правових норм, встановлених державою, права та обов'язки і певні правила поведінки.

Характеризуючи охорону техногенно забруднених земель з точки зору складової охорони навколишнього природного середовища, не можна не згадати й те, як співвідноситься дане поняття із правом громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище. Дане право відноситься до основних (фундаментальних) природних прав, яке притаманне людині з моменту його народження. Це фактично право кожного громадянина вимагати дотримання еколого-правових приписів, якому відповідає обов'язок кожного і держави по його забезпеченню [6, с.85-86].

Право кожного громадянина на безпечне навколишнє природне середовище означає можливість проживання в такому природному середовищі, яке не завдає шкоди життю і здоров'ю людині, а у разі виникнення таких загроз, підлягатиме обов'язковому захисту з боку

держави. При цьому, враховуючи, що однією із особливих ознак техногенно забруднених земель є негативний вплив на довкілля і здоров'я людей, охорона таких земель буде складовою механізму гарантування безпечного для життя і здоров'я навколишнього природного середовища в цілому. В такому випадку, господарська діяльність людини, призводить до деградації техногенно забруднених земель та негативного впливу, і створює загрозу заподіяння шкоди або заподіює шкоду довкіллю, життю і здоров'ю людей.

Більше того, на з'ясування особливостей охорони техногенно забруднених земель впливає і загальне визначення охорони природи, запропоноване В.Л. Мунтяном. Поняття «охорона природи» з одного боку розуміється ним як охорона окремих ділянок або об'єктів природи, що мають наукову, культурну чи іншу цінність. З іншого боку, у більш широкому розумінні – це охорона всього природного комплексу, постійна і всебічна діяльність по захисту всіх природних ресурсів на основі їх перспективного використання за допомогою активного втручання в природні процеси і можливого регулювання [7, с.14].

Законодавче визначення поняття «охорона земель» в цілому зводиться до того, що охорона земель також являє собою систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісгосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісгосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [8, 9].

У ЗК України питанню техногенно забруднених земель присвячено Главу 27, норми якої містять тільки загальні підходи щодо визначення поняття техногенно забруднених земель та особливостей використання техногенно забруднених земель сільськогосподарського призначення, і зовсім не містять спеціальних вимог щодо особливостей охорони техногенно забруднених земель зокрема. Однак, у даному нормативно-правовому акті повною мірою не відображено сутність та особливості правової охорони техногенно забруднених земель в Україні. З приводу цього, доцільно було б прийняти ЗУ «Про охорону техногенно забруднених земель», в якому і присвятити окремий розділ щодо охорони відповідних земель, який би включав поняття, цілі, завдання та систему спеціальних заходів охорони техногенно забруднених земель.

Отже, враховуючи вищевикладене, положення чинного законодавства та існуючі наукові доробки, можна виділити наступні особливості правової охорони техногенно забруднених земель: 1) є

складовою правової охорони навколишнього природного середовища та правової охорони земель; 2) об'єктом правової охорони є техногенно забруднені землі; 3) характеризується екологічним спрямуванням; 4) спрямовує свою дію на попередження погіршення якісного стану земель або відновлення порушеного природного стану земель; 5) реалізується загальними та спеціальними заходами охорони.

Література:

1. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2007. – 445 с.
2. Шемчушенко Ю.С. Организационно-правовые вопросы охраны окружающей среды в СССР / Ю.С. Шемчушенко. – К.: Наукова думка, 1976. – 276 с.
3. Проблемы правовой охраны окружающей среды в СССР / Под ред. Н.Т. Осипова. – Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1979. – 200 с.
4. Колотинская Е.Н. Правовые основы природноресурсовых кадастров в СССР / Колотинская Е.Н. – М., 1986. – 96 с.
5. Общая теория советского земельного права / [ред. Г.А. Аксененок, И.А. Иконичкая, Н.И. Краснов]; Ин-т государства и права АН СССР. – М. : Наука, 1983. – 357 с.
6. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: навчальний посібник / [Гетьман А.П., Шульга М.В., Анісімова Г.В., Соколова А.К.] – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 480 с.
7. Мунтян В.Л. Правова охорона природи Української РСР / В.Л. Мунтян. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1966. – 103 с.
8. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року зі змін. і доп. станом на 1 травня 2009 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – www.rada.gov.ua.
9. Про охорону земель від 19 червня 2003 року № 962-IV // [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – www.rada.gov.ua.

**СТЯГНЕННЯ СУМ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ СПЛАТІ ЗА ПОСЛУГИ
АДВОКАТА У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДІ**

Поліщук Мар'яна Анатоліївна

*факультет соціологій та права Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут»*

Захищаючи свої порушені або оспорювані права і охоронювані законом інтереси у господарському суді, сторони часто витрачають велику суму коштів на послуги представників – адвокатів.

Відповідно до частини 5 статті 4 Господарського процесуального кодексу України (надалі – ГПК України), суми, які підлягають сплаті за послуги адвоката, пов'язані з розглядом справи, покладаються: при задоволенні позову - на відповідача; при відмові в позові - на позивача; при частковому задоволенні позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Таким чином, суд має покласти обов'язок на сторону, вимоги якої не задоволені, відшкодувати іншій стороні кошти, потрачені на послуги адвоката, та пов'язані з захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів. Хоча ця норма прямо передбачена в ГПК України, проте сама процедура стягнення є нелегкою. Так, за даними Єдиного реєстру судових рішень, практика таких стягнень невелика.

Перш за все, необхідно подати до суду клопотання про стягнення з протилежної сторони сум за послуги адвоката (надалі - клопотання). До такого клопотання потрібно долучити наступні документи, що підтверджують витрату сум за послуги адвоката:

- довіреність (або належним чином засвідчена її копія) на представництво інтересів сторони у господарських судах України, зокрема і у даній справі;
- якщо особу представляє адвокат, що є працівником та входить до складу певного адвокатського об'єднання - то довідку такого адвокатського об'єднання, що підтверджує вищевказане;
- належним чином засвідчену копію свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю - документ, що підтверджує право на ведення адвокатської діяльності;
- підписаний договір про надання юридичних послуг;
- документи, що підтверджують факт виконання юридичних послуг: акт прийому-передачі виконаних послуг, відповідно до якого адвокатське об'єднання надало належним чином, а сторона прийняла та

оплатила згідно з відповідними рахунками адвокатські послуги з представництва її інтересів у судовій справі або ж відповідні прибуткові касові ордери та квитанції до таких прибуткових касових ордерів.

Проте, необхідно пам'ятати, що суд може зобов'язати винну сторону виплатити не всю суму, витрачену на послуги адвоката, а її частину. Так, згідно з пунктом 12 роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 04.03.98 №02-5/78 «Про деякі питання практики застосування розділу VI ГПК України», вирішуючи питання про розподіл судових витрат, господарський суд має враховувати, що розмір відшкодування названих витрат, крім державного мита, не повинен бути неспіврозмірним, тобто явно завищеним. За таких обставин суд з урахуванням обставин конкретної справи, зокрема, ціни позову, може обмежити цей розмір з огляду на розумну необхідність судових витрат для даної справи». Абзацом 3 пункту 11 інформаційного листа Вищого господарського суду України від 14.12.2007 №01-8/973 «Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм процесуального права», за яким у визначенні розумно необхідного розміру сум, які підлягають сплаті за послуги адвоката, можуть братися до уваги, зокрема: час, який міг би витратити на підготовку матеріалів кваліфікований фахівець; вартість оплати відповідних послуг адвокатів, яка склалася в країні або в регіоні; наявні відомості органів статистики або інших органів про ціни на ринку юридичних послуг; тривалість розгляду і складність справи тощо. Докази, які підтверджують розумність витрат на оплату послуг адвоката, повинна подавати сторона, що вимагає відшкодування таких витрат.

Таким чином, подавши усі необхідні документи, з протилежної сторони можна стягнути повну суму, потрачену на послуги адвоката, або її частину.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБІВ

Руденко Людмила Дмитрівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права
економіко-правового факультету Донецького національного університету*

Левенець Наталія Віталіївна

*студентка магістратури економіко-правового факультету Донецького
національного університету*

Розвиток діяльності клубів в Україні набуває великого значення в світлі забезпечення конституційних прав громадян на задоволення їх

культурних потреб. За останні роки, в умовах обмеженого бюджетного фінансування, відбулося значне скорочення мережі клубних закладів державної та комунальної форм власності. При цьому рівень матеріально-технічної бази діючих клубних закладів залишається дуже низьким: більшість державних клубних закладів розміщуються в будинках, що перебувають в аварійному стані чи потребують капітального ремонту. Кризовий стан клубної справи позначився і на діяльності дитячих клубів, які відповідно до Закону України від 22 червня 2000 р. «Про позашкільну освіту» [164] входять до системи позашкільної освіти України.

Сучасний стан клубної справи в Україні, з урахуванням існуючих у цій сфері суперечностей, перетворень, а також окремих позитивних зрушень, пов'язаних із виникненням нових форм клубної діяльності, потребує більш пильної уваги і з боку держави, і з боку законодавця. Вважаємо, що потенційні можливості, закладені у механізмі правового регулювання, спроможні позитивно впливати на стан і організацію господарської діяльності клубів. В умовах, що склалися, особливо значення набуває чітке визначення на законодавчому рівні господарської компетенції клубів.

На теперішній час в Україні відсутнє законодавче регулювання господарської діяльності клубів на рівні нормативно-правових актів вищої юридичної сили. Основну частину законодавчої бази клубної діяльності складають підзаконні нормативні акти, серед яких центральне місце займає Тимчасове положення про клубні установи системи Міністерства культури УРСР, затверджене наказом Міністерства культури Української РСР від 29 квітня 1991 року №82 [1]. Зазначений нормативний акт був розрахований на перехідний період, про що свідчить сама його назва. Проте Положення є чинним і сьогодні, хоча більшість його норм не відповідають сучасним вимогам розвитку клубної справи в Україні.

Серед нормативно-правових актів, присвячених клубній справі відсутній базовий закон, який регулював би суспільні відносини у сфері клубної діяльності в цілому та господарської діяльності клубів зокрема. Як вважається, одним із першочергових завдань є розробка Закону України «Про клуби і клубну діяльність». Зазначений закон має відображати господарську діяльність клубу як некомерційної організації, головною метою якої є задоволення духовних потреб громадян. В світлі створення нових форм клубної роботи, на законодавчому рівні доцільно затвердити класифікацію клубів в залежності від цілей та напрямів їхньої діяльності. Причому надана в законодавчому порядку класифікація не повинна носити вичерпний характер. Вона має передбачати можливості для створення нових клубних утворень з урахуванням суспільних потреб і, водночас, бути достатньо докладною для того, щоб спонукати вже на законодавчому рівні до різноманіття клубної діяльності. Розгорнута

класифікація клубних закладів дозволить нормативно відобразити специфіку найбільш важливих груп клубних об'єднань. При цьому, як особливу категорію в законі слід виділити клуби для пенсіонерів, осіб з фізичними вадами, дитячі клуби. Зазначені види клубних закладів потребують особливого, законодавчо закріпленого і гарантованого державою порядку фінансування їхньої діяльності, звільнення від оподаткування.

Вважаємо за доцільне зазначити в Законі України «Про клуби і клубну діяльність» можливість заснування клубів на будь-яких формах власності, передбачених законами України. При цьому засновниками клубів як юридичних осіб можуть виступати відповідні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни. Крім того, окремими статтями в Законі доцільно передбачити порядок створення клубних закладів в Україні, а також їх ліквідації та реорганізації.

Правове забезпечення господарської діяльності клубів повинно проводитися з урахуванням міжнародних стандартів розвитку клубної справи. Зокрема, у Рекомендаціях Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (до яких приєдналась і Україна) «Про забезпечення діяльності закладів культури клубного типу держав-учасниць СНД» (Санкт-Петербург, 17 лютого 1996 р.) [2], у яких зазначається, що за допомогою законодавчих актів парламенти й уряди держав-учасниць СНД мають:

- прагнути забезпечувати рівні економічні можливості для всіх підприємств, закладів культури клубного типу незалежно від їхньої відомчої належності та форми власності; встановлювати за рахунок бюджетів часткову компенсацію витрат на комунальні послуги, а також пільгові тарифи на оренду плати, електричну та теплову енергію, газ та інші види палива, що використовуються підприємствами, організаціями та закладами культури;

- встановити пільгове оподаткування на доходи та кошти юридичних і фізичних осіб, що спрямовуються на підтримку і розвиток діяльності закладів культури клубного типу, самодіяльної художньої творчості;

- звільнити підприємства, заклади і організації культури, а також підприємства і організації, що мають на балансі заклади культури клубного типу, від сплати податків на майно та прибуток в частині коштів, що спрямовуються на здійснення діяльності у сфері культури;

- не допускати перепрофілювання, зміни основної діяльності закладів культури клубного типу; прагнути збереження соціальних гарантій працівникам цих закладів.

Таким чином, для удосконалення правового забезпечення

господарської діяльності клубів є доцільною розробка Закону України «Про клуби і клубну діяльність», в якому закріпити розгорнуту класифікацію клубних закладів, порядок їх створення, реорганізації та ліквідації, встановити пільги для клубних закладів щодо орендної плати, оплати електричної, теплової енергії, газу, щодо оподаткування результатів діяльності клубних закладів.

Література:

1. Тимчасове положення про клубні установи системи Міністерства культури УРСР, затв. наказом Міністерства культури Української РСР від 29.04.1991 р. № 82 // Українська культура в законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах (1991-1998): Інформ. видання Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв – Вип. III. / Уклад.: Липовський В.В., Мироненко А.Ф. – К., 1999. – 146 с. – С.53-58.
2. Рекомендації Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав «Про забезпечення діяльності закладів культури клубного типу держав-учасниць СНД» [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http:// www.kulturaportal.ru/tree/laws/final.jsp?pub_id=22244&rubric=_id=10041](http://www.kulturaportal.ru/tree/laws/final.jsp?pub_id=22244&rubric=_id=10041).

**ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОЛІЗІЙ ЗАКОНОДАВЧОГО
ВРЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ НА СЛУЖБОВИЙ ТВІР**

Алімов Зєні Алімович

студент Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Чинна Конституція України проголошує, що права людини є непорушними та невід'ємними. Реалізація цих положень можлива лише за наявності чітко сформованої нормативної бази. Однак, всім нам відомо що коли не має достатньо сформованої законодавчої бази, або коли між нормами які регулюють однорідні відносини існують певні суперечності, то такі норми унеможливають врегулювання цих відносин належним чином, що у майбутньому призводить до порушення прав людини.

Ст. 54 Конституції України гарантує кожній особі захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1]. Але склалося так, що певні відносини в сфері інтелектуальної власності у зв'язку з колізіями чинного законодавства, не можуть врегулювати ці відносини належним чином.

Актуальність теми пов'язується з тим, що на сьогоднішній день норми, які регулюють відносини щодо майнових прав інтелектуальної власності на службовий твір мають певні суперечливості. Одні норми стоять на захисті прав робітника, та визначають, що майнові права інтелектуальної власності на службовий твір належать як робітнику так і роботодавцю спільно, інші - на стороні роботодавця, і визначають, що майнові права інтелектуальної власності на службовий твір належать виключно роботодавцю. У зв'язку з чим на практиці виникають проблеми, пов'язані з тим як застосувати ці норми щоб не порушити прав як робітника так і роботодавця.

Ч. 2 ст. 429 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) встановлює, що - майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором[2].

Аналізуючи цю норму вчений, Харітонов Є.О. визначає, що майнові права інтелектуальної власності на службовий твір належать робітнику та роботодавцю сумісно але не однаково[5].

Але така точка зору є трохи не виправданою. Відомо, що створюючи твір робітник (автор) використовує результати своєї інтелектуальної

творчої діяльності, а роботодавець приймає участь лише у формі матеріального та технічного забезпечення. Враховуючи те, що вклад автора містить не майновий характер, а вклад роботодавця - майновий, виникає проблема щодо їх оцінки та визначення обсягу майнових прав на такий твір. Тому, відзначений підхід щодо розуміння зазначеної норми є не дуже вдалим.

Розкриваючи зміст цієї норми ми приходимо до того, що законодавець, виражаючи свою волю, в першу, чергу наділяє як робітника, так і роботодавця однаковим обсягом майнових прав на службовий твір, і лише, у другу чергу надає можливість самостійно визначитись з обсягом майнових прав, шляхом складання договору.

Ч.2 ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає інший порядок розподілу майнових прав на службовий твір, та встановлює, що виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем[3].

Такий підхід що до розподілу майнових прав між робітником та роботодавцем звужує обсяг майнових прав автора, а також призводить до неможливості об'єктивного розподілу між ними цих прав.

Не може залишатися поза увагою і Постанова Пленуму Верховного суду України №5 від 04.06.2010р. (далі постанова пленуму ВСУ) яка в п. 24 передбачає порядок розподілу майнових прав інтелектуальної власності на службовий твір між робітником та роботодавцем, та встановлює, що якщо в трудовому або цивільно-правовому договорі між працівником і роботодавцем не передбачений інший порядок здійснення майнових прав на створений об'єкт, то вони мають спільні права як на отримання свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір, так і на використання такого об'єкта. Порядок здійснення майнових прав на такий об'єкт може бути врегульований цивільно-правовим договором[4]. Встановлення в постанові пленуму ВСУ такого порядку розподілу майнових прав між робітником та роботодавцем, безпосередньо впливають зі ст. 41 Конституції України. в якій зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

У такий спосіб, положення ст. 41 Конституції України гарантують, що кожній особі без перешкод може вільно розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Тому, в зв'язку з цими положеннями, автору, завжди буде належати майнове право інтелектуальної власності на службовий твір, і лише за наявності згоди автора, шляхом складання договору може встановлюватись інший

порядок розподілу майнових прав інтелектуальної власності на службовий твір, між робітником та роботодавцем.

Таким чином можна побачити що колізія, яка виникла між нормами ЦК України, та нормами ЗУ «Про авторське право і суміжні права» щодо врегулювання майнових відносин на службовий твір між автором та роботодавцем, безпосередньо пов'язана з тим, що норма яка була зазначена в ЗУ «Про авторське право і суміжні права» була прийнята раніше ніж чинні Конституція України та ЦК України. Але з прийняттям у 1996 р. Конституції України, та в подальшому відповідно до її положень прийняттям у 2003 р. ЦК України був встановлений інший порядок розподілу майнових прав між робітником та роботодавцем, тим самим надавши автору твору більший обсяг майнових прав. У зв'язку з чим норми ЗУ «Про авторське право і суміжні права» потребують узгодженню з нормами ЦК України.

Зробивши комплексний аналіз норм, які регулюють майнові відносини інтелектуальної власності на службовий твір між робітником та роботодавцем, можна констатувати наступне:

По – перше, якщо між робітником та роботодавцем не складено договору щодо розподілу майнових прав на службовий твір, то майнове право інтелектуальної власності на службовий твір, буде належати їм спільно.

По – друге, з метою, уникнення виникнення на практиці проблем щодо розподілу майнових прав на службовий твір, між робітником та роботодавцем, пропоную, привести норми ЗУ «Про авторське право і суміжні права» у відповідність з нормами ЦК України, та внести зміни до ч.2, ст. 16 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», та викласти її в наступній редакції ЗУ «Про авторське право і суміжні права»

Література:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України (ВВР)-1996 №.-3. 161с. (із зм. I доп.) 2012р
2. Цивільний кодекс України// Відомості Верховної Ради України (ВВР)-2003 NN 40-44, ст.356 (із зм. I доп.) 2012р
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права»// Відомості Верховної Ради України (ВВР)- 1994, N 13, ст.64 (із зм. I доп.) 2011р
4. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» №5 від 04.06.2010р.
5. Гражданский кодекс Украины: Коментарий. Под общей редакцией Харитонов Е.О., Калитенко О.М. Издание третье. – Х.: ООО «Одисей», 2005, - 832 с.

РИЗИКИ СТОРІН ВЕНЧУРНОГО ДОГОВОРУ З ОБ'ЄКТАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Поліщук Мар'яна Анатоліївна

факультет соціологій та права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

На даний момент законодавство України не містить визначення венчурних договорів, проте в останні роки на практиці вони набувають все більшого поширення. Венчурний договір - це ризикований договір що пов'язаний з вкладенням інвестицій, ціллю якого є отримання великих прибутків через певний період часу який зазвичай становить 5 – 7 років. Велика частина венчурних договорів пов'язана з вкладенням інвестицій саме в об'єкти інтелектуальної власності (надалі – Об'єкти).

Сторонами венчурних договорів з об'єктами інтелектуальної власності (надалі - договори) виступають інвестори та об'єкти інвестування, які мають свої інтереси та ризики.

Об'єкт інвестування (наприклад, компанія, яка має певний інноваційний потенціал щодо запровадження нової технологічної ідеї) прагне реалізувати свої ідеї та зберегти права на Об'єкти, які будуть при цьому створюватись та використовуватись. Інтересом інвестора є правильне вкладення коштів, яке призведе до втілення проекту у життя та отримання великих прибутків.

Ризики обох сторін венчурного договору є великими, адже якщо ідея проекту не спрацює, то інвестор втратить кошти, а об'єкт інвестування – не реалізує свою ідею, при чому строк охорони прав на Об'єкти, які могли б використовуватися при реалізації проекту, буде проходити. Тому інтересами обох сторін договору є мінімізація ризиків.

Ризики венчурного інвестування включають [1]:

- *ринкові ризики* – для їх виявлення потрібно визначити попит на продукцію, яку планують реалізовувати, можливість формування такого попиту у майбутньому, конкурентоспроможність кінцевого продукту (як у сучасних умовах, так і у майбутньому), економічну оцінку проекту, окупність інвестицій;
- *фінансові ризики* – залежать від капіталовкладень інвестора. Фінансові ризики інвестора включають втрату вкладених коштів, упущену вигоду та не отримання передбачених прибутків; *технологічні ризики*;
- *управлінські ризики* – проявляються при реалізації проекту та вимагають наявності технічних спеціалістів зі сторони інвестора та управлінців зі сторони об'єкта інвестування. Для мінімізації таких ризиків слід передбачити можливість зміни фінансування кожного наступного

етапу реалізації проекту залежно від результатів останнього етапу проекту;

- *ризик, пов'язаний з інтелектуальною власністю.* Однією з найважливіших процедур перед укладенням договору є перевірка інвестором «чистоти» Об'єкта. Інвестор має впевнитися, чи закріплене належним чином право об'єкта інвестування на Об'єкт: чи є об'єкт інвестування власником Об'єкта, що засвідчується охоронним документом, або чи має право об'єкт інвестування на використання Об'єкта з метою реалізації проекту за договором за наявності ліцензії. Також необхідно передбачити кому належатимуть права на Об'єкти, що будуть створюватись в процесі реалізації проекту.

Вищевказані ризики стосуються переважно інвестора. Обидві ж сторони бояться витоку інформації, для запобігання якого необхідно укласти договір про нерозголошення та передбачити матеріальну відповідальність за порушення умов цього договору. Слід також укласти договори про нерозголошення з усіма працівниками, що братимуть участь у реалізації проекту. Для мінімізації вищезгаданих ризиків важливо правильно регламентувати у договорі права та обов'язки учасників а також можливість їх перегляду залежно від результатів ефективності проекту на різних етапах інвестування.

Література:

1) Журнал «М&А-ТЕХНОЛОГИИ» Катерина Васильцева «Проблемы соблюдения баланса интересов участников венчурных сделок с объектами интеллектуальной собственности»; 2) Intellectual Property – The Basis for Venture Capital Investments; веб-сайт BOIB http://www.wipo.int/sme/en/documents/venture_capital_investments.htm

ЗМІСТ

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права

Грубінко Андрій Васильович, Колотка Христина Володимирівна
МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....3

Камоліх Дар'я Андріївна ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ З ПРАВОВОЮ
СИСТЕМОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....7

Трихліб Крістіна Олексіївна УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА
ТЕРМІНОЛОГІЯ: РОЗВИТОК У II ПОЛОВИНІ XIX – XX СТ.....9

Ухач В.З., Ухач О.В. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ
НАЦІОНАЛІСТИЧНИМ РУХОМ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО
СЕКТОРУ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ У БОРОТЬБИ ЗА
УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....13

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Міжнародне право

Озімок Ірина Володимирівна КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО
ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА
ФОРМАЛІЗАЦІЯ.....20

Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право. Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне приватне право

Залізняк Віталій Анатолійович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ.....24

Короєд Сергій Олександрович ЗМАГАЛЬНІСТЬ В ЦИВІЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....26

Логвинова Юлія Олександрівна ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ: ПОНЯТТЯ,
ОБЧИСЛЕННЯ, ЗНАЧЕННЯ.....30

<i>Прут Юлія Анатоліївна</i> ЕКСПЕРТ ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ	34
--	----

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право**

<i>Savchenko Andrii Volodymyrovych</i> QUALIFICATION OF CRIMES: THEORETICAL FOUNDATIONS OF UNDERSTANDING	37
--	----

<i>Богачук Ірина Василівна</i> ПРОБЛЕМИ ДОПИТУ СВІДКІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ	41
---	----

<i>Богачук Ірина Василівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ СВІДКІВ ІЗ НАЙБЛИЖЧОГО ОТОЧЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЯКИЙ ВЧИНИВ ГРАБІЖ АБО РОЗБІЙ	43
---	----

<i>Гладкова Євгенія Олексіївна</i> ОСОБА ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ЯК ЖЕРТВА ЗЛОЧИНУ	44
---	----

<i>Ковальов Василь Володимирович</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	46
--	----

<i>Ковальов Василь Володимирович</i> ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ВІДЕОЗЙОМКИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ	48
--	----

<i>Ковальова Валентина Василівна</i> СУЧАСНІ НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ ПРИРОДНИЧИХ І ТЕХНІЧНИХ НАУК У КРИМІНАЛІСТИКУ	50
---	----

<i>Ковальова Валентина Василівна</i> ПРОБЛЕМИ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ	51
--	----

<i>Ковальова Ольга Вікторівна</i> ВСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК НЕВІДОМОГО ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНИВ УБИВСТВО	55
--	----

<i>Ковальова Ольга Вікторівна</i> ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ЗІ СПЕЦІАЛІСТОМ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ	56
---	----

<i>Мельничок Володимир Михайлович</i> ЗОВНІШНІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ ПРОЯВ МОТИВАЦІЇ.....	58
<i>Олексюк Андрій Володимирович</i> ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	61
<i>Олексюк Андрій Володимирович</i> ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ СЛІДІВ ЗНАРЯДЬ ЗЛОМУ ТА ІНСТРУМЕНТІВ, ЗАМКІВ ТА ПЛОМБ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	63
<i>Осадча Анна Сергіївна</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ.....	66
<i>Паламарчук Крістіна Вікторівна</i> ГЕНЕЗИС КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РОЗБІЙ.....	68
<i>Поветкіна Юлія Валеріївна</i> ВІДТВОРЕННЯ ОБСТАНОВКИ ТА ОБСТАВИН ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	70
<i>Поветкіна Юлія Валеріївна</i> ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	72
<i>Старушкевич Анатолій Володимирович</i> ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ СИСТЕМ З МЕТОЮ РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ СЕРІЙНИХ УБИВСТВ.....	74
<i>Старушкевич Анатолій Володимирович</i> КРИМІНАЛІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНИХ УБИВЦЬ.....	78
<i>Стасів Іванна Богданівна</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ, В РАМКАХ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	83
<i>Телесніцький Геннадій Никонович</i> ЧИ МОЖЕ БУТИ СЛУЖБОВА ОСОБА СУБ'ЄКТОМ КАТУВАННЯ?.....	85

Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Муніципальне право

Майка Максим Борисович ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 172-2 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ «ПОРУШЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА».....89

Найда Ірина Вініамінівна ПОНЯТТЯ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ.....92

Співак Марина Вікторівна УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....95

Трудове право та право соціального забезпечення

Грибан Ілона Володимирівна ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ.....98

Залізняк Віталій Анатолійович РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ.....99

Екологічне право. Земельне право. Аграрне право

Басай Роксолана Михайлівна ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТЕХНОГЕННО ЗАБРУДНЕНИХ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ.....102

Господарське право. Господарське процесуальне право

Поліщук Мар'яна Анатоліївна СТЫГНЕННЯ СУМ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ СПЛАТІ ЗА ПОСЛУГИ АДВОКАТА У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДІ.....106

Руденко Людмила Дмитрівна, Левенець Наталія Віталіївна ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБІВ.....107

Право інтелектуальної власності та його захист. Інформаційне право

Алімов Зєні Алімович ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОЛІЗІЙ
ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СЛУЖБОВИЙ ТВІР.....111

Поліщук Мар'яна Анатоліївна РИЗИКИ СТОРІН ВЕНЧУРНОГО
ДОГОВОРУ З ОБ'ЄКТАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....114

**Інноваційні методи реформування правовідносин у
сучасних умовах**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

10 квітня 2012 р.

**Тернопіль
2012**

Підписано до друку 17.04.2012
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 70 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідectво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99, 063 300 86 72
E-mail: tooums@ukr.net